Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

SYDTHY ÅRBOG
1991

SYDTHY ÅRBOG
1991

Redaktion:
Bestyrelsen for Egnshistorisk Forening for Sydthy
(se side 104)

ISBN 87 88 919 07 2
ISSN 0900 - 2103

Omslagets illustration:
Vibeke Nielsen, Vestervig

Forsidemotiv:
Ydby Kirke

Bogens typografiske tilrettelægning, sats, tryk og reproduktioner
er udført af Koldby Bogtrykkeri - 97 93 65 11
Skriften er 10 punkt Garamond fra Compugraphic

Omslaget er Antik cover og papiret Uno-matt 115 gr.
fra Winther Papir

Indbinding er udført i Rounborgs grafiske Hus

SYDTHY ÅRBOG
1991

Udgivet af
EGNSHISTORISK FORENING FOR SYDTHY

INDHOLDSFORTEGNELSE

Forord 5
Jyllandsslaget 6
Agger Kirke 10
Livet i klitegnene 20
Privatlærerinde på Irup 1915-16 27
Sådan set fra min synsvinkel 34
Man kan godt klippe får med brodersaks 51
Forpagtningskontrakter for Skyum Præstegård 54
Bonden der går med træsko og kasket 57
Kornhandel i 400 år 64
Kære Poul 71
Beretning fra Fyrspillene i Sydthy 72
Karetmageren i Bedsted - Christen Krogsgaard 74
Minde om Ellen Raadal 84
Ole Thøgersen - en oplyst bonde 89
Sydthy bøger 96
Mindeord over lærer Uffe Larsen 98
Slagsværd fra fortiden 99
Aftentur til Gudnæsstrand 100
Egnshistorisk Forening 102
Sydthy Egnshistoriske Arkiv 103
Hvordan får du kontakt til Egnshistorisk Forening for Sydthy? 104

Sydthy Årbog 1991

Bogens ansigt, som er tegnet af Vibeke Nielsen, Vestervig, viser os Ydby kirkes portal. På bagsiden ser vi selve kirken, som hun har set den fra kirkegårdens sagnomspundne gravhøj.

Vibekes interesse for danske landsbykirker blev vakt under 25 års ophold i Sydslesvig, og hun har med sine tegninger, malerier, billedtæpper m.v. deltaget i mange udstillinger.

Vi takker for de fine illustrationer.

I 75 året efter Jyllandsslaget mindes én af bogens forfattere det grufulde syn af vragrester og utallige døde, der flød rundt på havet.

I forordet til sidste årbog udtrykte vi ønske om husrum for kunsten og kulturminderne i Sydthy. I år kan vi med glæde konstatere, at kunsten har fået sit tilholdssted i den tidligere Heltborg skole, så smukt beliggende, som tænkes kan.

Sydthy Årbog 1991 bringer os ud i Kommunens fjerneste kroge. Kære læser! Følg med os fra Skyum i nord til Ydby i syd - fra Irup i øst til Agger i vest.

Skulle læsningen give én og anden inspiration til at skrive en artikel til Sydthy Årbog 1992, er denne meget velkommen.

Sydthy Årbog er i år udvidet med 8 sider spændende læsestof. Vi har derfor, og på grund af jævne prisstigninger igennem de sidste 6 år set os nødsaget til at forhøje kontingentet for 1992 til 70 kr. for enlige og til 90 kr. for par.

Næste år fortsætter serien med Herluf Andersens fortællinger om Hurup »Smedens Erindringer« sammen med mange andre gode artikler.

Redaktionen

Jyllandsslaget

Af Knud M. Nielsen, Strangesensvej 18, 7770 Vestervig

På kirkegården i Svankjær, eller Hvidbjerg v. Aa., som den retterligen hedder, findes der på nordsiden af kirken blandt enkelte andre, 3 gravsten. På denne ydmyge plads hviler de tre søfolk, der drev i land ved havet, og her så fandt deres endelige hvilested, langt fra deres kære og deres land. Det er meget sjældent, at der ligger en blomst på nogle af de grave.

På de tre nævnte gravsten står:

E. F. Herage
Able Seaman
H. M. S. Fortune
1. juni 1916

F. J. Jenner
H. M. S. Fortune
1. juni 1916

W. H. Burgess
H. M. S. Tipperary
1. juni 1916

Hvem var de så, de tre unge søfolk, for unge var de. På E. F. Herage's gravsten står alderen opgivet til 22 år, på de andre nævnes ingen alder, men jeg ved, de var ganske unge allesammen, eftersom jeg mange gange har hørt fortalt om, da de blev fundet på havet, drivende rundt i deres redningsbælter, døde så kort tid forinden, at dødsstivheden endnu ikke var indtrådt.

De blev samlet op af en af motorbådene fra Lyngby en af de første dage i juni 1916. Der blev fortalt, at en af dem havde grædt sig ihjel. Det kan man naturligvis ikke vide, jeg nævner det kun, fordi det er blevet fortalt sådan, men ingen af dem havde det mindste sår eller skrammer.

Da de var bragt i land, blev de i siddende stilling fotograferet, lænende sig op mod vognporten i den gamle længst forsvundne strandfogedgård. Det stødte mange, at man behandlede lig således, og hvem der tog billedet ved jeg ikke, men da et fotografiapparat på den tid var en sjældenhed, var det nok en person af øvrigheden. Ingen i Lyngby har nogensinde set fotografiet.

Jeg ved ikke noget om sømændenes liv og familier, men meget mere om deres sidste timer, og hvad de var udsat for.

Selv om der er skrevet mangt og især meget om *Jyllandsslaget*, er det forbavsende, hvor få der kender bare lidt til det, de allerfleste aner ikke, hvad det er.

Jeg vil derfor prøve at give en kort skildring af søslaget, som den er blevet berettet om i forskellige bøger og tidsskrifter, ikke mindst fordi det netop er 75 år siden, de dramatiske begivenheder fandt sted:

Den 31. maj 1916 oprandt med strålende klart vejr og blev en stille varm sommerdag. 1. verdenskrig rasede nu på 3. år, men i Danmark havde man ikke mærket særlig meget til den, ud over ekstra indkaldelser af soldater, og langs kysterne krigens uundgåelige vraggods, samt miner m.v., der drev i land.

Hen på eftermiddagen kunne man rundt om i fiskerlejerne på vestkysten begynde at høre en fjern rullende torden, og det blev ikke opfattet som andet, end et almindeligt tordenvejr langt ude mod sydvest.

Som eftermiddagen skred frem, blev den rumlende torden stærkere og voldsommere, og folk blev klar over, at det ikke stammede fra et almindeligt tordenvejr, da der ind imellem kom nogle eksplosioner så voldsomme, at husene rystede.

Min far var den eftermiddag på vej hjem fra session i Vestervig, og da han cyklede over Leibakke, mellem Svankjær og Lyngby, lidt efter kl. 16,00, kom der en eksplosion så voldsom, at han efter sigende var ved at vælte af cyklen.

Da det var den første eksplosion, der tydeligt mærkedes ud over den nu uophørlige torden og buldren, blev man nogle dage senere klar over, at eksplosionen måtte stamme fra det engelske slagskib *Indefatigable*, der var blevet ramt af en granat i ammunitionsmagasinet og sprang i luften.

Da radioer dengang var noget helt nyt og tildels ukendt, varede det derfor ret længe, inden folk blev klar over, hvad der egentlig var på færde, men de fleste anede dog den rette sammenhæng, da ikke mindst fordi tordenbulderet langsomt bevægede sig nordover, for så senere på aftenen at bevæge sig tilbage igen.

Hvad var det da som hændte?:

Natten mellem den 30. og 31. maj, forlod en tysk rekognoceringsflåde Schilling Red ved Wilhelmshaven for at gå op i Skagerak. Flådeafdelingen var under kommando af kontreadmiral Hipper og bestod af 5 slagkrydsere, 5 lette krydsere og 30 destroyere. Den efterfulgtes kort efter af den tyske slagflåde under admiral Scheer, som omfattede ikke mindre end 22 slagskibe, 6 krydsere og 33 destroyere.

På det tidspunkt var den engelske flåde allerede i rum sø også med kurs mod Skagerak, og denne flåde bestod af 24 slagskibe, 3 slagkrydsere, 8 panserkrydsere, 12 lette krydsere og 51 destroyere under kommando af admiral Jellicoe, samt af admiral Beattys slagkrydserflåde, som omfattede 6 slagkrydsere, 4 nye hurtige slagskibe med 40 cm. kanoner, 12 lette krydsere, 28 destroyere og et hangarskib til vandflyvemaskiner.

Det var således to gigantiske flåder, som nærmede sig hinanden uden anelse om modpartens tilstedeværelse. Flåderne gik på modsat kurs, og afstanden mellem dem var så stor, at de ville passere forbi uden at opdage modparten, hvis der ikke var sket noget ganske tilfældigt.

Midt imellem kæmpeflåderne, som bestod af 4 eskadre inddelt i mindre afdelinger, befandt sig et mindre dansk fragtskib. Det blev stoppet af den vestligste af admiral Hippers krydsere *Elbing*. Krydseren havde observeret røg langt ude mod vest og løb derhen for at undersøge, hvad det stammede fra. Fragtskibet blev stoppet og lukkede dampen ud, som i det helt stille vejr stod højt til vejrs.

Da var klokken lidt over 14,00, og admiral Beattys eskadre, som befandt sig langt under den vestlige horisont, havde netop fået ordre til at ændre til en kurs, som ville bringe dem endnu længere væk fra tyskerne. Ordren blev adlydt af alle engelske skibe, undtagen det østligste af dem, den lette krydser *Galatea*, som havde observeret en hvid røgsøjle bag den østlige horisont, og som derfor drejede af og for fuld fart løb derhen for at undersøge, hvad det stammede fra. De to krigsskibe fik derfor hinanden i sigte, og affyrede Jyllandsslagets indledende skud.

De tre søfolks gravsten på Hvidbjerg v. Aa kirkegård

Slagflådernes to admiraler drejede omgående mod kanontordenen, hvilket hurtigt bragte dem i sigte på modsatte kurser, men admiral Hipper drejede straks mod syd, for at lokke sin modstander ned mod admiral Scheers slagflåde, som nærmede sig derfra, helt ukendt for admiral Beatty.

Kl. 15,48 åbnede de store slagskibe ild på 30 km. afstand. De tyske artillerister viste sig hurtigt overlegne med hensyn til kanonbetjening over for englænderne, som var meget langsomme med at finde skudafstanden. Såvel *Lion* som *Princess Royale* og *Tiger* var alle ramt alvorligt, inden et eneste tysk skib havde måtte undgælde.

Da de første skibe, som kom i kamp, var de hurtige lette krydsere, havde artilleriofficeren på det tyske slagskib *Lützow* givet ordre til at anvende granater, der detonerede ved anslaget, og ikke panserbrydende granater. Dette bevirkede, at tabet af mandskab på de ramte skibe blev meget højt. *Lion* blev ramt 12 gange og havde meget svære tab blandt besætningen, men kun mindre skade på selve skibet. Nu havde efterhånden englænderne fået sig skudt ind, og i hurtigt rækkefølge blev *Seydlitz*, *Derfflinger* og *Lützow* alle ramt alvorligt.

Nu ramte katastrofen de bageste skibe i den engelske linie, hvor slagskibene *Indefatigable* og *Von der Tann* udkæmpede en morderisk, men jævnbyrdig duel. Kun 16 minutter efter ildåbningen, blev *Indefatigable* kl. 16,04 ramt af to salver 28 cm. granater i hurtig rækkefølge. En af granaterne trængte ind i skibets ammunitionsmagasin, hvorved samtlige granater blev bragt til eksplosion. Skibet krængede omgående over og forsvandt under havets overflade. *Von der Tann* havde affyret ialt 52 stk. 28 cm. granater.

Slagskibet *Queen Mary* var nu kommet under koncentreret ild af de tyske skibe *Derfflinger og Seydlits*, og kl. 16,24 fik det samme skæbne som *Indefatigable*. Efter en serie voldsomme eksplosioner gik det lodret ned med stævnen først, mens propellerne stadig drejede rundt.

I mellemtiden var 5. engelske slageskadre nået op, så de kunne tage de bageste tyske skibe under ild. En af granaterne, som vejede et ton, ramte *Von der Tann* langt agterude, så det store slagskib vibrerede som en giganstisk stemmegaffel.

Det er klart, at et så stort opbud af krigsskibe, 101 tyske og 109 engelske, var spredt over et meget stort område og var inddelt i flere mindre afdelinger.

Admiral Hipper øgede nu afstanden og farten, men lod sine destroyere gå i nærkamp med de engelske destroyere, og under den kamp blev engelske *Nomad* og to tyske skibe sænket.

Så fik kampen en anden vending. Under kraftig beskydning ændrede admiral Beatty kurs mod nord, for at trække den tyske hovedflåde op mod den engelske slagflåde. *Barham* og *Malaya* fik adskillige træffere, som dog ikke svækkede deres fart, hvorimod *Nestor* blev sænket.

Under disse begivenheder havde den engelske slagflåde støt nærmet sig nordfra med 24 slagskibe i 6 kolonner, dækket af panserkrydsere, lette krydsere og destroyere under kommando af admiral Jellicoe. Da han får øje på admiral Beattys skibe, som nærmer sig i høj fart under voldsom beskydning, formerer han sine skibe i slagorden, og får her pludselig utilsigtet hjælp af 3. slagkrydsereskadre, som var gået fejl af tyskerne, men som nu kom østfra og bragte de forreste tyske skibe under dobbeltild.

Nu rasede kampen i mange timer under høj fart. Slagskibet *Defence* blev sænket, og flere skibe på begge sider blev så medtagne, at de måtte udgå af kampen.

Efterhånden var sigtbarheden blevet aftagende og meget skiftende på grund af skorstensrøg og udlagt kunstig tåge. I over en halv time kunne man fra de tyske skibe ikke se andet af fjenden end glimtene fra deres kanoner, men kl. 18,30 forbedredes sigtbarheden pludselig, og *Lützow* og *Derfflinger* fik øje på *Invincible* på klos hold kun 8½ kilometer borte. Det var det forreste af de engelske skibe. Der blev øjeblikkeligt åbnet ild, og efter få minutters foreløb blev det engelske skib sænket. Der var kun 6 overlevende.

Den tyske flåde foretog i løbet af dagen og aftenen flere kursændringer, og englænderne prøvede at afskære tyskerne fra at vende hjem til deres baser, så kampen bølgede frem og tilbage.

Sidst på eftermiddagen rettede tyskerne et angreb imod det engelske centrum, men kom hurtigt under stærk ild uden at være i stand til at svare effektivt igen, fordi sigtbarheden mod de

tyske skibe var bedre og begunstigede de engelske artilleriledere og afstandstagere.

Admiral Scheer kunne se sine skibe styre ind i en stor bue af kanonglimt og gjorde atter omkring, men lod slagkrydserne og destroyerne angribe for at sikre de store slagskibes retræte med ordren »darauf«, hvilket betød »gå på dem uden hensyn til følgerne«. *Lützow* kunne ikke deltage, da det efter 23 træffere lå dybt under vandet. Det var derfor *Derfflinger*, som førte an i dødsridtet.

De tyske skibe affyrede deres torpedoer uden at en eneste ramte og trak sig derefter tilbage, og kontakten mellem flåderne ophørte i nogen tid, men ved solnedgang kl. 20,20 kom de forfærdeligt skamskudte tyske slagkrydsere atter under ild fra de engelske slagskibe. De tyske skibe stod som silhouetter mod den lyse vestlige horisont, mens englænderne næppe var synlige. Kun de orange glimt fra deres svære kanoner røbede, hvor de befandt sig. Tyskerne drejede derefter mod vest, og englænderne fulgte ikke efter.

I løbet af den korte nat var der adskillige træfninger, hvori bl.a. krydserne *Dublin* og *Southampton* led svære skader og mandskabstab, og tyske *Frauenlob* blev sænket med næsten hele sin besætning.

Først på natten til 1. juni angreb en engelsk destroyerflotille anført af *Tipperary* de førende tyske skibe og kom under morderisk ild fra et halvt dusin slagskibe. Efter at have affyret deres torpedoer drejede englænderne af, efterladende sig det voldsomt brændende *Tipperary*. Der ombord befandt sig W. H. Burgess, som det altså lykkedes at forlade skibet, inden det sank, men som så senere omkom flydende i sit redningsbælte.

Det vil blive for uoverskueligt at beskrive forvirringen og vædringerne under det natlige sammenstød, men *Sparrowhawk* blev påsejlet af to engelske skibe og sank hen på morgenen.

En anden engelsk destroyerflotille angreb senere på natten igen de tyske slagskibe og denne gang mistede de *Ardent* og *Fortune*. De fleste destroyere blev beskadiget og kunne ikke mere deltage i kampene. Ombord på *Fortune* befandt sig E. F. Herage og F. J. Jennen.

Hen på natten nærmede et stort skib sig de tyske skibes centrum. Det var panserkrydseren *Black Prince*, der var stærkt beskadiget, og som havde forsøgt at følge den engelske slagflåde. For sent opdagede den de tyske skibe og kom under intenst ild og sank efter få minutter uden at have affyret et eneste skud.

Senere på natten blev engelske *Turbulent* sænket og tyske *Pommern* torpederet og sænket.

Omkring kl. 3,00 var det store slag forbi. Ingen af de øverstkommanderende havde lyst eller overblik nok til at genoptage kampen. Admiral Jellicoe gik mod nord for at opstøve tyske efternølere. *Lützow*, *Elbing* og *Rostock* var da gået ned, men de tyske skibe havde reddet deres besætninger.

Jyllandsslaget var forbi, men kun for de overlevende på skibene. De mange tusinde, der flød rundt i deres redningsbælter i den lune lyse sommernat, havde det sværeste tilbage. Mange led vel usigelige smerter på grund af sår, men mange var helt uskadte. Hvilke tanker og håb disse stakkels mennesker har gjort sig, er det bedst ikke at tænke på. De har oplevet solopgangen til den dejlige 1. juni sommerdag, og enkelte måske også solnedgangen, alt imens de håbede på redning. Da de danske fiskekuttere omsider vovede sig ud i området, sejlede de rundt i stimer af lig, som flød i deres bælter. Der var så mange, at det efter sigende blev forbudt at fiske dem op og tage dem med i land, da det ville være uoverskueligt med identifikation og begravelser.

På engelsk side havde man ca. 7000 døde og tyskerne 3500.

Med bagklogskabens øjne synes det mærkeligt, at man ikke omgående søgte ud i de områder, hvor søslaget havde fundet sted for at redde overlevende, som man kunne forvente, der var mange af.

Når det ikke skete, skyldes det sikkert, at folk på denne tid fik nyhederne meget senere end nu, og at fiskerne ikke kunne vide, om kampene var forbi eller kunne begynde når som helst igen.

Agger Kirke

Af Ove H. Jørgensen, Bakken 11, Ydby

»På Jyllands vestkyst, kun få favne fra havet, står en kirke. I århundreder har den trodset bølgernes magt, men enhver storm nedriver et stykke af dens fundament, og allerede beregner man tiden, da den må synke i graven, som søen langsomt, men uopholdeligt udhuler«.

Således skriver præsten og digteren St. St. Blicher om klintekirken i sin novelle »14 dage i Jylland«.

Og i de noter, som lektor Hans Hansen giver i forbindelse med denne novelle, fremgår det, at det virkelig er Agger Kirke, og som han beskriver, var beliggende på den sydlige del af lerbakken Aggerbjerg, (det samme kan læses i, Trap: Danmark, som endvidere oplyser, at ifølge »Danske Atlas« har kirken oprindelig ligget et andet sted), altså må den tidligere været nedbrudt og genopført.

Samme pastor Blicher var til stede, da en ny kirke langt om længe var bygget og blev indviet 23. september 1838. Han havde tillige skrevet en salme, som blev sunget ved den lejlighed. Ligeledes var samme Blicher at finde blandt bidragsyderne til den ny kirkes opførelse.

Men tilbage til 1831 hvor den gamle kirke blev dømt uegnet til brug for gudstjenester. Beboerne i Agger var nu henvist til at benytte Vestervig kirke, og stiftsøvrigheden forsøger at få Vestervig Klosters ejer til at bygge en ny kirke i Agger samtidig med at amtet vil have samme ejer til at nedbryde den gamle kirke, medens tid er.

Dokumenter og skrivelser, der omhandler disse sager, er skrevet med gotisk håndskrift. Det har været interessant at omskrive disse tekster. Lad nu det skrevne tale om de begivenheder, som hændte dengang. Vi begynder med et brev til herredsfogeden for Hassing og Refs herreder hr. de Fischer fra enkefru Maren S. Lindahl til Vestervig hvori hun beretter om nedbrydning af Agger kirke.

I henhold til amtets mig overanordnede skrivelse af 18. juni f.a. og Deres velbårenheds derpå grundede skrivelse af 27. s.m., giver jeg herved den frihed, at indberette, at jeg efter bemeldte skrivelse, har besørget nedbrydelsen af Agger kirke.

De bjergede materialer, som er opbevarede, dels i Vestervig kirke og dels hos Peder Kirk i Agger, vedlægges her i afskrift, tvende fortegnelser, ligesom og afskrift af de meddelte regninger over kost og arbejdsløn til håndværkerne følger.

For disse udgifter, som af mig er betalt med 13 rd. 4 sk. sølv kurant som og den til sin tid forfaldne pakhusleje, forbeholder jeg min og mine medejeres ret til godtgørelse af materialernes realisationssum.

Peder Kirk er i pakhusleje, for de hos ham indlagte dele, lovet 20 rd. sølv årlig, og da denne pakhusleje snart overstige de hos ham oplagte materialers værdi, indstilles ærbødigst til Deres velbårenhed om det ikke ved Deres medvirken hos amtet, kunne bevilges, at samme tillige mursten og øvrige ubrugelige dele, blive realiseret ved offentlig auktion.

Da alt hvad som er oplagt i Agger sogn, næppe vil kunne afbenyttes til en med tiden muligt opførende ny kirke, hvilket tømmermand Niels Poulsen og murermester Anders Klovborg for mig har erklæret.

Vestervig Kloster 16. marts 1834

Maren S. Lindahl

Velbårne Hr. overauditør Herredsfoged de Fischer.

Fortegnelse no. 1

Fortegnelse over hvad til Agger kirke hørende og i Vestervig kirke opbevares, som følger.
Prædikestolen.
Alterforhænget.
Degnens stol.
Rækværket i koret.

Agger Kirke

2 Salmetavler.
Altertavlen med fod.
Dækket over Dåbsfonten.
Kirkeklokken.
3 Skamler.
1 Kors med Jesus.
Himlen over Alter.
Præstestolen.
5 stk. Blyvinduer.
2 Offertavler.

Muren er nedtaget fra vestre side og østre, til kirkens tårn, hvilke mursten findes opstablede ved den endnu stående mur, og som udgør omtrent 3000 sten, dog er de fleste kun halve og i stykker. Af tagsten findes ligeledes 3000, dog er en stor del deraf beskadigede og såkaldt hugne sten, tagstenene var indfattet i den såkaldte lavkirke eller kor, som er afskildret fra det øvrige endnu stående murværk, hvor ligeledes befindes døbefonten af en kampsten.

Denne genparts rigtighed bevidnes.
Maren S. Lindahl

Fortegnelse no. 2

Over de materialer af Agger kirke der efter amtets bestemmelse er nedtaget og oplagt hos Peder Kirk i Østeragger, som følger.
11 fyrrebjælker. 4 mindre do. 7 ege do.
52 afbrækkede rundtræer i bjælker, fodstykker og spændtræer.
18 tylt fjæl, dels loftfjæl og dels gulvfjæl af stolene.
36 spændtræer.
36 stoleknapper.
36 stolerækker.
36 stolsæder.
12 nye stole. 2 fyrre do. 1 stol af eg.
3 trapper.
3 døre.
1 ligbåre.
1 loftlem.
2 egehamre (hører til klokhuset).
16 læs afbrækket lægter og fjæl m.m.

Ovenstående tømmer og fjæl, med hvad som i denne fortegnelse er nævnt, har jeg undertegnede i overværelse af Anders Klovborg af Oxenbøl og

Chr. Vinter af Vejlegård, modtaget til opbevaring under mit tag, og indestår jeg for som med tilstedeværelse og udlevering efter benævnte lister eller fortegnelser.

Østeragger den 8. marts 1834

Peder Kirk

Genpartens rigtighed bekræftes.

Maren S. Lindahl

Vi kan nu konstatere, at den gamle kirke er brudt ned, og at de brugbare genstande er oplagt i Vestervig kirke.

De hos Peder Kirk i Østeragger oplagte genstande, brædder, bjælker samt mursten og teglsten bliver bortsolgt ved offentlig auktion, men at få bygget den nye kirke volder vanskeligheder.

Stiftsøvrigheden i Aalborg pålægger ejeren af Vestervig Kloster at opføre en ny kirke på nærmere angivet sted, men disse ejere er ikke tilbøjelige til at efterkomme dette.

Der har allerede i nogen tid været tovtrækkeri imellem parterne, og det ender med en retssag, som stiftsøvrigheden anlægger, og som skal gengives her i en direkte afskrift fra retsprotokollen.

Retten er sat på Teglgården i Vestervig.

Dom

Ifølge det Kongelige Danske Kancellis skrivelse af 8. maj og 1. december 1832, har stiftsøvrigheden i Aalborg, under nærværende sag, søgt hovedejerinden af Vestervig kirke, Fru generalauditørinde Lindahl, og medejer Hr. Hjardemål til Bubbel, og Hr. Vinther til Vejlegaard, til på en dertil udsat plads at opføre en ny kirke og anlægge en kirkegaard for Agger sogn m.v..

Hvorefter den af Thisted amt, efter stiftsøvrigheden under 22. juni 1833 meddelte beneficium processus graticti, beskikkede prokurator Thomsen i Thisted, efter at sagen flere gange har været foretaget ved forligelseskomissionen under 9. juli 1833 har påstævnet sagen og ved informationen den 25. f.m. fremlagt indlæg, med de dokumenter, på hvilke søgsmålet grunder sig, og derefter nedlagt følgende påstande:

1) at indstævne Fru generalauditørinde Lindahl og medejere af Vestervig kirke, proprietær Hjardemål til Bubbel og Vinther til Vejlegaard tilpligtes, inden december måneds udgang 1833, at opføre en ny kirke, og anlægge en kirkegård for Agger sogn, på et sted, i den direktion, og af sammme omfang, som den under 18. juni afholdte, og den 28. s.m. 1832 under Hassing, Refs herreders ret afhjemlede syns og skønsforretning bestemmer, samt i det mindste af samme størrelse, indretning og bygningsmåde etc. som den ved bemeldte indretning for afbenyttelse til gudstjeneste afsynede kirke er befunden at være ifølge den 5. juni 1833 afholdte fogedforretning, og at godtgøre dette alt med en på deres egen bekostning erhvervet lovlig synsforretning under mulkt af 4 rd. sølv til Thisted amts fattigkasse, for hver dag tiden overskrides den 31. december 1833.

2) at den nye kirke bør ligesom den nu for afbenyttelse til gudstjeneste afsynede kirke, fremdeles anføres som et kapel under Vestervig kirke, og af samme ejer eller ejere vedligeholdes, ifølge allerhøjeste bemeldte kongelige allernådigste reskript af 9. november 1798.

3) at de indstævnte tilpligtes at betale denne sags omkostninger skadeløs, og til mig i salarium i det mindste 60 rd. sølv hvilket salarium senere er påstået forhøjet.

Derimod har de indstævnte ved deres antagne sagfører landsoverretsprokurator Otterstrøm fra Viborg, Principaliteter påstået: at de frifindes

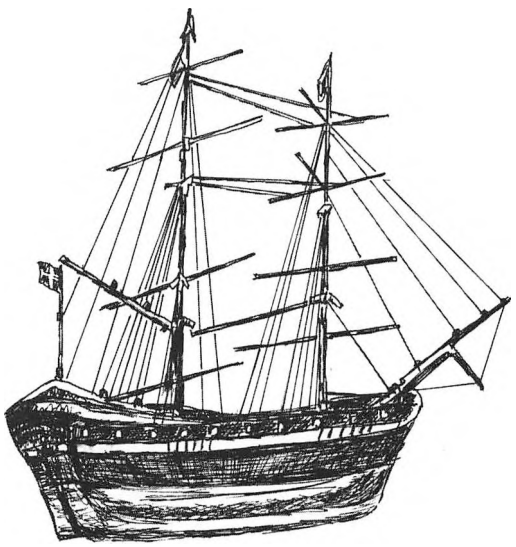

Orlogsbrig, kirkeskib i Agger

fra det offentliges tiltale i denne sag, eller at for tiden frifindes for tiltale i den omhandlede anledning og subsidialiter.

At der ved endelig dom tilståes dem en frist af 2 år til at besørge Agger kirke opført på et andet sted, samt at det overlades dem selv at vælge den sikreste plads til dette, samt at der tillægges deres sogn bekostningen skadeløs.

Efter at parterne var tilstået flere opsættelser, blev sagen den 14. november s.a. optaget til dom.

Efter de fremlagte dokumenter er sagens sammenhæng kortelig følgende.

I den ansøgning der blev indgivet af den sidste besidder af Vestervig Kloster stamhus, Hr. krigsassessor Moldrup under 9. april 1798, har han ansøgt om tilladelse til at afhænde stamhuset, blandt andet på det vilkår, at Agger kirke, som ingen tiende har til vedligeholdelse, måtte anses som kapel under Vestervig kirke, og af sammes ejer vedligeholdes.

Det bemærkes her, at Agger sogn, hvor ejendomme, som en følge af sandflugt og oversvømmelser, for tiden består af sandige og udyrkede strækninger, i forrige tider har haft agerjord, og svaret tiende, hvilket er anført ved det fra de indstævntes side fremlagte skøde af 8. maj 1661 fra højsalig Kong Frederik den 3 til Joachim Irgens, og Ereqtionsbrevet fra Vestervig Kloster stamhus.

På den indgivne allerunderdanigste ansøgning, blev det ved reskript af 9. november 1798 allernådigst bevilget, at besidderen, krigsassessor Moldrup, måtte sælge stamhuset på de af ham foreslåede vilkår og deriblandt overensstemmende med indstillingen!

Siden den tid har ejeren af Vestervig kirke bestandigt repareret og vedligeholdt Agger kirke, og det af løjtnant Frederik Svindt under 26. juni 1809 til indstævnte Fru generalauditørinde Lindahls afdøde mand udstedte, og i afskrift fremlagte skøde på den østre hovedparcel og Vestervig kirke, erfares det in specie, at Agger kirke som et underliggende kapel, af Vestervig kirkes ejere skal repareres og vedligeholdes, i hvilken vedligeholdelse gårdene Bubbel og Vejlegaard, som ejes af de andre tvende indstævnte Hr. Hjardemål og Hr. Vinther efter deres tiendeydelse, hartkorn, skal deltage forholdsmæssigt.

Da Vesterhavet i en årrække, tid efter anden, har borttaget store stykker af det vesten for Agger kirke liggende land, så at der fra yderste pynt af havbakken til det vestre hjørne af kirken i afvigte år kun har en distance af 18 alen, så har denne havets nærmelse, i forening med et i bakken værende væld, som løsner og udskyller partikler såvel jord som ler, der fra havbakken går ud i havet, bevirket kirkens synkning, og at der i det vestre hjørne og på nordre side af kirken er åbnede trende (3) revner som bebude kirkens fald.

Dette er oplyst ved en under 18. juni 1832 afholdt, og under sagen fremlagt syns-og skønsforretning.

Da det nu måtte antages, at kirken med tiden enten borttages af havet, eller med jordens synkning falder, og at det derfor kunne være forbundet med fare, at benytte den til gudstjeneste, blev det af det Kongelige danske Kancelli befalet, at gudstjenesten i kirken skulle ophøre, og Agger sogns beboere skulle søge til Vestervig kirke, hvorefter sidstnævnte kirkes ejere blev opfordrede til at opbygge en ny kirke og anlægge en kirkegaard for Agger sogn på den dertil udsatte plads.

Kirkeejernes vægring i så henseende har givet anledning til nærværende søgsmål.

Hovedspørgsmålet, der til sagens pådømmelse bliver at afgøre, er efter før anførte, om de indstævnte efter bestemmelserne i det omtalte reskript af 9. november 1798, kan anses for pligtende til for Agger sogn at opføre en kirke og anlægge en kirkegaard.

Dette spørgsmål må efter dommerens formening besvares benægtende. Det er nemlig noget ganske ualmindeligt og usædvanligt, ligesom det ikke i lovgivningen er grundet, at en ejer, af en ham tilhørende kirkes indtægter skal vedligeholde en anden tilhørende kirke, og forsåvidt en sådan byrde er pålagt en kirkeejer, må den bestemmelse, der pålægger byrden, ikke kunne gives nogen udvidende fortolkning.

In Casu er det efter det af krigsassessor Moldrup i den indgivne ansøgning gjorte tilbud, efter reskriptet af 9. november 1798 og efter det til indstævnte Fru generalautitørinde Lindahls, skøde bestemt, at Agger kirke, som et kapel under Vestervig kirke skal vedligeholdes:

Ved ordet, vedligeholdes, kan der ikke, som af de indstævntes sagfører anført, efter sprogbrugen forstås andet end at reparere ting og holde den i sådan stand, at den ej forringes, og at den kan svare til hensigten eller opfylde sin bestemmelse.

Forsåvidt de indstævnte ejere af Vestervig kirke stedse har vedligeholdt Agger kirke, sålænge den til gudstjeneste afbenyttedes, har de opfyldt den dem påliggende forpligtelse, og de vil forventelig ikke, fordi Agger kirke efter de indtrufne sjældne og mærkelige begivenheder, som naturen forårsager, truer med at falde sammen eller styrte i havet, kunne tvinges til at flytte, og på et andet sted opføre en ny kirke, som den ældre kirke, om den senere tids naturbegivenheder, som ej kan tilregnes kirkeejerne, og for hvilket de ej som i ildebrandstilfælde kunne have sikret dem, ej havde indtruffet med reparation, i århundreder, endnu kunne have blevet stående på samme sted.

Hertil kommer at Agger sogn, som ovenfor nævnt, i forrige tider har haft agerbrug og svaret tiende, hvilket forsåvidt konge- og kirketiende angår, er bevist med det fra de indstævntes side fremlagte skøde fra højsalig kong Frederik den tredie til Joachim Irgens, og det ligeledes fremlagte ereqtionsbrev for Vestervig Klosters stamhus, heraf forlyder, at Agger kirke, som andre kirker, har til deres reparationer og vedligeholdelse, forhen haft sin tiende, hvilket viser, at der ikke oprindelig har påhvilet Vestervig kirke nogen forpligtelse til at vedligeholde Agger kirke.

Da Agger sogn, der med kirken må anses at have hørt under stamhuset Vestervig Kloster, ved sandflugt og oversvømmelse ødelagdes således, at den tiende, som skulle afholde kirkens reparationer ophørte, er det sandsynligt, at stamhusets besidder, da sognets forarmede bønder dertil var uformuende, af velvillie mod de dem underlagte bønder, men uden dertil at være forpligtede, påtog dem at vedligeholde kirken, og at den sidste besidder, krigsassessor Moldrup, af samme grund, da han søgte tilladelse til at sælge stamhuset, påbyrdede ejeren af Vestervig kirke, den i reskriptet indeholdte forpligtelse.

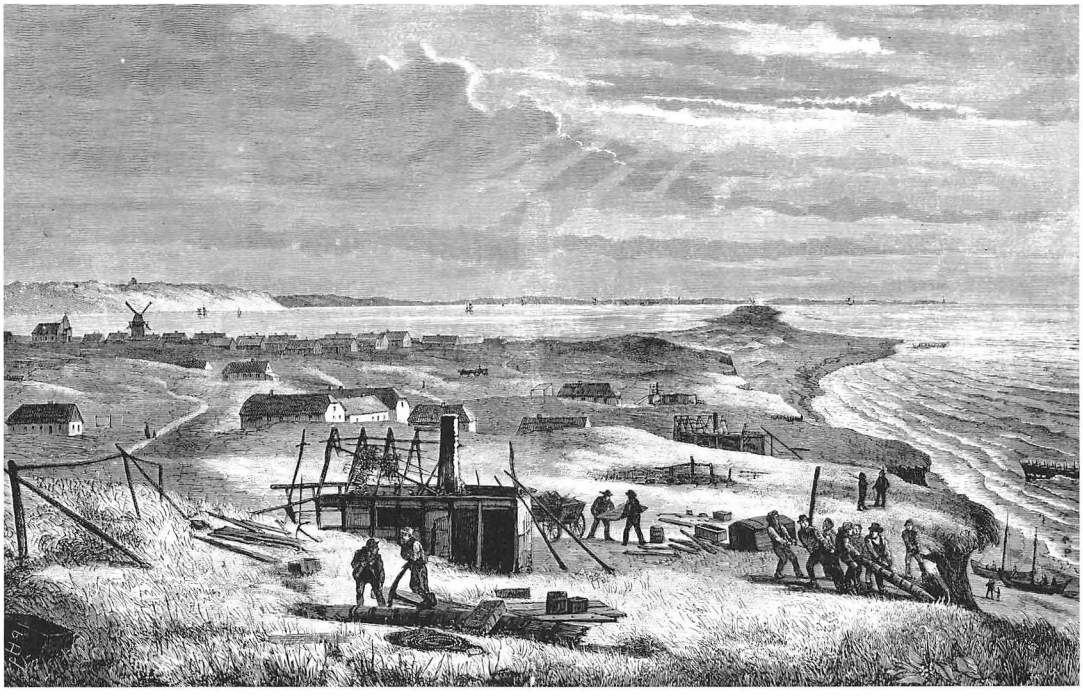

Billede fra »Illustreret Tidende« 1876 (Agger Kirke øverst til venstre)

Men deraf kan ikke udledes, at ejeren af Vestervig kirke derved har pådraget sig den samme forpligtelse i henseende til Agger kirke, som den pålægger dem til Vestervig kirke, thi den grund på hvilken en kirkeejer forpligtes, at forsyne menigheden med en kirke, der er bygget, må søges i det underlag eller den indtægt, som tienden afgiver til reparationer, vedligeholdelse og eventuel opbyggelse af en ny kirke, men denne grund er ikke anvendelig med hensyn til Agger kirke, som ingen tiende har, og de indstævnte kan derfor ikke påbyrdes større udgifter i anledning af sidstnævnte kirke, end de der efter bogstavelig fortolkning er hjemlede i det fremlagte reskript og skødes ord.

Da der fra sagsøgers side ikke er anført nogen anden grund, hvorefter de indstævnede kunne tvinges til at opfylde det, som er genstanden for søgsmålet, så vil de indstævnte efter føranførte i denne sag for det offentliges tiltale blive at frifinde, dog således at deres forpligtelse til vedligeholdelse vedbliver, om en ny kirke for Agger sogn af det offentlige skulle blive opført.

Sagens omkostninger vil efter omstændighederne blive at ophæve, og det den befalede sagfører tilkommende salarium, som formedelst sagens vidtløftighed, hans dermed forbundne arbejde og de mange af ham gjorte rejser, bestemmes til 60 rd sølv, udredes af det offentlige, forsåvidt sagen har været befalet, attesteres det, at sagførelsen har været lovlig og forsvarlig.

Endskjønt de indstævnte have haft flere uafbenyttede opsættelser, findes der dog med hensyn til sagens vigtighed ikke anledning til at anvende mulkt, da det med opsættelserne forbundne ophold skønnes af være motiverede.

Fra de indstævntes side er brugen af det anvendte stemplede papir iagttaget.

Thi kendes for ret!

De indstævnte ejere af Vestervig kirke, Fru generalauditørinde Lindahl, på Vestervig Kloster, Hr. Hjardemål til Bubbel og Hr. Vinther til Vejlegaard,bør for det offentliges tiltale fri at være, dog således at disse indstævnte forpligtes til, om en ny kirke for Agger sogn af det offentlige bliver opført, at vedligeholde kirken efter reskriptet af 9. november 1798 vedbliver.

Processens omkostninger ophæves.

Den befalede sagfører, prokurator Thomsen, Thisted, tillægges et salarium af 60 daler sølv, som udredes af det offentlige.

Det efter dommens videre adfærd efter lovene og efter overøvrighedens foranstaltning.

Under navn og embedssegl,

Teglgaarden den 21. december 1834.

Fisher

(L:S:)

Således gik det, stiftsøvrigheden tabte sagen, og Aggers menighed stod stadig uden kirke. Den var henvist til at benytte Vestervig Kirke, men den derværende provst, som jo også var sognepræst for Agger sogn, førte en brav kamp for at skaffe Agger sin kirke. Han sætter sig for at skaffe pengene til opførelse af en ny kirke, idet han skriver til en række standspersoner, fortrinsvis biskopper og præster over det ganske land.

Her skal gengives et af de mange breve. Det er til biskoppen over Sjællands stift. Brevet giver en klar fremstilling af situationen, men også af præstens stærke engagement for at hjælpe sin menighed i Agger.

Undertegnede sognepræst for Vestervig og Agger, samt medlemmer af Agger menighed, har herved at anmode Deres højvelbårne højærværdighed om at ville bidrage til indsamling af frivillige bidrag til den forestående genopbyggelse af Agger kirke, på den måde og ved de midler, de efter de følgende nærmere oplysninger, måtte finde hensigtsmæssigt.

I året 1831 blev den gamle kirke, som allerede da var næsten undermineret af Vesterhavet, erklæret for uskikket til, længere der at lade holde gudstjeneste.

Fra den tid indtil i begyndelsen af året 1834 stod den da på fald og ubrugt, men da blev den efter amtets ordre nedbrudt og delene bortsolgt.

Imidlertid har Agger menighed måttet holde sin gudstjeneste i Vestervig kirke, men da den ikke afgiver bekvem plads for begge menigheder og den betydelige afstand, i betragtning af at Agger sogns beboere ikke har hest og vogn, har til følge, at de gamle, de skrøbelige og børnene af menigheden i almindelighed ikke kunne komme til kirke, lige-

som og enhver der har erfaring i kirkelige forhold ved, at det i almindelighed ikke vil være tilfældet at en menighed af søfolk og fiskere i enhver henseende passer til sammensmeltning med en menighed af agerbrugere, så har savnet af en kirke alt for længe været følt med smerte, i forening med en stedse inderlig trang til, at sognet, der fra arilds tid har været samlet, må forblive adsplittet, igen får sin egen kirke.

Under den 27. maj forrige år indsendte derfor undertegnede sognepræst en allerunderdanigst ansøgning fra Agger sogns beboer, om at måtte erholde en ny kirke, bygget på et dertil udset passende sted, efter medsendte tegninger og overslag, enten på offentlig bekostning, eller og for en del af den sum, som for sognet blev indsamlet i anledning af vandfloden i året 1825, og som siden har stået under kancelliets bestyrelse.

Ved allernådigst reskript af 15. november forrige år, behagede det Hans Majestæt af befale:

1) at der må opføres en kirke på den udsete plads, og efter den indsendte plan.

2) at dertil af ovennævnte sum må udbetales sognet 2.000 rd. med renter, men at forsåvidt denne sum ikke måtte være tilstrækkelig, og det øvrige ikke ved forskellige tilskud kan tilvejebringes, må bygningen udsættes indtil hin kapital med renteoplæg har fået den fornødne forøgelse.

Da der imidlertid måtte hengå en betydelig række af år, inden renterne af den tilståede kapital kunne udgøre 7 á 800 rd. som omtrentligen vil fattes os, inden vi efter overslaget kunne iværksætte vor længe ønskede kirkebygning, indgik undertegnede sognepræst til Det Kongelige Danske Kancelli med andragende om, at den manglende sum måtte indsamles ved kollekt, men dette høje kollegium gav herpå under 28. februar dette år den absolution, at det ville have set, forblivende med den allerhøjeste resolution af 15. februar forrige år, hvorefter kirkens opførelse vil være at udsætte, indtil den ved allerhøjstbemeldte resolution dertil bestemte kapital med renteoplæg har fået den fornødne forøgelse, såfremt den behøvede sum ej med frivillige tilskud kan tilvejebringes, og at tillade sammes påbegyndelse, så have vi her en så meget desto større tilskyndelse til at beflitte os på anmodningen om og indsamlingen af så mange frivillige bidrag, at den manglende sum derved kan tilvejebringes, og den mand der ædelmodigt har påtaget sig kaution derfor, dermed befries fra nødvendigheden af, i hin tid, at måtte udrede en forholdsmæssig stor andel af de bidrag der endnu kræves.

Da vi nu føler os overbeviste om, at Deres højvelbårne højærværdighed besjæles af varm iver for den danske kirkes vel og derfor med glæde vil bidrage, hvad der i den ophøjede stilling, hvor det guddommelige forsyn har sat Dem, måtte stå i Deres magt, til at fremme et anliggende, der er af så stor betydning for en menighed, der fra arilds tid har været samlet til en kirke, men truer med opløsning og adsplittelse, dersom den ikke atter ved Herrens nåde og medkristnes godgørenhed bliver i stand til at samles i egen kirke, så tillader vi os herved tillidsfuldt at håbe, at Deres højvelbårne højærværdighed vil række hånden til indsamling af frivillige bidrag i Deres embeds og omgangs kirker på den måde, der måtte finde Dem passende og hensigtsmæssig.

Måtte det da forundes os atter at komme i rolig besiddelse af et gode, hvilket vi ved det lange afsavn har lært at værdsætte, da ville vi, når vi ved Herrens nåde igen kunne samles til andagt i egen kirke, gladeligen ihukommende dem, der hertil var os behjælpelige med bud til ham, der bevægede deres hjerter til kærlig deltagelse i at afhjælpe vort tungeste savn.

For de indkomne frivillige bidrag såvel som for sammes anvendelse skal til sin tid offentlig regnskab vorde aflagt.

Vestervig præstegaard og Agger sogn den 13. september 1837

P. Ingerslev
Provst og sognepræst

Højvelbårne Højærværdige
Hr. dr. theol. Mynster
Biskop over Sjællands stift, storkors af Dannebrog, dannebrogsmand p.p..

Det må vel siges, at han taler godt for sig den gode provst. Han smører vel en smule overfor den store mand, men det bar frugt, og provsten fik sit bidrag. Også hos de øvrige, som han skrev til havde han held, og den ihærdige mand fortsatte sin kamp for sin kirke i samarbejde med herredsfoged Hr. de Fischer, og det næste handler således om det forarbejde, disse to mænd ud-

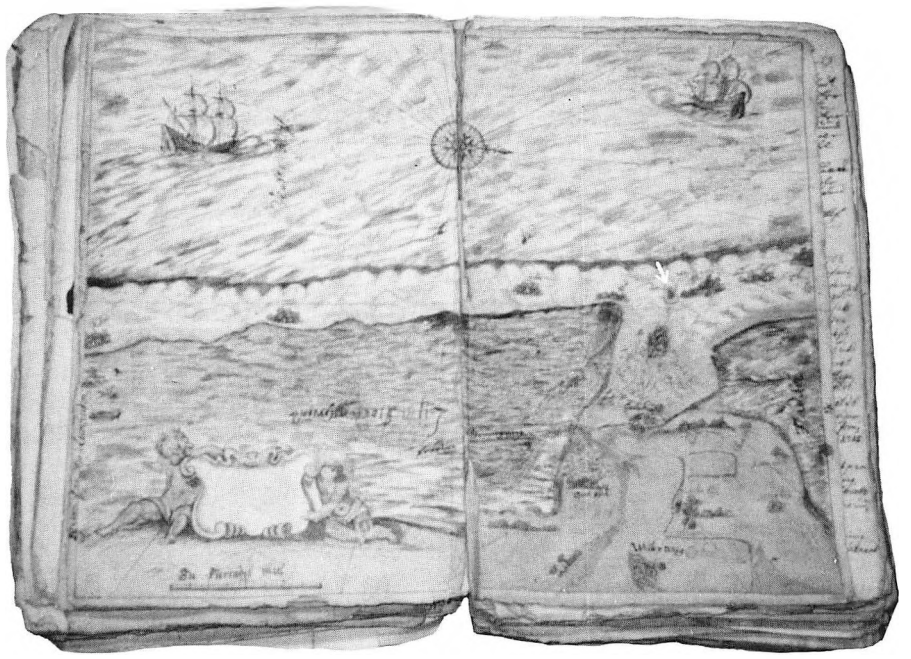

Gammel farvelagt kort fra 1701 over Vestervig-Agger. Pilen viser hvor Agger Kirke lå

førte, idet de udarbejdede planer for arbejdets udførelse, men ligesom i det foregående taler de oversatte skriverier for sig selv. Værsågod, her er noget af det materiale, som udleveredes sammen med tegningerne, ved licitationen, og langt om længe kom der gang i byggeriet.

Summarisk overslag over udgifterne til Agger kirke, om samme bliver opført
Til kirken 28 alen i længde, 13½ alen i vidde og 6 á 6½ alen i murens højde, ville behøves.

a)	50.000 hårdtbrændte sten til mur af 2 sten samt gulv m.m. á 12 rd. pr. 1000	600 rd.
b)	200 tønder kalk á 1 rd. pr. tønde	200rd.
c)	6200 tagsten á 35 rd. pr. 1000	217 rd.
d)	24 bjælker á 10 tommer dybe, 6 tommer brede af 6 rd. 48 sk.	156 rd.
e)	48 15/alinger til spændtræer á 3 rd. 1 sk.	152 rd.
f)	24 16/alinger til håndbånd á 2 rd.	48 rd.
g)	24 tylt sternlægter til taget á 3 rd.	72 rd.
h)	62 tylt fjæl á 4 rd. 2 sk.	268 rd.
i)	1 større og 2 mindre pommerske bjælker	60 rd.
k)	8000 4/tommer 2000 5/tommer og 4000 loftsøm	56 rd.
l)	Jern til ankre m.m. 1½ lispund á 25 rd.	37 rd.
m)	8 favne vinduer med glas á 12 rd.	96 rd.
n)	Eg og tømmer til klokkestolen	40 rd.
o)	Blytækkerarbejde ved klokkestolen	30 rd.
p)	Murermester til kost og løn	300 rd.
q)	Tømmermand og snedker	350 rd.
r)	Smedearbejde og kul	50 rd.
s)	Malerarbejde	20 rd.
		2752 rd.

Således ved hjælp af en i bygningsfaget ikke ukyndig mand forfattet af, de Fischer.
Teglgården, 26. maj 1836.

Conditioner

Hvorefter opførelsen af en kirke for Agger sogns menighed i Thisted amt, ifølge allerhøjeste resolution af 15. november 1836, stilles til offentlig licitation på Tinghuset i Vestervig.

1

Kirken opføres på den ved synsforretning af 18. juni 1832 dertil udsete plads, under stiftsøvrighedens overtilsyn og sognepræstens specielle tilsyn, aldeles således som den her følgende allernådigst approberede tegning med overslag udviser, og den vedhæftede plan under litra A. foreskriver.

2

Samtlige til bygningen fornødne materialer anskaffes af kvalitet, som planen under litra B. fastsætter, det tilføres byggestedet for såvidt kørsel angår, uden udgift for entreprenøren, dog - at kun enkelte kørsler bliver over 1, og ingen over 2 mil.

3

Indvendig ordnes, indrettes og istandsættes kirken i det hele højagtigt efter tegningen, og således som planen under litra C. udførlig bestemmer.

Alt forarbejdes og fuldføres af kyndige folk trofast og vel, så at det kan stå for et lovligt syn.

4

Alle de fra den nedbrudte Agger kirke i behold værende ornamenter og instrumenter, forsåvidt de kan henføres til bygningens fuldkomne istandsættelse, afleveres til entreprenøren, som besørger dem reparerede og anbragt på de behørige steder i brugbar og forsvarlig stand. En fortegnelse over disse dele er tilført planen under litra D. -Skulle nogle af de der anførte stykker ikke befindes brugbare til den nye kirke, da anskaffer entreprenøren disse af ny, imod at han kan få det gamle.

5

De fornødne håndlangere, såvel til at planere byggepladsen, og til at lægge grunden, som til kirkens opbyggelse og fuldkomne istandsættelse, afgives af sognet uden udgift for entreprenøren, der dog selv holder og bekoster en fast kalkstager.

6

Grunden til bygningen må være lagt inden udgangen af indeværende år, og kirkens opførelse påbegyndt i april måned 1838.

Arbejdet fortsætter fra den tid uafbrudt, og det hele må være færdigt til 24. august samme år, til den ende må de fornødne byggematerialer være på byggepladsen, når arbejdet tager sin begyndelse.

Når kirken, overensstemmende med tegning, plan og conditioner er opført og i komplet stand, må den efterses, efter syn af dertil udvalgte fagkyndige håndværkere og entreprenøren svarer da til de mangler som udsættes.

7

Entreprenøren, som er forbundet til at stå ved sit tilbud indtil 24. august 1837, da det så af de vedkommende enten vil blive antaget eller forkastet, er i tilfælde af budets antagelse, forpligtet til at stille antagelig selvskyldner caution for opfyldelse af de pligter, han ved disse conditioner pådrager sig, og kan da, når budet er antaget til 11. december termin dette år, erholde et forskud til indkøb af bygningsmaterialer indtil den halve licitationssum, rest af denne udbetales, når kirken i complet stand efter syn er afleveret.

8

Alle i anledning af licitationsforretning og synsafholdelse flydende omkostninger betales af entreprenøren.

9

Intet bud under 1.000 rd. sølv antages. Efterbud finder ikke sted, men der vælges mellem de 2 mindstbydende, og når approbation er indhentet, vil det blive bestemt, om den mindstbydende eller den næstmindstbydendes bud er antaget.

10

Ligesom entreprenøren må underkaste sig stiftsøvrighedens overtilsyn, såvel som undertegnedes og andre vedkommendes nærmere tilsyn og opsigt under arbejdets udførelse, således

må han finde sig i at foretage en eller anden forandring, der måtte findes hensigtsmæssig, når summen ikke medfører forøget bekostning.

11

De sager, der i anledning i denne kirkes opførelse og istandsættelse kunne opstå, afgøres ved Thylands søndre distrikts forligelseskommission og Hassing-Refs Herreds ret.

Hvor entreprenøren med kautionist og andre vedkommende med 4 og 8 dages varsel uden hensyn til deres ellers rette forum forbindes til et møde, for at sagerne ved forlig eller dom kunne blive afgjort.

Licitationen er ansat Lit. den 19. maj 1837 og bekendtgøres i Thisted Avis og i Aalborg Stifttidende, koster 2. rd.

P. Ingerslev

Plan

Til en ny kirkes opførelse for Agger menighed.

A) Ombygningen og dens beskaffenhed.

1. Kirken påføres nøjagtigt efter den allernådigst approberede tegning, på det sted som dertil af det Kongelige Danske Kancelli er bestemt, nemlig ved landevejen østen for Østeragger og milepælen, den bliver efter facaden 28 alen i længden og 13½ alen i vidden udvendig og murens højde fra grunden til taget, 6 alen, og muren må overalt være 2 sten tyk og sættes i kalk uden blanding af ler. Den forsynes allevegne med de fornødne ankre.

2. Grunden lægges med svære kampesten, som anskaffes og tilføres byggepladsen uden udgift for entreprenøren, der dog selv må udse disse, hvilke lægges så dybt i jorden, at ingen synkning kan finde sted.

3. Kirkens mure inddeles i 23 fag bjælker, af en sådan beskaffenhed som overslaget melder.

4. Tagstenene lægges med 4 tommers overlæg. Vidden mellem lægterne bestemmes altså herefter.

5. Våbenhuset opføres aldeles efter tegningen med en bænk på hver side. Klokkestolen, hvis tag belægges med bly, gøres af eg, som giver den fornødne styrke og befæstes vel i det hele efter tegningens udvisende.

De på denne og våbenhuset anbragte kors forfærdiges af egetræ, og gives således fornøden styrke som herligt udseende.

B) Om bygningens materialer.

1. Murstenene må alle være helbrændte af god bonitet og til hele den udvendige mur fra et teglværk.

2. Tagstenene må være helbrændte og af god størrelse, stærke og forsvarlige.

3. Bjælkerne skulle holde 10 tommer i dybden, 8 tommer i bredden og være vel opkantede.

4. Vinduer og dørkarme forfærdiges af 3 tommer fyrreplanker, det øvrige tømmer, tillige med lægter, fjæl o.s.v. må alt være passende og af forsvarlig godhed, alt efter overslaget.

5. Samtlige bygningsmaterialer bedømmes, førend de bruges, af tilsynet og fagkyndige mænd.

C) Om det indvendige af kirken.

1. Koret i kirken får en længde af 5 alen og 8 tommer og skilles fra den øvrige del af kirken ved en opsats på de to øverste stole, således som tilsynet nærmere vil foreskrive.

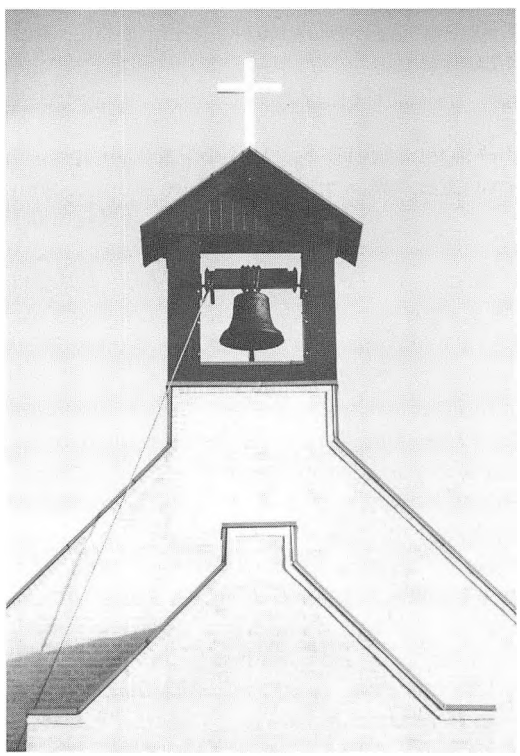

Agger Kirkes klokke

Alteret, hvis højde nærmere bestemmes, mures og beklædes overalt med brædder.

Den gamle altertavle renoveres, repareres, anbringes og befæstes.

Knæfaldet gives passende højde og bredde, udstoppes og beklædes med skind.

Det gamle rækværk anbringes, såvidt det kan tilstrække. Det manglende anskaffes, og det hele bringes i forsvarlig stand, forsynes med 3 låger og males.

Præstens og degnens stole have at anbringes efter tegningen, gøres lukkede, sømmelige og som disse almindelig findes i andre kirker.

Døbefonten anbringes efter påvisning og sættes i brugbar stand.

2. I kirken, hvis længde fra koret af bliver ca. 21 alen, anbringes 20 stole på hver side, således at gangen bliver 3 alen bred. Stolene gøres uden døre, med lukkede rygstød fra bænken og op, tre kvarter høj i 3 eller flere fyldninger.

Bænkene gives en bredde af 10 tommer, stoleknapperne gives den form, som tilsynet nærmere bestemmer. Fodstykkerne, hvori stoleknapperne befæstes, må holde 5 tommer kant. Ræktræerne, hvorpå bænkene ligger langs muren, må være 4 tommer i kant, begge dele af godt tømmer. *de Fischer*

Efter de besværlige tider for menigheden i Agger sogn, lykkedes det at få samlet den fornødne sum, og kirken kunne bygges.

Til Agger kirkes indvielse 23. september 1838, skrev Steen Steensen Blicher en salme. Her gengives det første af ialt fire vers:

Uendelige du hvis navn
ej himles himle fatte-
se, dig til ære os til gavn,
vi dette Tempel satte.
Er det din vilje
du enevældige,
da i din varetægt
det stå fra slægt til slægt
til alle dages ende.

Blicher siger selv: I mine tanker og med min salme, var jeg selv tilstede ved kirkens indvielse. Salmen er trykt i Blichers samling af noveller og digte i 1840.

Livet i klitegnene
Istrup i 1920'erne og 30'erne

af Jens Høgholm, Gyvelvænget 17, 7755 Bedsted

Årbogens redaktion har bedt mig fortælle om livet i den klitegn, hvor jeg er født, og hvor jeg har levet i 67 år. Min beretning er en blanding af, hvad jeg selv kan huske og hvad de, der var gamle i min barndom, har fortalt mig.

Jeg vil begynde med et citat fra Historisk Årbog for Thy, Han Herred og Mors fra en artikel skrevet af Einar Christensen, som også er født og opvokset i Istrup, men før mig:

»Istrup, denne mærkelige cirkelrunde slette, afgrænset mod syd af Nedergaard Bakke, mod vest af de hvide sandbjerge, mod nord af Embak Remme og mod øst af Legind og Gyrup Bakker. Istrup er kun en sandslette, og ufatteligt er det, at nogen har kunnet bosætte sig på så fattigt og øde sted.«

Men Istrup har været beboet længe før, sandsletten blev til. Det vidner gravhøjene om, men de ligger også syd for sletten, på morænebakkerne. Det menes, at Ove Sø (udtales på egnen »Over Sø«, dvs. den øvre sø - sammenlignet med de »nedre«, Ørum og Flade Søer) og sletten har haft forbindelse til havet før sandflugtens tid, hvorved sletten er blevet fyldt op med sand. Nedergaard, mit fødehjem, har formentlig sit navn fra en tid, hvor det var den nederste gård i Istrup. Gården er afsat på gamle kort, og via stu-

dier i Egnshistorisk Arkiv har jeg konstateret, at Nedergaard omtales første gang i det 16. århundrede.

Jeg vil begynde med at fortælle om tiden omkring kirkens nytår, ca. 1. december, for da begyndte juleforberedelserne. Ja, faktisk havde vi allerede sidst i oktober eller først i november slagtet et får, hvis bestanddele skulle bruges i julen. Et får blev mest lavet til pålæg. Der var talg eller spæk, der først blev saltet lidt og så kogt. Lårene blev saltet og røget og hængt op på siden af skorstenen, hvor mor så gik op og skar et stykke af efter behov. Talg brugtes også til at støbe tællelys af til jul. Det gik der det meste af en dag med. En dag skulle julegrisen slagtes, og næste dag skulle der »gøres skik på den« (tilberedes). Der blev i god tid gjort aftale med hjemmeslagteren, Chr. Nielsen, som var vores slagter, eller Karl Nielsen. De to slagtede mange grise til jul. Når slagteren kom, skulle vandet i gruekedlen være kogende, så grisen kunne skoldes efter slagtningen. Når der skulle gøres skik på grisen eller støbes lys, kom mormor for det meste og hjalp os. Mormor og morfar boede i Kjallerup, ca. 2 km. fra Nedergaard. De kom altid gående, da de som mange ældre dengang ikke havde lært at cykle. Ingen af mine bedsteforældre har kunnet cykle.

Julegrisen vejede som regel et par hundrede pund. Af grisen blev der lavet de samme ting som i dag. Skinkerne blev saltet og røget og hængt op på skorstenen. Røget skinke til hvid stuvning var en god ret! Grisens 2-3 tommer tykke flæskelag blev saltet og brugt som stegt eller kogt flæsk. Blodet blev blandet med rugmel, fedt og en del krydderier og fyldt i de rensede tarme til blodpølser. Da pølserne ikke kunne holde sig ret længe, blev der delt ud til naboerne, der så gjorde gengæld, når de slagtede. Folk hjalp hinanden meget, og man holdt også slagtedag på skift, så der var fersk kød over en længere periode.

Vores stuehus (»Æ sals« eller »Æ råling«) var bygget i 1851 og var 7 meter bredt og 23 meter langt. Det var indrettet således:

1. Hønserum, der i 1931 blev erstattet af et maskinhus med plads til høns. 2. Et lille karlekammer. 3. Et stort bryggers. 4. Opholdsstue, hvor man også sov. Sengene stod med fodenden mod hinanden. 5. »Æ pænstou«. 6. Forgang med opgang til kornloftet. 7. »Æ Sturstou« med et langt bord og en bænk, klædeskabe og dragkiste. Stor-

Rids af stuehus til »Nedergaard«, Istrup *Stuehuset, »Æ Sals«, er bygget 1851 og måler 7 × 23 meter.*

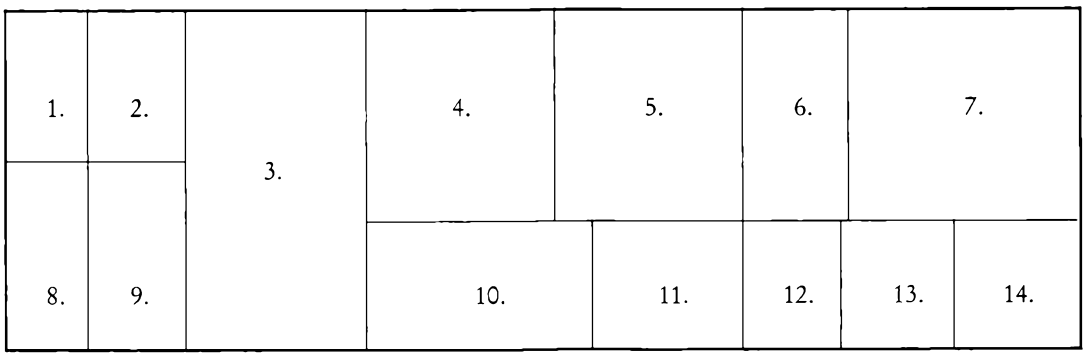

1. Hønserum
2. Karlekammer
3. Bryggers
4. Opholdsstue og sovested
5. »Æ Pænstou«
6. Forgang med opgang til kornloft
7. »Æ Sturstou«
8. Tørvehus
9. Bagestue
10. Køkken
11. Spisekammer
12. Rullestue
13. Kælder
14. Sengekammer

stuen blev kun brugt, når vi havde tærskemaskine, og når der var store gilder. Så skulle skafferen rundt til naboerne for at låne borde og bænke. Det var altid den samme skaffer, så han vidste, hvor han kunne låne det nødvendige. 8. Tørvehus. 9. »Æ bågstou« (bagstuen) med stor ovn og gruekedel. Kun når der blev fyret op her, var der varme i karlekammeret. 10. Køkken med komfur og indfyring til bilæggerovnen, der stod i opholdsstuen. I min barndom var der gule murstensklinker på gulvet i både køkken og bryggers. 11. Spisekammer. 12. »Æ roelstou« (rullestuen) hvor der stod en stor trærulle med gule stenklinker i som vægt. 13. Kælder med to saltkar, som regel oversavede trævintønder, købt på strandauktion. Det ene var til fårekød, det andet til svinekød. I kælderen var der også krukker med saltede sild. 14. Sengekammer med indgang fra storstuen - alle dørhåndtag og beslag var af messing, og de skulle være blankpudsede, især til jul. Peder Sørensen, kaldt Peder Nedergaard, der byggede stuehuset, drev en slags handels- og entreprenørvirksomhed på stedet. Hans slægt havde Nedergaard fra 1787 til 1916, min far købte gården i 1919.

Når der blev fyret i gruekedlen, f.eks. til storvask, og i den store ovn, f.eks. til jul, brugte man lyng som brændsel. I ovnen blev der bagt alle slags brød, og til jul bagtes der »nødder« (pebernødder), som næsten var den eneste slik, vi fik. Pebernødderne blev fyldt i melsække og hængt op på skorstenen, så de kunne holde sig sprøde.

I modsætning til mange andre steder bagte vi ikke selv rugbrød eller bryggede øl.

Til jul skulle der også ferniseres, og petroleumslamperne skulle pudses. Det elektriske lys kom først til Istrup i 1948.

Vi skulle helst være færdige i marken til jul, og der skulle køres roer ind til helligdagene og skæres hakkelse til hestene.

Hveranden uge skulle vi til mølle og brugsforening i Svankjær. Vi samarbejdede med en nabo, Rødbros, der tog turen de andre uger. I stalden skulle vinduerne vaskes og staldlygten efterses, så der var bedst muligt lys i den mørke tid.

Juletræ havde vi, men ikke adventskrans. Det var sjældent, der var gudstjeneste juleaften, for der var ikke elektrisk lys i kirken. Midt på juleaftensdag fik vi frokost med kogt øl til. Juleaften var »Lajs Jens« (Jens Rødbro) og hans mor på besøg hos os, og nytårsaften besøgte vi dem. Når vi havde spist juleaften, blev juletræet tændt. Vi var ikke så gode til at synge, men far læste juleevangeliet, og bagefter legede vi forskellige gamle lege med nødder, »nødder hend« (nødder borte), »pek mus«, »min gris er løbet til skovs«, »effen eller ueffen« og mange flere. Kun børnene fik en julegave, noget nyttigt som f.eks. vanter, strømper eller et halstørklæde. Engang fik jeg et par overtræksbukser, som jeg var særlig glad for. Jeg fik aldrig legetøj af mine forældre, men det fik jeg som regel af den københavnerdreng, vi havde på ferie om sommeren. Fra hans forældre kom der også en julebog til far og noget andet til mor. Vi holdt jul helt til helligtrekonger, og i den tid lavede vi ikke andet end at passe dyrene og gå på julebesøg hos slægt, venner og naboer. Vi var også til børnenes juletræ i Missionshuset. Dengang malkede vi tre gange om dagen, så når vi kom hjem efter aftenbesøg, skulle far som regel ud at malke.

Efter jul var der ikke så meget at lave, men der var pligt-snekastning i snevejrsperioder, og det sneede meget dengang. Når store ejendomme skulle møde med en snekaster en hel dag, kunne mindre nøjes med halv-dags snekastning. Først skulle der »vises om« dvs. sættes »visker« af rughalm, så vejfarende, især mælkekusken, kunne se, hvor der bedst kunne køres.

Når der var is på søen, var vores karl ude at stange ål, vi havde en karl både sommer og vinter, og de, der var gode til at stange ål, holdt især øje med, hvor der var *»kywl«*, dvs. små luftbobler ved ålens for- og bagende. Der skulle helst være klar is uden sne på. Mange håndværkere, især murere, havde ikke arbejde om vinteren og kunne derfor bjerge »mad« til husbehov ved at stange ål på isen. Det var før søens vandstand blev sænket i 1931.

Om vinteren kørte vi grus hjem fra havet, f.eks. til støbning af ladegulv, hvor der før var lergulv. Mine forældre byggede ny stald i 1925, og dertil kørte de selv grus fra stranden.

Om vinteren, når vejret var til det, skulle der renses grøfter og drænes, for jorden var meget vandlidende.

Den 2. februar blev der holdt »kjørmesbojl«, (kyndelmissegilde). Det gik på skift mellem

»Nedergaard« i Istrup

dem, der havde »skyvter« (skifter) ned mod søen. Hver ejendom havde 1-3 skifter. Der var »æ holmskywter« (holmskifterne) og »æ vandstedskøwter«, og hvert skifte var afmærket med en lille tue. De, der var med i et skiftelaug, vidste, hvor deres skifter var. Kun mændene var med den aften, der var »kjørmesbojl«. Det første år, jeg kan huske, fik vi varm mad, men senere var der kun kaffebord.

Påskelørdag holdt Hvidbjerg-Ørum-Lodbjerg kommune auktion over »æ fatteskøwter« (fattigskifterne). En del beboere fra Lyngby bød på et skifte eller et lod til høslet. Prisen for en sommer var 2-10 kr., afhængig af græskvaliteten. Det almindeligste græs i skifterne var det stive katteskæg.

Den 1. april blev Gjerup Rende, et lille vandløb, der fra egnen nord for Lyngby løb mod Ove Sø og et andet vandløb, der kom fra Nedergaards jorder og klitter, stemt op, så »æ vandstedskøwter« kunne overrisles med bedre sommergræsning til følge. *»Æ stem«* blev fjernet igen den 1. maj. Arbejdet med vandreguleringen blev udført af en ældre mand, der hed Niels Peder Jensen, men altid blev kaldt »Peder Huus«.

Når en i Istrup havde fødselsdag, kom naboerne selvbudne, altid i træsko og med tøjskoene under armen.

Om vinteren var der husflidsskole i Istrup Skole eller i Nedergaards storstue. Lærer Kjeldgaard underviste i kurvefletning og bogbinding.

I Istrup Skole afholdtes der møder med forskellige talere, bl.a. af de mange lægprædikanter, der var i Thy. Til missionsuge i Svankjær kørte vi i hestevogn eller kane, og vi havde naboer med, så der var fuldt læs. Missionsugen blev holdt i den uge af februar, hvor der var fuldmåne, så folk kunne se at gå eller køre.

Dengang som nu var der forskel på folks interesser. To familier med en voksen søn og datter hjemme spillede kort om vinteren, og på sommersøndage spillede de krocket. Dengang arbej-

dede ingen om søndagen, undtagen med at passe dyrene. Både dyr og mennesker skulle hvile, og mange mennesker gik eller kørte i kirke.

Min far begyndte forårsarbejdet den 1. april, hvis frosten var af jorden, men mange ventede til den 1. maj.

Foråret var en dejlig tid med fuglelivet ved Ove Sø. Først kom lærken og viben. Så kom »æ tarer« (ternen), og omkring 1. maj ankom svalen. På stille morgener og aftener nød vi de mange fugles sang og skrig. Vi var mere i pagt med naturen dengang, uden larm af traktorer og biler.

Men vi kom væk fra forårsarbejdet, som de gamle i Istrup begyndte på omkring den 1. maj. De sådede i hvert fald ikke korn før, for der skulle være varme i jorden først, og den skulle helst kunne støve, når såningen med hånden begyndte. Bagefter blev kornet harvet ned med »æ slæthar« (sletharven), men så skulle der også helst komme regn, for ellers avlede man ikke meget på de sandede jorder. Der blev avlet mange kartofler og gulerødder, afgrøder, der groede godt på de sandede jorder. Roer blev sået omkring 1. juni, og det var mest turnips og runkelroer, mens man ikke kunne avle kålroer. Og til sukkerroeavl var jorden i alt for dårlig gødningsstand. Kunstgødning blev der brugt meget lidt af, og kun de fire sydligste ejendomme havde ajlebeholder, da grundvandet på sletten stod for højt til, at man kunne få gravet en ajlebeholder i jorden.

Alle beboere i Istrup havde får dengang, og de blev vasket og klippet to gange om året, om foråret, når man var færdig med »æ drøwt« (forårsarbejdet i marken). Lammene blev solgt til slagtning, og ulden blev spundet til garn. Noget garn blev brugt til vævning af »hølsklæde«, som lagdes på sengene i stedet for lagner, især om vinteren, for det gav varme, selv om det kradsede. Af de vævede stoffer blev der også syet tøj, og af garnet strikkede man hoser (strømper) og uldtrøjer. Det uld, man ikke selv brugte, blev solgt. Vi havde altid 6-8 får, der om sommeren stod tøjret parvis, oppe i klitten, og vi skulle flytte dem på vej til skole. Om vinteren gik fårene i »æ forsti« (fårestien).

Jeg havde 1 km. til Istrup Skole. De fjernestboende havde 3 km. Eleverne var delt i »stur klas« og »bette klas«. Om sommeren, hvor der var meget at bestille hjemme, gik de store elever kun i skole to dage om ugen, fra kl. 7 - 12, om vinteren derimod fire dage, fra kl. 9 - 16. For de smås vedkommende var skolegangen sommer og vinter lige omvendt, om sommeren dog helt til kl. 16.

Der var ikke elektricitet i skolen, så dagslyset skulle udnyttes. Vi gik i skole på bare fødder eller med »pløshoser« (strømper uden bund). Nogle gik i træsko, også om vinteren. De første gummistøvler kom frem, da jeg gik i 1. klasse.

Vi gik i skole seks dage om ugen. Der var dengang ca. 20 børn i Istrup Skole, altså ca. 10 i hver klasse.

Hvert forår var der arbejde i klitterne (se foto i Sydthy Årbog 1984). Arbejdsgiveren var staten, der efterhånden havde opkøbt klitjorden fra gårdene i Madsted, Kjallerup og Istrup. Klitarbejdet bestod i at slå lyng og køre det til steder, hvor stormen havde revet hul i klitterne. Kvindfolkene deltog også i denne sandflugtsbekæmpelse. Da jeg var dreng, var der næsten ingen træer i Istrup, og klitterne var ikke beplantet, så en varm sommerdag kunne havgusen pludselig drive ind over egnen.

Når roerne skulle luges, kravlede vi på alle fire, for de små planter kunne ikke tåle at blive rørt for meget ved i den løse sandjord. En gang, da far, vores karl og jeg lå og lugede, sprang vores karl pludselig op, da der lå en hugorm lige foran ham. Hugorme var der mange af, og på en enkelt sommer slog jeg 21 ihjel.

Jeg har været med til at ælte tørv med hestegang. Jeg skulle køre hestene, der gik rundt og rundt, trækkende en stang, der via nogle tandhjul var forbundet med en æltemaskine. Når tørvene havde ligget til tørring, skulle de først rejses, siden stakkes. Det var mest børnenes arbejde. Folk i Istrup havde eng med tørvegrave enten i Åkjær eller Nørhå eng, henholdsvis ca. 3 og 5 km hjemmefra.

Her skulle der slås græs til agerhø med slåmaskine. Kun få havde selv slåmaskine, så de fleste måtte leje en. Når høet var tørt, skulle det sættes i stakke, som blev kørt hjem ca. 14 dage senere. Inden kornhøsten skulle der slås græs med høle til sø- og enghø, så der blev ikke tid til sommerferie. Tværtimod arbejdede man ofte fra tidlig

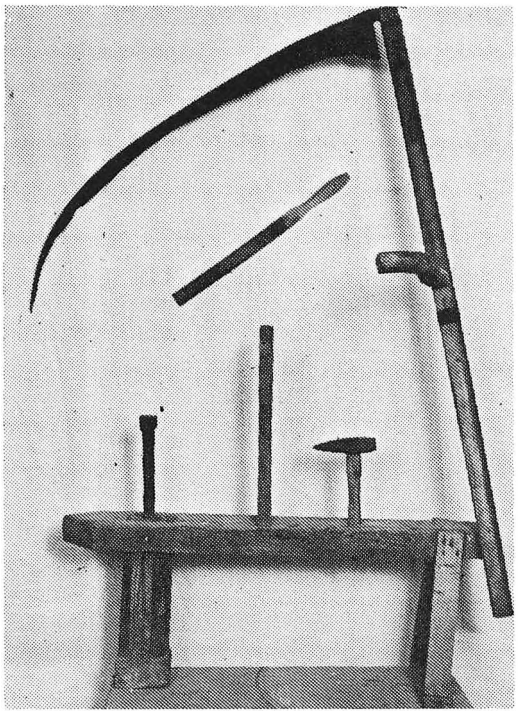

At kunne holde sin le skarp kendetegnede den dygtige høstkarl og var en betingelse, hvis den lange høstdag ikke skulle blive et slidsomt foretagende. Og jo finere det strå var, der skulle mejes, des skarpere skulle leen være. At meje enggræs til hø krævede en skarpere le end f.eks. til rug eller havre.

Leen blev ikke slebet på en slibesten, men æggen blev hamret tynd på en »Haarebænk«, Haarehamre eller hærde. Betegnelsen findes næsten enslydende i alle egne af Danmark.

På Haarebænken var anbragt en ambolt og et vinkelret bræt med inddelte hak til den spidse ende af hammerskaftet. Den person, der skulle »Haare« satte sig bag dette bræt og med leens skaft hvilende mod højre skulder holdt han med venstre hånd lebladet mod ambolten, og med små hurtige slag med hammerens spidse »Pen« bankedes æggen tynd som et barberblad. På den måde var den lettere at stryge skarp igen efter kort tids brug, end hvis den var sleben på en sten.

Man »Haarede« to gange om dagen, morgen og middag, og Haareskamlen var anbragt på nordsiden af en bygning, ikke så meget af hensyn til kølighed, men mere for at solens genskin på det blanke leblad ikke skulle genere synet. I mellem disse 2 haaringer klarede man sig med jævnlig strygning af den sandbehandlede strygespån, der sad i en holder på leskaftet.

At ramme en sten under høstarbejdet var lidt af en katastrofe for den tynde æg og kunne kræve en ny omgang med hammeren på Haarebænken og et uvelkomment afbræk på en travl høstdag. Foto: Niels Aage Vestergaard

morgen til sen aften. For at holde høleen skarp, skulle den jævnligt »hårdes« på en hårdestol, så en tidlig morgen med stille vejr kunne man høre karlfolkene rundt på ejendommene sidde og skærpe deres leer, inden de gik i engen. Enghøet blev revet sammen med håndrive og forket i stakke. »Æ kvendfolk« hjalp til, både med hø- og kornhøsten. Når »æ kålfolk« høstede korn med le, gik »æ kvendfolk« bagefter og bandt op. Så blev kornet sat i »rå« (rækker) og stod der, til det ca. 14. dage senere blev kørt hjem til en stor stak. Ikke alle kunne sætte en sådan stak. Nogle var kendt for at være særligt gode til det, f.eks. Peder Nedergaard, så han satte mange stakke.

Når man på en ejendom var færdig med at høste, slog høstkarlen på leen, så naboerne kunne høre det, og så fik man æbleskiver. Man hjalp hinanden meget i høstens tid, især når der skulle køres korn. Vores nabo havde meget engkorn. Det hjalp vi altid med at køre hjem. Der blev avlet vinter- og forårsrug og lidt byg, men mest havre. Nogle avlede endda gråhavre, der med en meget let kerne kan minde om flyvehavre. Da der ikke blev sprøjtet, var der meget ukrudt i kornet, især senegræs (kvikgræs), men det gav så meget godt stråfoder. Der var altid sen høst, ikke mindst fordi forårssåningen blev foretaget sent. Der var meget hårdt, legemligt arbejde dengang, men det er tilsyneladende ikke arbejde, der ødelægger folk, for mange mennesker, der har slidt hårdt i deres yngre dage, er blevet meget gamle.

Når kornhøsten var overstået, skulle vi i gang med efterårsarbejdet. Først skulle der skrældpløjes, så harves flere gange, så senegræsrødderne kunne komme ovenpå jorden og visne. Når kartoflerne skulle graves op, havde vi børn kartoffelferie fra skolen for at kunne hjælpe med at samle kartofler. I oktober eller først i november kom tærskemaskinen til Istrup. Det var hvert år en begivenhed af rang, og det varede som regel en uges tid, inden tærskningen i Istrup var overstået og tærskemaskinen igen kørte op over »æ Rødbro bak«. En halv snes mand havde da deltaget i tærskearbejdet, men det gav ikke så meget korn. De mindre ejendomme avlede 35-80 tønder, de større 100-200. Som dreng blev jeg sat til

at bære avner væk fra tærskemaskinen. De var ikke så tunge, men det støvede meget, så man blev godt beskidt. Lønnen for mit arbejde var fra 50 øre og opefter, og da jeg en gang fik 3 kr. for det, føltes det som en hel formue. Vi spiste altid godt i tærsketiden, og så fik vi øl til maden for at skylle støvet af halsen. Nogle bryggede selv øllet, men ellers fik vi det i 50 liters ankre. Der blev lavet mange løjer, når så mange var sammen, så tærskedagene var sjove.

Senere skulle roerne tages op, og som allerede nævnt skulle efterårspløjningen være overstået inden jul, men nogle pløjede kun om foråret. Roerne blev dækket med lyng, men lyng blev også brugt til mange andre ting: til at lægge under kornstakkene, så de ikke stod direkte på jorden, fin lyng til at fodre med og grov lyng til at fyre med. Til at høste det grove brugte vi en »ljyngjar« (lyngjern/lyngle), til det fine en almindelig høle. I krigsårene 1941-42 havde vi varme, tørre somre, som sammen med kolde vintre (ned til minus 30 grader) resulterede i en dårlig avl. I de efterfølgende kolde vintre, blev der slået i hundredvis af læs lyng i klitterne. Også fra Mors og endnu fjernere egne hentede man lyng i klitterne, og der var mere lyng end nu, hvor der er mere skov. Under krigen lavede og solgte mange folk staldkoste (»limmer«) af lange lyngranker, der blev rykket op. Dengang kunne man ikke få andet at lave koste af.

Når lyngbyboerne skulle slå græs til hø i fattigskifterne, gik de hjemmefra midt om natten med høleen på nakken og madtejnen under armen. Der er ca. 5 km fra Lyngby til Ove Sø, så de kunne være fremme tidligt om morgenen. Enggræsset var lettest at slå, mens der endnu var »dog« (dug) på. Lyngbyboerne kørte også med hestevogn over klitterne til søen, men når høet skulle bjerges hjem, måtte de følge den ca. 10 km lange vej forbi Hvidbjerg vesten å kirke. Når man kørte hø hjem fra engene, lå folk i høet og hvilede sig. Hestene kunne selv finde vej hjem, og der var ikke så megen anden trafik.

Lyngbyboerne havde mange får, og når de var blevet klippet om foråret, fik moderfårene hængt en lille træplade om halsen med ejerens forbogstaver. Så kunne ejeren nemt kende sine får, men landmændene i Istrup kunne også finde ejeren, når de fangede et »havbofoer« på dyrket mark. Fårene gik løse i klitterne, som får og køer gør i de norske fjelde, og når en klitbonde fangede et får, f.eks. i en kornmark, måtte han tage det i hus, og så skulle ejeren komme og hente det mod en betaling på 1 kr. for et får og 50 øre for et lam. Nogle af lyngbyboerne kunne være lidt knotne over at skulle af med penge, men så fik de somme tider et bundt rabarber med hjem. Man havde nemlig hverken haver eller træer i Lyngby dengang. Når vi skulle have bud efter en fåreejer, skulle vi ned til A.C. Mikkelsen for at ringe til Lyngby. Mikkelsens var den eneste i Istrup, der havde telefon. Det var en kysttelefon, for de skulle stille med heste, når redningsbåden skulle ud.

Der blev vasket storvask en gang om måneden, men nede på sletten (»æ kjar«) stod grundvandet højt, og det var rødligt (okkerholdigt), så beboerne i de lavtliggende ejendomme måtte hente vand fra »æ vildkjæl« (vildkilden) ved Nedergaard. Kilden var ca. 1½ meter dyb, og der var sat et rør ned med 1 meter i diameter.

Fra kilden vældede der hele tiden rent, klart og iskoldt vand op. Til storvask lånte man transportspande af hinanden, og når man havde læsset 8-10 fyldte spande på hestevognen, var kilden tom, men 10 minutter efter var den fuld igen og løb over, ned i en grøft. Vi brugte også kilden til at afkøle mælken om sommeren. Når vi var færdige med at malke, blev transportspanden sat ned i kilden.

Hygiejnen var ikke så overdreven dengang. Mandfolkene gik for det meste med en hjemmestrikket uldtrøje inderst. Derover en hvid lærredsskjorte og måske også en bluse. Man brugte altid vest for at have et sted til »æ klok« og lommekniven. En sort krave dækkede det af skjorten, som vesten ikke kunne dække. Når man vaskede sig, nøjedes man med det, der var synligt, hals, hoved og hænder. Når man skulle i byen, skiftede man den sorte krave ud med en sort til pænt brug. Skjorten byttede man ikke når man skulle i byen, for når man fik en jakke på, kunne ingen se, hvad der var indenunder. Om håndleddene havde man et par muffedisser, et par strikkede ærmer på 10-15 cm. længde.

»Hovtør« (hedetørv) med en diameter på ca. ½ meter blev gravet i klitlavningerne, hvor mange års vegetation, godt sammengroet, gav

godt brændsel, især til bilæggerovnen. Tørvene blev gravet op med en speciel spade. Der blev gravet »møntør«, dvs. rygningstørv til stråtagene. Disse tørv var godt en meter lange, så de kunne nå godt ned på begge sider af tagryggen. Da mine forældre overtog Nedergaard i 1919, var der stråtag over det hele, enten rughalm, tærsket med plejl eller tagrør, høstet ved søen om vinteren. Til tækkegarn brugtes kokossnor, der kan tåle at blive våd gang på gang uden at rådne. Kokosreb blev også brugt til fåretøjr. Man brugte også simebånd, lavet af rughalm, der var snoet. Sådanne simer brugtes også til at binde kornet i »toneg«, to sammenhængende kornneg, der ikke så let gik i stykker som enkeltneg, som ikke alle var lige dygtige til at binde. Negene skulle gerne holde til at blive forket, først på vognen, så i stak derhjemme og til sidst på tærskemaskinen.

De fleste havde en enkelt so. De, der avlede mere korn, havde to. Når der skulle sælges smågrise, kom naboerne gående eller kørende med trillebør eller hestevogn, afhængig af, hvor mange grise, de ville købe. Så skulle de først ind at have kaffe og derefter ud at fordele grisene. Det foregik ved lodtrækning med tændstikker. Den, der trak den længste tændstik, måtte tage den største gris osv. De, der kun skulle hjem med 1-2 smågrise, tog dem i en sæk på ryggen. Der blev ikke fedet ret mange grise op i Istrup. Jeg tror ikke, min far leverede mere end en snes grise om året, og han var en af dem, der leverede flest. De første år sendtes slagtesvinene til Esbjerg, senere til Struer og sidst til Thisted, hvortil vi leverede, så længe vi havde gården. Min far og Jens Rødbro cyklede til slagteri-generalforsamling i Thisted, 25 km. hver vej. Det blev nemmere, da rutebilen kom omkring 1939-40. Man vågede altid på skift ved en so, når den skulle have grise, så alle kunne få noget søvn. Smågrisene blev taget fra, så soen ikke skulle lægge sig på dem. De kom over i en kurv eller en trætønde med halm. I 30'erne kostede smågrise kun 4-5 kr., slagtesvin 30-40 kr. En god kælveko kostede en hundredekroneseddel, og det samme gjorde en fed stud. Der var ikke mange penge at slå til side med, men de var jo mere værd. Lyngbyboerne skulle også have en gris til opfedning til jul. Når de havde købt, gik de med den 30 punds gris på ryggen over klitterne hjem til Lyngby.

Privatlærerinde på Irup 1915-16

Af Gudrun Hansen, (født Friis), Helsingør, 13. februar 1898

I mine meget unge dage var jeg et lille års tid ansat som lærerinde for børnene på Irup. Da jeg blev antaget, var betingelserne, at jeg skulle have jule- og sommerferie, som skolerne havde, og kunne rejse hjem i den tid. Ellers var der ikke tale om fridage. Min far sagde, at jeg ikke skulle tage cyklen med. Der blev ingen tid til at køre på den. Og det kom til at passe, så jeg kender ikke meget af Thy. Jeg kom dog én gang til »æ Haw« og én gang til Thisted.

Stor var min forbavselse, da jeg modtog et brev og Sydthy Årbog 1988 med opfordring til at fortælle om min tid på Irup. Jeg følte mig meget smigret, da jeg er gammel, fra forrige århundrede, men sagde ja. Jeg vil gerne forsøge.

Meget hjælper det, at jeg netop i maj 1990 besøgte Thy for første gang siden 1916. Min yngste datter, som bor i nærheden af Viborg, kørte mig en dag til Irup, som desværre ikke mere ejedes af familien Sørensen. Den var netop året før blevet solgt videre af Ole Stigaard Sørensen, en søn af den Ole Stigaard Sørensen, der blev født i 1916. Den nuværende ejer lod os gå en tur i haven, og min datter så de ting, jeg havde fortalt om. Det syntes vi begge var meget dejligt. Det var en smuk majdag, så alt var bare skønt, og der blev sat skub i alle mine minder. Jeg var meget taknemmelig, og min datter var også glad for at have set Irup og har fortalt sine søskende derom. Jeg er lykkelig mor til 5 børn og mange børne-

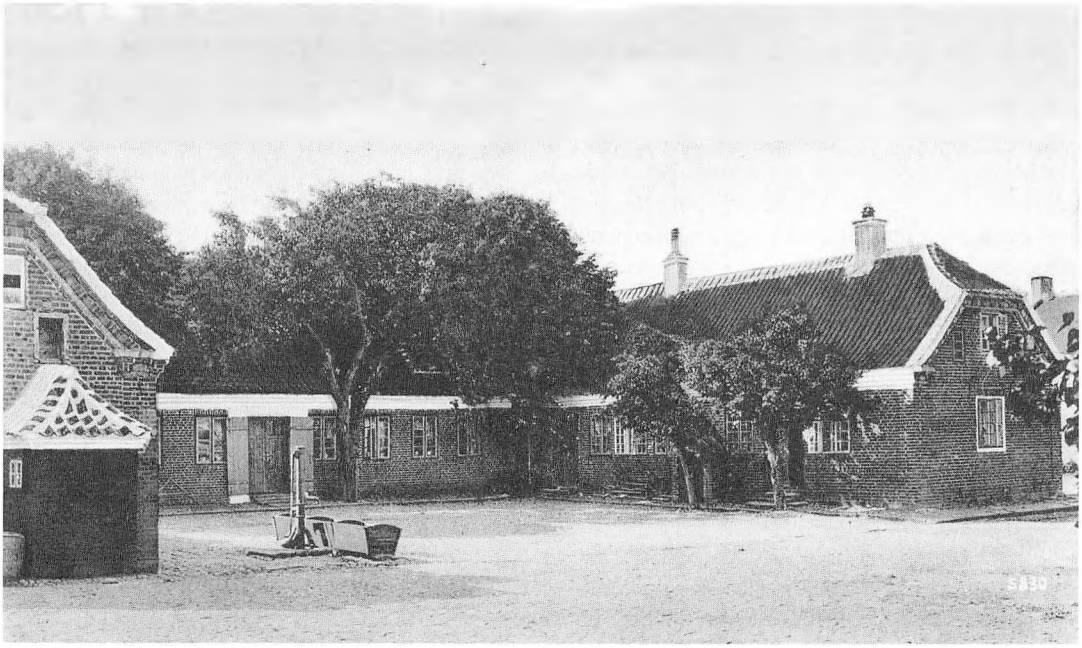

Irup

og oldebørn, så der er ustandselig noget at fejre det ene eller det andet sted. Og deres nysgerrige oldemor bliver hentet og bragt ustandselig. I hvert fald aldrig glemt.

Jeg var kun 17 år, havde taget realeksamen året før og var hos min bedstemor til »selskab og nytte«. Men nysgerrig, som jeg altid har været, længtes jeg efter at komme ud blandt andre mennesker. Det kunne bedstemor ikke forstå. Jeg var jo i København. Ganske rigtigt, men jeg havde intet med mennesker at gøre i København ud over min bedstemor og familien, når den kom på besøg. Jeg ønskede at arbejde mellem andre mennesker. Jeg søgte nu stilling som privat lærerinde. Det, mente familien, var den bedste måde, hvorpå jeg kunne udnytte min realeksamen. Men selv om jeg var ihærdig, lykkedes det ikke. Og dog, midt i året 1915 fik jeg et brev fra en gård i Thy, hvor familien Sørensen mente at kunne bruge mig som lærerinde og barnefrøken. Der var fem børn og en barnepige. Jeg skulle læse med de tre ældste, to piger på 8 og 7 år og en dreng på 6 år. De to yngste drenge på 5 og 2-3 år skulle jeg hjælpe morgen og aften sammen med barnepigen og iøvrigt beskæftige mig med børnene. Det mente jeg ikke oversteg mine kræfter og evner. Jeg tog henrykt imod stillingen, der desuden var familiær. Det vidste jeg betød, at jeg spiste med ved bordet og altså hørte til herskabet. Hvad det ellers indebar, opdagede jeg som så mange andre først efterhånden. Det var en lidt kedelig vedføjelse til en stilling, for det betød faktisk, at man som ansat skulle klare det arbejde, tjenestefolkene enten ikke gjorde eller nåede.

Men jeg var henrykt ved udsigten til at skulle igang med at tage fat. Min bedstemor sagde ganske vist, at de fem børn tydede på, at nr. seks var på vej, når de ønskede denne hjælp. Men det henrykte mig blot yderligere. Et spædbarn ville være højdepunktet.

Derfor drog jeg lykkelig og glad af sted mod nord midt i november. Mine forældre var netop flyttet til Vejle. Derfor blev turen ikke så lang, troede jeg. Fra København ville det have taget to dage. Men den blev lang nok. Jeg blev belært om noget andet. Ganske vist gik turen over Brande-Struer til Oddesund. Men her skulle jeg over med færge til et nyt tog. Det føltes meget besværligt. Godt jeg ikke kom fra København. Langt

om længe nåede vi Hørdum, hvor der holdt en vogn fra Irup for at hente mig. På bukken sad en ældre venlig mand. Jeg kravlede op ved siden af ham i håb om, at jeg kunne få lidt at vide om egnen, vi kørte igennem og om Irup. Men der blev jeg skuffet. Jeg troede, jeg kendte det danske sprog, men den dialekt kunne jeg ikke klare. Jeg forstod ham simpelthen ikke, og selv om jeg talte mit bedste sjællandske klart og tydeligt, forstod han heller ikke mig. Så jeg blev ikke klogere, Men lidt forstod jeg. Det var nogle flinke og søde børn.

Vi kørte temmelig længe. Jeg så et smukt efterårslandskab. Det sidste stykke var en indkørsel til Irup, der snoede sig imellem mange træer. Der var frugthave på begge sider af vejen. Til sidst kom vi til en hvid havemur på højre side og en stor dam på venstre side af vejen. Derefter svingede vi ind i gården mellem store avlsbygninger og hen foran hovedbygningen. Fru Sørensen, en smuk og statelig dame, kom ud og tog imod mig, og alle fem børn vrimlede omkring os. Jeg blev budt på kaffe og kager, og efter den gode modtagelse begyndte jeg min nye tilværelse.

Først lærte jeg børnenes navne: Ida, Kristina (Søster), Anders, Laurits (kaldet Sasse) og Johannes (kaldet Bos). Så drog vi op ad trappen til loftet, hvor mit værelse lå. Det var en del af en kvist ud mod gården. Der var to værelser. Det første var mit værelse, det bageste skolestuen. Barnekammeret var i den anden ende af loftet mod sydøst. Et stort lyst rum med et gavlvindue, der gik fra loft til gulv. Foran vinduet stod et stort, solidt bord og ved det en stol. Rundt i værelset stod skamler, som var børnenes, og et lille bord, de spiste ved. De fik morgen- og aftenmad i barnekammeret, og jeg skulle spise sammen med dem.

I barnekammeret hilste jeg på Anna, barnepigen. Hun var venlig og nød stor respekt hos børnene. Da vi kom, sad hun ved det store bord og syede. Efter forevisning af værelset blev jeg overladt til Anna og børnene, og vi var snart på talefod. Heldigvis talte børnene ikke ret meget dialekt. Og Anna var fra Vendsyssel og sagde: »A siger A, men her til lands siger de Æ.«

Så var jeg så meget klogere, men dialekten voldte mig det største besvær. Der var en husjomfru, en kokkepige, Kesten, og desuden en stuepige, der talte udpræget dialekt, og hun ville så gerne snakke. En af de første dage sagde hun, at hun havde så ondt i »si Øvsen«. Jeg fandt ud af, at Øvsen var aksel, skulder. Men værre blev det, da hun nogle dage efter sagde: »Gammelfars Jens kom jentegåjavs og ville have mig med til Gammelfars, for Gammelmor lavede pumlinger.« Det betød at morbror Jens (eller farbror) kom i forgårs og ville have mig med hjem til bedstefar, for bedstemor lavede æbleskiver.

Det kunne jeg ikke klare og spurgte børnene, hvad pumlinger var. Men de jublede bare i vilden sky: »Frk. Friis ved ikke hvad pumlinger er - osv.« Den lille Bos, som ikke kunne tale rent, råbte: »Sølle Fisen kender ikke pumlinger«, og med den besked måtte jeg klare mig, til vi en dag fik pumlinger til middag. Det var som sagt æbleskiver. Men det syntes, børnene ikke lød godt. Der har været mange andre eksempler, men de to her husker jeg klart.

De mange karle og husmænd spiste i Borgstuen. Hvis de sagde noget i forbifarten, forstod jeg slet ikke, hvad det betød. Men når de timrede (bankede) med skeerne i bordet, var det ikke svært at forstå, det var, fordi Kesten var for langsom til at servere maden. Så brummede hun fælt; »La' dem bare timre«, men satte ikke farten op.

Folkene fik al søbemad i store fade, der blev stillet midt på bordet. Hver især langede til fadet. De gamle husmænd havde benskeer siddende i vindueskrogene (sprosserne).

En dag oplevede jeg noget usædvanligt. Det var en middagsstund, hvor børnene og jeg opholdt os i kontoret sammen med hr. og fru Sørensen. Hr. Sørensen var en meget stilfærdig mand, som aldrig buldrede og larmede, som jeg var vant til, at mine onkler, der var landmænd, nu og da gjorde. Til kontoret var der indgang gennem hoveddøren og entreen, men der var også en dør ud til et rum foran køkkenet. Pludselig bankede det på den dør. Jeg, der stod nærmest, lukkede op. Der stod en af de gamle husmænd og rakte en ske frem imod mig: » Er æ mand in'?«, spurgte han, og hr. Sørensen kom straks til. Og så fik manden afløb for sit raseri. Han var helt ude af det. I den benske, han rakte frem som bevis, var der huller. Karlene havde

banket et søm igennem flere steder, så suppen løb ud af den på vej fra fadet til munden.

Den ellers så stilfærdige hr. Sørensen tog skeen og gik ind i folkestuen. Jeg skal love for, han dundrede for hele forsamlingen. Det her kunne ikke kaldes løjer. Det var ondskab, og gerningsmanden skulle hurtigst muligt skaffe husmanden en ny ske og opføre sig bedre i fremtiden. Det lykkedes dem vist at fremskaffe en ny ske af ben. Vi hørte ikke mere om den sag.

Der var ingen forvalter på gården, kun en forkarl, som hver morgen stod uden for sovekammervinduet, der vendte mod haven. Her aflagde han rapport om, hvordan vejret ventedes at blive den dag, hvorefter han fik at vide, hvad der skulle laves. Senere gik hr. Sørensen en rundtur for at inspicere, og fru Sørensen fulgte med. De to mennesker var næsten altid sammen. Det kunne ske, at hr. Sørensen skulle til et møde, hvor fruen ikke skulle med. Så kom hun op til børnene, som var meget glade for at snakke med deres mor.

Som oftest manglede den ældste af børnene, Ida. Så snart vi holdt op i skolestuen, og hun havde spist til middag, forsvandt hun over gården til den venstre længe eller fløj. Her boede børnenes farmor. Ingen af de andre børn fulgte nogensinde med. Ida var vist den foretrukne, og nød det naturligvis. Med så mange søskende er det dejligt en del af dagen at være enebarn og føle sig forkælet og foretrukket.

Ida og Kristina var meget forskellige. Ida var udadvendt. Kristina var mere indesluttet. Det var helt naturligt, at Ida var den foretrukne hos farmor. Hun var hurtig i opfattelsen og snakkede løs, mens Kristina sagde lidt og kun sjældent smilede og lo hun. Det forsøgte jeg at råde bod på ved at læse højt for dem. Kiplings Junglebog var de alle, selv de to små også Bos på to år, glade for. Navnlig »Rikke-tikke-tavi« optog dem meget. De legede tit Rikki-tikki, og slangen snoede sig mellem skamlerne og var meget farlig.

De tre skolebørn var alle lærenemme, så jeg kunne roligt gå fremtiden med eksamen i møde. Skolekommissionen og præsten skulle hvert år forvisse sig om, at børnene i det mindste kunne lige så meget som folkeskolens elever. Det var dog kun præsten, der overhørte os, da den tid kom, og det gik godt.

Efter middag gik vi for det meste en tur i haven. Den var stor og smuk. Navnlig da det blev forår, nød jeg synet af de mange blomster, der kom frem. Og de store frugthaver, der indrammede indkørslen, lyste op med de blomstrende træer. Egentlig var selve haven anlagt i terrasser, der skrånede ned mod Limfjorden. Der var fire meget gamle takstræer, der stammede fra den tid, da Irup hørte under Børglum kloster. I bogen, Danske slotte og herregårde, står der kun som den ældste oplysning, at Irup 1449 var i Børglum bispernes eje. Hovedbygningen er bygget af munkesten og naturligvis havde gården et spøgelse. En dame skulle være indemuret i en kampestenslænge, der ligger i haven parallelt med den østre del af hovedbygningen. Mange af de gamle, bl.a. kusken, havde set damen og fortalte meget gerne derom.

Irup er et meget stort hus. Det blev jeg igen overbevist om, da jeg var der i 1990. En stor port i gården førte ind til bryggerset, som nærmest må kaldes smukt. Der var to store gruekedler, som stod på hver sin side af en mindre dør, der førte ind til ovnen. En rigtig eventyr-ovn, som vi kender dem fra H. C. Andersens beskrivelse. Den havde en stor tyk mave ud i haven bagved. Hver måned blev der bagt rugbrød. Kesten med de stærke arme æltede dejen, og hun »hedede« også ovnen ved hjælp af kvas og mindre brænde, der blev bragt ind og lagt tilrette i ovnen, inden hun begyndte at »hede« den om morgenen. I løbet af dagen blev ovnen varm. Så skrubbede man ovnen fri for aske og ild. Det blev bragt ud i haven langt væk fra husene. Derefter blev gulvet i ovnen vasket og brødene sat ind. De stod på gulvet. Når de næste morgen var færdigbagte, blev de vasket på undersiden og lagt til afkøling. Men ovnen var varm endnu, så nu satte husjomfruen franskbrød og boller ind. De blev dog sat på bageplader, og bollerne var som regel færdig til morgenkaffen til glæde for både små og store. Til daglig fik børnene øllebrød. Det gjorde folkene også, men børnenes var tilberedt med lidt sukker og maltøl. Det sørgede barnepigen for. Til de nybagte boller fik de mælk med lidt the i.

Men bryggerset var til andet end brødbagning. Der var noget, der hed storvask. Det foregik to gange om året i april og oktober lige før skiftedag. Man kan forstå, at det var en utrolig stor

Fra venstre: Kirsten (søster), gift med læge Kaj Ellern, Hurup - Lavrits Sørensen, Tilstedgård - Ida Sørensen (den ældste), gift med ingeniør Poul Gert (byggede den første rullende trappe på Vesterbro Station) - Anders Sørensen, Irup Skov Johannes Sørensen, bankmand, kæmner i Skyum-Hørdum

vask. Folkelagner og håndklæder og fra herskabet det samme. Det var bjerge af tøj, der blev kogt og skrubbet på vaskebræt. Igen måtte Kesten holde for og begyndte at fyre under kedlerne. Forestillingen begyndte allerede kl. tre om morgenen. Da skulle de to store gruekedler være i kog. Så indfandt nogle koner sig, og under megen larm og munterhed, blev der vasket. Det varede til langt ud på aftenen. Det rene våde tøj blev lagt i kar og baljer og læsset på en vogn, som kørte helt ind i bryggerset. Derfor porten derind til. Næste morgen blev der kørt ud til en kilde, der fandtes vesten for »Daasen« (en høj). Her var af mursten bygget en slags bassin, hvor tøjet blev læsset af og skyllet. Konerne stod i vandet og skyllede tøjet. Når det var skyllet færdigt, blev det atter læsset i kar og baljer og kørt over til bleghaven, der lå på den anden side af dammen eller søen ved indkørslen. Imod vest var der en læplantning. Her så man tydeligt, hvordan vestenvinden kuede træerne. Den yderste række var kun lige over jorden, den næste lidt højere og så fremdeles. De træer, der stod inderst imod bleghaven, havde hushøjde. Tøjet blev bredt ud på grønsværet, og sol og regn gjorde deres del af arbejdet med blegningen. Lidt havgus skadede heller ikke. Men på et tidspunkt blev tøjet dog tørt og så fulgte rulning og strygning. Jeg oplevede storvask to gange.

Til jul skulle jeg hjem til Vejle, stopfuld af alt det jeg havde oplevet. Min mund ville sikkert løbe hele ferien. Det var mine første fridage.

Et par dage før jul kom hr. Sørensen ind til middag og sagde til mig: »Hvis De vil til Vejle, tror jeg, De skal tage toget i dag. Det trækker op til sne og storm.« Jeg var hurtig parat, og blev kørt i automobil til Hørdum og nåede toget. Det begyndte at sne, og da vi kom syd for Oddesund, var der allerede snevanskeligheder, men vi nåede da Vejle ved 1-2 tiden, hvor min far stod

for at hente mig. Han var fuld af undren. Vi havde ikke telefon, så hr. Sørensen havde telegraferet, at jeg var på vej. Det sneede nemlig ikke i Vejle endnu.

Alt dette var under 1. verdenskrig. Ganske vist var vi ikke besat. Men al mandlig arbejdskraft var indkaldt til Sikringsstyrken. Det forsøgte regeringen at råde bod på ved hver 3. måned at sende nogle på orlov i tre måneder. Det var navnlig med henblik på høsten. I den anledning kom der to maskinkuske til Irup. Den ene var færdiguddannet landmand og i stand til at være forvalter, og den anden var 3. års elev. Det optog naturligvis os alle. Men samtidig var vi optaget af noget helt andet. Alle fem børn fik kighoste, og den sjettes fødsel nærmede sig. Det ville være slemt at modtage en lille ny med kighoste, så der måtte gøres noget.

Pigerne Ida og Søster (Kristine) havde et værelse ved siden af forældrenes soveværelse nedenunder. De tre drenge sov i soveværelset, hvor den lille nye skulle være. Nu blev det lille værelse ved siden af nærmest desinficeret og en barneplejerske installeret i det, parat til at modtage den lille. Børnene og jeg måtte holde os langt borte fra værelset og barneplejersken. Pigerne fik skolestuen at sove i, og drengene blev flyttet op i mit værelse.

Det lykkedes at undgå, at babyen blev smittet. Det blev en lille dreng, den i min indledning omtalte Ole Stigaard Sørensen. Børnene og jeg så ham oppe fra barnekammeret, når han blev kørt rundt i haven og sommetider blev taget op. Set oppe fra så han ud til at være et dejligt barn. De to mindste drenge glædede sig til at få en ny at lege med. De havde ganske vist deres storebror Anders, men han var tit syg. Desværre et lille skravl, hvad helbred angik, men ellers meget kvik og vågen. Da præsten kom til eksamen, fik han en ny fortolkning af Syndefaldet. Anders fortalte ret og rigtigt om Eva, der spiste det forbudte æble, men fortalte så videre på sin egen måde - Adam og Eva blev jaget ud af Paradisets have, og Gud satte en engel med et stort sværd til at passe på, at de ikke listede sig hen og så meget som kikkede ind i havens træer. Så blev deres hoved »Tju-bang« hugget af! Det var temmelig rigtigt opfattet, men min øvrige oplæsning for børnene smittede nok af på gengivelsen.

Vi vender tilbage til min juleferie. Dagen efter ankomsten væltede sneen ned i Vejle. Jeg var glad for hr. Sørensens betænksomhed, så jeg nåede hjem til jul.

Men min ferie blev forkortet. Hr. og fru Sørensen var blevet inviteret til middag, nytårsdag, hos en dengang kendt politiker, ved navn Fibiger, der boede på gården Øland i Thy. Husjomfruen var rejst, og der skulle komme en ny netop nytårsdag. De ønskede, jeg skulle tage imod hende. Jeg forstod, at Anna, barnepigen, stod alene med hele ansvaret for hus og børn, så naturligvis ville jeg komme. Der var opstået den situation, som ofte hænder, at husjomfruen eller stuepigen, hvem det nu drejer sig om, siger op til den 1. eller øjeblikkelig. Fru Sørensen havde et heftigt temperament, så det var altså sket. Hvis en eller anden gjorde noget forkert, stod det straks på »storm«. Og som det går i den slags tilfælde, blev her sagt lidt mere, end man helt kan stå ved. Resultatet af en sådan batalje blev altså denne gang afrejse.

Kesten overgik det aldrig. Men hun havde dog lært et og andet. Hvis hun var uenig med en af de andre, sluttede hun altid med: »Det er sikkert og vist og sandelig da, til majdag så rejser æ - lige ud i æ tørveskur.« Hun var næsten altid på vej med tørvekurven ud efter tørv. Anna tav stille og lod stormen stilne af, og jeg havde lært af hende, så vi var øjensynlig de faste støtter, hvorfor jeg måtte afsted.

Turen fra stationen til Irup overraskede mig. Vi kørte hele vejen mellem høje snevolde, og kusken fortalte mig, at der flere døgn i træk var kommet sne. Jeg var kommet med det sidste tog, der gik igennem. Jeg blev standsmæssigt hentet i landauer. Den havde kørt den gamle frue til kirke. Børnene løb mig i møde og kørte med det sidste stykke. Jeg så straks, at det kneb for Anna at klare det hele. Sasses ene strømpe hang ned i skoen. Der manglede en knap i hans livstykke eller strømpen. Den slags ordnede Anna om aftenen. Men under disse omstændigheder kneb det for hende at nå det. Lyset gik ud kl. ti. En følge af krigen. Man løb meget stærkt fem minutter i ti, når lyset blinkede første gang. Lige før kl. ti blinkede det igen, og så gik det ud kl. ti.

Godt jeg nåede igennem. Det næste tog kørte over Hurup og måtte blive der, til snefaldet

hørte op, og der blev ryddet. Kusken fortalte, at to soldater, der var på orlov, prøvede at gå til Thisted, men døde undervejs, og flere huse var dækket af sne helt op over taget, kun skorstenen var fri. Sneen. blev liggende til marts-april, men den blev ikke ved med at være hvid.

Engang i februar blev jeg inviteret på kanetur af en ung mand, der havde været feriedreng på Irup og nu havde orlov fra militæret og derfor kom på besøg på Irup hovedgård. Vi kørte i grøften i nærheden af mejeriet. Da vi kom op igen var vi noget sorte i ansigterne til glæde for dem, der så os. Sneen var nemlig blandet med nedfald fra mejeriskorstenen.

Der var flere plantager omkring Irup, og i hele jagttiden var der jagtgæster hver søndag. Desuden var der en stor klapjagt, hvor jægernes damer var inviteret med til middagen. Det var en stor dag, og da fungerede huset som helhed. Det vil sige, at den gamle frues lejlighed også blev benyttet.

Spisestuen var lige bag hoveddøren. Ved siden af den fandtes et kabinet, som lå imod haven, og her var en dør ind til den gamle frues dagligstue, som var en hjørnestue med udsigt til indkørslen. Børnene var henrykte. Mange familiemedlemmer kom på besøg og overnattede. Jeg mindes bedst en oplevelse, som hr. Sørensen fortalte, vist en selvoplevet. Der var pause i jagten, og jægerne snakkede med klapperne. Iblandt dem var nogle børn, sikkert fiskersønner. Hr. Sørensen sagde til en lille fyr: »Du er ellers ikke ret stor til at være klapper«, og fik svaret: »Så sku' du ha' set mig for nøj ti' sin, da var æ møj minner.« »Du er nok en flink klapper, så her har du en skilling.« - »Behold du bar' di peng sel, æ haar manne peng i æ bank«, det var fiskersønnen, der talte. Så forstod jeg, hvorfor man på Sjælland sagde, at fiskerne under krigen spiste 10-kronesedler på smørrebrødet.

Hr. Sørensen havde mange søskende, hvor mange ved jeg ikke. Men nogen kendte jeg fra deres besøg på Irup. En broder, Laurits Sørensen, ejede Vestervig kloster og kom ret ofte. Hans frue inviterede mig gang på gang til Vestervig, men jeg måtte nøjes med at høre om, hvor smuk gården var.

En søster var gift på en nabogård, Tøttrupgård. Denne fru Korsgaard kom også jævnligt. Sjældnere gæster var en anden søster, fru Hasselbalch og hendes mand fra en gård i Vendsyssel. Om der var flere søskende, ved jeg ikke.

Hr. Johannes Sørensen, der var min husbond, overtog Irup i 1914. Indtil da drev den gamle frue den med sønnen, Johannes, som forpagter. Da jeg fandt ud af det, forklarede det mange ting, som undrede mig, mens jeg var der, bl.a. mangel på linned i skabene (det var jo krigstid). Alligevel havde de både bil og køreheste, for i hr. Sørensens fars tid gik det efter den gamle recept. Han var amtsrådsmedlem og havde flere tillidshverv. Derfor blev der ført stort hus. Det var nu ved at ebbe ud.

Men det og andet kan man læse om i den bog, jeg omtalte i indledningen »Danske slotte og herregårde«, bind 12, side 271-76. Denne mindre udgave er til udlån på biblioteket. Det var mig en stor fornøjelse nu at læse derom, for mit ophold på Irup i Thy 1915-16 var for mig en virkelig oplevelse for livet. Et udenlandsophold kunne vist ikke have haft større betydning for mig end den periode.

Titelbladet på omtalte bog:
DANSKE SLOTTE OG HERREGÅRDE
Anden udgave, under redaktion af Aage Roussell,
bind 12, Nordjylland.
Hassings Forlag. København 1966.

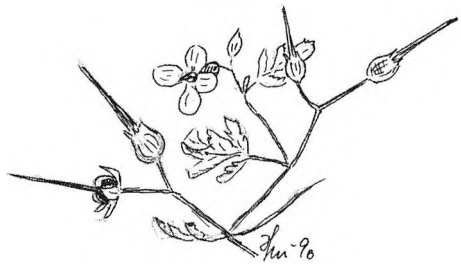

Sådan set fra min synsvinkel

Af Charles Nielsen, Brændgårdvej 15, Ydby, 7760 Hurup

Da jeg i 1990 udgaven af Sydthy Årbog, skrev om smedemester Harald Kjær, havde jeg ikke kendskab til det bånd, radioens Ole Kühnel havde optaget af den aldrende smed, der på det tidspunkt var flyttet ind hos sin søster, hvor han i mere end god tid havde lagt sig godt til rette på dødslejet.

Foruden det, at båndet bekræftede mange af mine anskuelser, blev jeg også opmærksom på, at vi havde mere tilfælles end et livslangt arbejde med det genstridige jern og stål, idet Harald også havde til hensigt at nedskrive sine erindringer. Og som jeg forstod det, skulle det ikke være i den lette genre, men i en mere videnskabelig afhandlingsform. For som han sagde til hr. Kühnel, mens båndoptageren snurrede. »Det mo do ændelig hov å fo mej, det dæe om at dæ er kommen al slavs folk hæe for å snak mæ Harald«. Om det så var æ selveste politikmejster, så hå han osse væt her - for æ ved jo alll ting. Og på det så afgørende punkt, hørte al lighed op mellem Nielsen og Kjær, så vidt jeg selv kan se.

Der var mere og andet end Harald og hans smedje i Sdr. Ydby, for på mange måder var det lille samfund næsten selvforsynende og havde efter tidens forhold, blandt andet, en større og velassorteret købmandsforretning, der foruden almindelige kolonialvarer også handlede med støbegods, grovvarer, brændsel og manufaktur.

Forretningens indehaver, Jens Jensen Nystrup, husker jeg som en almindelig venlig købmand, hvorimod fruen nok havde mere bestemte anskuelser, sådan følte vi det i hvert fald som børn, når vi gjorde vor entre i forretningen for at købe brystsukker for fem- eller måske så galt som for hele ti øre.

Derimod var der anderledes liv og gemyt over det hele den dag skoleklassen troppede fuldtal-

Tømrer Christian Andersens beboelse, værksted og stald (til højre).
Tømrer Kristian Aggergårds beboelse (til venstre).
J. J. Nystryps beboelse og købmandsforretning (til venstre i baggrunden).

ligt op for at købe fødselsdagsgave til vor lærerinde, frøken Christensen. Det stivede altid en hel del af på selvtilliden, når vi sådan mødte frem i samlet flok og for alvor havde mønter på lommen. Dertil kom at Evalds mor, Andrea Christensen, var med som rådgivende vejleder i det alvorlige fødselsdagsgavevalg.

For købmænd i tyverne, tredverne og forbi fyrrerne var det ganske unødvendigt at stå klar med tandsmilet, så snart de så noget, der lignede skyggen af en kunde, for endnu var der ingen konkurrence fra supermarkeder eller de såkaldte lavpris-varehuse, i hvert fald ikke inden for almindelige menneskers radius. Så billigt eller dyrt, venlig eller uvenlig, summa summarum, folk var i de allerfleste tilfælde nødsaget til at handle i den lokale butik.

Jens Jensen Nystrup var ingen undtagelse med at yde den service, det var, at køre en ugentlig landtur. Et system, hus- og gårdfolk og hvem der ellers havde langt til købmand, indrettede deres handel efter. Mange havde både købmand og brugsforening som leverandør, så hvad de eventuelt glemte hos den ene, kunne de få leveret ved døren af den anden.

I min tidligste barndom handlede mor udelukkende i Ydby og Omegns Brugsforening, men som bekendt er der ingen regler uden undtagelser, og sådan glemmer jeg aldrig den undtagelse fra reglen, det var, da J. J. Nystrups purunge kommis en sen aften ind under jul kom med varer til os.

Klokken var over otte, for endnu lå Egon og jeg på det alderstrin, hvor mor aldrig forlod os og huset, så længe centralen var åben for almindelig dagbetjening. Men den aften var mor i byen og havde lagt vagten af de få natopkald i hænderne på os, eller mere korrekt, i hænderne på Egon. Som vi sad der ved det runde bord eller fislede med et eller andet, blev der banket på døren, i bar befippelse svarede vi lynhurtigt i munden på hinanden - kom ind. Da døren blev åbnet, trådte Nystrups kommis indenfor, bærende på en stor papkasse, fyldt med duftende kolonialvarer.

Mens Egon bar herlighederne ud i køkkenet, skete der det uforglemmelige, at kommisen henvendte sig til mig og spurgte. »Skæ jæ hæ flæsker mæ tebæe?«. For ikke på nogen måde at virke tilbagestående, dum eller bondeagtig, sikrede jeg mig, at jeg havde forstået det ret, ved at spørge. »Ska do ha flæsk, mej tebåg?«. Da så han på mig som om jeg var åndssvag, og gentog spørgsmålet. Nu var Egon heldigvis kommet tilbage i stuen, og til min forundring forstod han, at det var flasker og ikke flæsk, det drejede sig om. Men han var jo også lige begyndt på realskolen og var derfor mere velbevandret i de finere sprog end mig, og det var sikkert også en hjælp, at han lige havde stået og fisket seks flasker Thisted Julehvidtøl op af papkassen ude i køkkenet.

Efter denne nedslående episode blev købmand Nystrups unge, ranglede, filipensbefængte kommis naturligvis aldrig min favorit. Men trods alt klassificerede det uforståelige fine københavnersprog ham alligevel som et mere belevent menneske end mig og alle de andre bondetrampere fra Ydby og omegn.

Når jeg nu så mange år efter sidder og frisker den pinlige tildragelse op om den drengeagtige kommis fra Sdr. Ydbys købmandsforretning, ser jeg selvfølgelig det hele i et andet lys. Sproget var måske nok Vesterbro-agtigt, og muligvis var spirrevippen også københavner, selv om han mindst ligeså godt kan have været en blære ... fra Struer, Humlum, Floulev eller et hvilket som helst andet sted i landet. Men hvorfra han end kom, har kommisen ganske givet både været en venlig og flink ung mand.

Efter en aften på Ydby Centralskole, hvor jeg havde forsøgt at fortælle noget om Ydby-egnen og dens mennesker, kom Alfred Jensen hen til mig og sagde: »Do glæmt da heel å forteel om æ blinn urmager i Sdr. Ydby«. Men det gjorde jeg nu ikke, og måtte svare som sandt var, at ham havde jeg desværre aldrig hørt om.

På ingen måde har jeg grund til at betvivle, at der har været en urmager i Sdr. Ydby, for der har givetvis været så meget, jeg aldrig har haft kendskab til, men derfor kan jeg godt betvivle, at manden nu også var blind. For det er vel mere sandsynligt, at han med alderen er blev ret svagtseende og stadigvæk har udøvet sit fag, så godt det nu lod sig gøre. Forholder det sig som jeg har gættet mig til, er det klart at manden blev kaldt »Æ blinn urmager«. Hvad ellers, hvis hans efternavn for eksempel har været Jensen, Nielsen, Christensen, Rasmussen eller Pedersen.

Nu var det ikke ure i den størrelsesorden, vi går rundt med på armene i dag, »Æ blinn urmager«, beskæftigede sig med. Det var derimod store solide lomme-, væg- og standure, med et værk og indmad som en gammel fagmand let kunne tage og føle på, selv om han var svagtseende.

I dag er J. J. Nystrups købmandsforretning næsten ukendelig, for siden han solgte huset, der også rummede butikken, har forretningen været på flere hænder. Et nyt forretningslokale er bygget til, ligesom der nu er en ny moderne tankstation, der sammen med butikken har åben alle ugens dage. Det der på nudansk kaldes for en døgnforretning, eller kort og godt »Døgneren«.

I trediverne var der ikke mindre end to tømrerforretninger i Sdr. Ydby. Kristian Aggergård byggede og drev sin forretning fra huset, der i dag grænser op til tankstationen, og som senere var beboet af Helga og Harald Kjær. Lige over for, på modsatte side af det der i dag hedder hovedvej 11 ligger de velholdte bygninger, der var beboelse og værksted for Christian Andersens (kaldet Trøjborg) tømrer- og snedkerforretning. Udstillingsvinduet i gavlen mod vejen er forlængst fjernet. Udhus og værksted bruges til får og kreaturer, da der nu som dengang hører et mindre landbrug til stedet.

Christian Andersen og hans kone Ida, hørte med til mors venne- og bekendtskabskreds, så det var en selvfølge, at det var Christian, der blev sendt bud efter, når mor investerede i nyt til hjemmet, eller der var et og andet der skulle repareres. Men hvad enten det drejede sig om nyt eller reparationer, blev der ikke skikket bud i utide, for verden med dens mange ting var ikke til pynt og lyst, men til brug. Sådan var og blev det i hvert fald hos os.

Det arbejde, jeg tydeligst kan huske Christian Andersen udførte hjemme, var vort loftskammer nummer to, og det er sikkert, fordi jeg med det for første gang fik hele mit helt private sovegemak, med begrænset ret over tingenes tilstand inden for de duftende bræddevægge. Det var længe før isoleringens tidsalder, så ikke én skænkede den side af sagen en tanke, selv om alle vidste, at et sådant loftsrum var mere end isnende kold om vinteren, og mere end brændende varm om sommeren. Her gjaldt det om billigst muligt, at få lavet en ramme om mig, min seng, min stol og karlekammerspejlet. Og med det geråd stod jeg trippende og ventede på at flytte ind i min nye residens, næsten før den sidste skrue var sat fast i dørens hængsler.

Der var én ting der var ens for smed, maler og tømrer, alle brugte de cyklen som transportmiddel af materialer, værktøj og sig selv. Sådan belæsset med alskens lægter, stafbrædder, søm, skruer og hvad der ellers skulle bruges, mødte Christian Andersen tidligt frem, den dag loftkammeret skulle rejses, selv døren blev samlet på stedet af fragtmæssige grunde.

Nu har jeg det meget dårligt med årstal, men jeg kan tidsfæste mit første personlige værelse til at være opført i det årti, en chokoladefrø var omtrent tre gange så stor som den er i dag, tilmed var den fremstillet af rigtig chokolade og fyldt med en velsmagende grøn creme. Pengene var få og små, så omsætningen af chokoladefrøer var ikke stor, selv om de kunne købes enkeltvis, for kun fem øre, men så skulle man også selv puste støvet af dyret, før det skulle nydes. Efter »frøpriserne« at regne må det formodes, at loftskammeret er lavet i tidsrummet mellem 1927 og 1930, men det må tilføjes, at næsten intet er mere uberegneligt end beregninger.

I relation til ovenstående prisniveau skal det såmænd nok passe, at Christian Andersen forlangte sølle 35 kroner, alt iberegnet, for mit første lille fristed, kammeret derhjemme på loftet.

Til projekter i den størrelsesorden og prisklasse, havde mor altid sparet penge op og gemt dem forsvarligt mellem dugene i buffetens skuffer eller i en uskyldig udseende krukke inde i den pæne stue, og sådan kunne arbejdet og alt andet altid betales kontant.

Som ung dyrkede Christian Andersen foruden fodboldspillet også cykelsporten, hvilket fremgår af et billede fra mors album, hvor Berg Johansen sidder i sadlen på en racercykel og holdes i balance af Christian og en ukendt rytter. I fuldt cykeldress med kunstfærdigt broderede initialer, og et par medaljer på brystet, ser de målsøgende og sejrsbevidste ud, så efter det at dømme kan billedet ligeså godt være taget før som efter et vundet parløb, eller hvad nu den slags hedder.

Dengang landcentralerne endnu måtte lukke

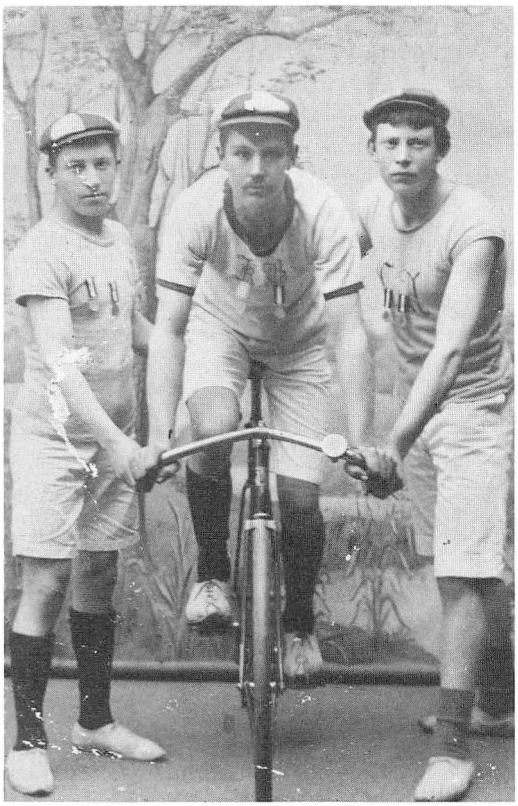

Berg Johansen i sadlen - til højre Christian Andersen

klokken tolv på søn- og helligdage, tog vi fra tid til anden på eftermiddagsvisit hos mors venner og bekendte. Et sådant besøg aflagde vi af og til ude i Sdr. Ydby hos Ida og Christian Andersen. På det tidspunkt havde Christian for længst lagt både fodbolden og cykelsporten på hylden. Nu var han derimod en habil skakspiller, og da Egon var en halvstor dreng, yndede det ham, under disse besøg, at spille med Christian, for at lære og lure ham kunsten af.

Mens de sad der, på hver sin side af spillebordet, med brikkerne på plads og fordybet i spillet, kunne Ida og Christians søn, Gudmund og jeg, godt følge slagets gang et stykke tid, men for et par urolige, ungdommelige ikke-spillere blev passiviteten for kedelig i længden.

Måske var det følelsen af at være udenfor, der gjorde Gudmund så ufrygtsom, at han uden varsel erklærede. Nu skal jeg gøre jer begge to skakmat. I samme øjeblik skubbede han til spillebordet så konger, dronninger, bønder, tårne og hvad der var af springere, sprang og dansede cirklende rundt på de firkantede felter, til hele redeligheden langt om længe faldt til ro i rod og syndig uorden.

Var det Gudmunds mening at more sig selv, mig og spillerne, må det siges, han fuldstændig fejlbedømte situationen. For stille og roligt tog Christian Andersen fat i kraven på kalorius, hvorefter synden omgående blev betalt, med et velrettet slag i synderens bagdel.

Så snart brikkerne var på plads igen, fortsatte Christian og Egon spillet som om intet var hændt, og bortset fra Gudmunds klage, brugte ingen mund eller nævnte forsyndelsen med ét eneste ord. Det var anderledes end hjemme, for mor skældte som regel godt og grundigt ud, både før og efter der vankede på torsken. For mig at se, der ikke kendte en brik til skakspillet, eller dets regler, blev min legekammerat og gode ven, Gudmund, mere skakmat af det ene slag, end han gjorde spillerne, ved modigt at ryste skakbordet, og jeg er næsten overbevist om, at han aldrig før eller siden har gjort sin far eller andre skakmat på en så ureglementeret måde.

Skomageren fra Sdr. Ydby har jeg aldrig kendt under andet navn end »Æ bette skomager«, og søgte fremmede ham under det, vidste alle her på egnen, hvem det var, og hvor han boede. Mit kendskab til »Æ bette skomager« stammer ikke fra hans profession, men i hans egenskab af søndagsskolelærer i Ydby Missionshus.

Så lille var han »Æ bette skomager«, at hans cykel, en damemodel, var specielt tilpasset, så han kunne nå styr og pedaler. Det store ved ham, så vidt jeg kunne forstå det, var hans tro på Jesus, en tro der ligefrem strålede fra ham, når han smilende glad og overbevisende fortalte os om Paradiset og det kommende Guds rige, der stod beredt for alle der var Gud tro og lydige. Og selv om han nok ikke var en stærk mand, tog han i al slags vejr cykelturen til missionshuset »Tabor« for at fortælle de mange søndagsskolebørn om alt det skønne, der var i vente.

»Modsat »Æ bette skomager« var hans svend, Johannes Skriver, en mere robust type. Det kom ham til gavn, da han kom for skade at skære sig i låret med en af de krumme barberbladsskarpe skomagerknive, der efterlod en blødende flæn-

ge. Nu insisterede Johannes på at det skulle syes med det samme, og bad »Æ bette skomager« om at gøre det. I vore ører lyder det måske tåbeligt, men uden telefon var det ikke så ligetil at få fat i en læge. Men selv om ingen af dem var glad ved situationen, blev nålen trådet og flængen syet forsvarligt sammen.

Historien kan lyde som løgn og opspind, men under en tur Johannes gjorde til København, besøgte han Egon, der som så mange andre betvivlede operationens rigtighed. Da emnet blev berørt, hev Johannes straks bukserne op eller ned og viste det nydeligste ar frem, efter de systing »Æ bette skomager« for så mange år siden havde udført på værkstedet i Sdr. Ydby.

Åen, der løber under vejen i bunden af Ydby Stationsby, var skel og bestemmende for, hvem der skulle søge Flarup eller Sdr. Ydby Forskole. Børnene vest for kunne klare sig med den korte tur til Flarup, hvorimod os, der boede øst for skulle begynde skolegangen i Sdr. Ydby og derefter gå de sidste år i Tvolm gamle Skole.

Det var en lang vej at traske for seks - syvårige børn, sommer og vinter, ligegyldigt hvilket vejr der blæste på sky. Om sommeren kunne det endda gå, på bare tæer, eller måske så fint som i hvide lærredssko, men om vinteren gik det tungt i træskostøvler eller i et par jernringede, spidsnæsede træsko, der blev endnu vanskeligere at styre, når de var forsynet med halmviske, der skulle afbøde kulde og sjap. I løb var det noget af en kunst at undgå at ramme ankelknoene, og det gjorde forbistret ondt, da sårene sjældent var lægt, efter de sidste mange fuldtræffere. Men selv om den grusede landevej var både lang og smal, var den på grund af den mindre og mere beherskede trafik, ikke nær så farlig at færdes på som i dag.

Jeg tog det nærmest som en morsomhed, da én af de mange jeg har spurgt om forskellige forgangne ting, sagde til mig, at jeg ikke skulle regne med, at nogen kunne huske noget og gengive det korrekt, hvis det lå mere end ti år tilbage i tiden. Men efter de personlige og telefoniske samtaler, jeg har haft for at få rede på det ene og andet, af det meget jeg selv har glemt, er der noget, der tyder på, at det ikke bare var tom snak, eller en billig vittighed, og når vedkommende kort tid efter, ikke kunne vedgå udtalelsen, findes der vel næppe et bedre bevis på rigtigheden, uanset hvem det så end var, der havde glemt hvad.

Nu da min skoletid i Sdr. Ydby Forskoles »bette klass« efterhånden ligger mere end seks gange ti år tilbage i tiden, skulle det, efter det udsagn være ganske umuligt at huske hvem der var dygtig eller mindre dygtig. Men der var tilfælde, hvor det var klart og tydeligt, hvem der var hvad, selv om det gennem årenes løb har forandret sig, så vi nu alle til hobe, på det nærmeste, er lige dorske. For det har vist sig, at ingen af dem jeg har spurgt, det være sig de kvikke eller mindre kvikke, var i stand til at huske, hvor mange år de havde gået (og spildt) hos frøken Christensen, i forskolen. Én af de adspurgte havde nok tjek på åremålet, men til gengæld kunne ingen af os huske, om vi i det hele taget havde gået i skole samtidig, hvilket vi dog efter nøje udregninger fandt ud af, at vi ikke havde. Ellers faldt svarene fra ét til tre år, så før andet er bevist, eventuelt med skoleloven i hånd, holder jeg mig til, at vi gik der i tre.

Om der så kunne dispenseres fra loven, så nogen gik der kortere eller længere, er nok muligt, men for mit eget vedkommende er jeg ganske overbevist om, at hele linen blev løbet ud.

Den første skoledag mødte alle frem i stiveste stads. De fleste blev fulgt af deres mor, eller en ældre søster, men mor kunne ikke sådan uden videre lukke centralen, så jeg slog følge med Anna Sloth, der også havde sin bror Erling med.

Af dagens indtryk husker jeg bedst, da én af de håbefulde elever satte i med en hjerteskærende gråd i dyb fortvivlelse over savnet af sin mor. Gråden var vedholdende og lod sig ikke uden videre standse, men fortsatte under hele optagelsesceremonien, i op og nedstigende tonearter, trods de ihærdigste forsøg på trøst fra alle tilstedeværende af kvindekøn. Først da der viste sig tegn på almindeligt opbrud, faldt der så nogenlunde ro over det lille gemyt. Men rigtig tryg ved situationen blev han ikke, før vi nærmede os hjemmet og kom ind under mere kendte himmelstrøg.

Måske fordi bøgernes verden og glæder var mig ukendt, gled det aldeles forbi, at der med skolegangen begyndte en ny epoke i mit liv med chancer og muligheder for at få indkodet og op-

Skolebørn i Sdr. Ydby Forskole 1929.
Bagerste række fra venstre: 1. Lærerinde Catrine Christensen, 2. Martin, 3. Agnes, 4. Marius Christensen, 5. Esther Andersen, 6. Thorvald Nielsen, 7. Viktor Andersen, 8. Frode Schuster, 9. lærerinde Dagmar Jensen. Forrest fra venstre: 1. Harry Gravesen, 2. Anne Pedersen, 3. Karen Jensen, 4. Inga Gammelgård, 5. Einar Madsen, 6. Jesper Nielsen, 7. Verner Nielsen.

magasineret al verdens viden og visdom. En kunnen, der livet igennem skulle sætte mig i stand til at høste de bedste og dejligste frugter af kundskabens frodige træ.

Selv om al begyndelse er svær, lærte vi ret hurtigt, eller vidste måske allerede at a siger a og be siger b, og for hvem der kunne makke bogstaverne rigtigt sammen, blev det, i dette tilfælde overraskende til abe.

De gamle elever, der havde studeret sprog i et eller to år, morede sig selvfølgelig over de enfoldige, der sad og grublede over den slags a siger a og be - bagateller, en viden der var så let og indlysende for dem.

For første års eleverne lå det helt anderledes, for intet var hverken let, ligetil eller indlysende. Nej for os rummede A.B.C.'en svært tilgængelige kundskaber, som vi nu dag efter dag og år efter år, møjsommeligt skulle forsøge at tilegne os ved lærerindens hjælp, gerne bistået af interesse og lidt flid fra os selv.

Frøken Christensens lovbundne pligter gik sikkert ikke længere end til det rent boglige. Dog befattede hun sig også med mere praktiske og forståelige ting som at få vort gennemblødte tøj hængt til tørre, de dage vi havde taget den lange vej i sne- eller øsende regnvejr.

Jeg husker ikke at have set eller følt, frøken Christensen gjorde brug af korporlige afstraffelsesmetoder, men til tider hang der et par trusler over de hjemmeklippede hoveder, og det var slemt nok for børn i den aldersklasse. Det værste var nok truslen om at få et ekstra år hos hende i forskolen, hvis ikke ditten eller datten blev bedre, for vi vidste godt, at den tort var overgået én og anden.

Humøret og selvtilliden var derimod høj hos den dreng der nød æren af at blive valgt til da-

gens brændselsbærer. Det kan være vanskeligt at forstå æren, der lå i det slæb, der egentligt ville have været en god psykisk afstraffelsesmetode. Det var måske også en tanke, der havde strejfet frøken Christensen, men når det nu engang var blevet et ærefuldt hverv, ville det være vanskeligt at nedgøre. Det skete heller ikke i min skoletid, for i de år bar tørvebærerne stadigvæk tørvene med ære.

Det ærefulde ved tørveslæbet bestod i, at den, der fik hvervet, beviste, han kunne følge klassen i det boglige og tilmed havde både tid og kræfter til at sørge for forsyningerne til kakkelovnen. Og hvem ville ikke gerne slæbe brændsel for at være i kridthuset hos lærerinden.

Mange i klassen ville have siddet med endda meget kolde fødder, hvis ovnen kun var blevet fodret, når jeg var den betroede og ærefulde tørvebærer. Egentlig vil jeg helst tro, at jeg fuldstændig har misforstået, hvad tørvebærerjobbet indebar.

Det besøg frøken Christensen aflagde mor en dejlig sommeraften, kunne jeg godt have været foruden, for med det var jeg fuldstændig på det rene med, at nu var tiden udløbet for min forløjede verden. Selv om mit syndefald ikke var den egentlige årsag til frøkenens komme, sad jeg alligevel som på gloende pinde, mens passiaren mellem mor og hende skred frem. De bange anelser slog til, for som samtalen forløb om ligegyldige ting som indre og ydre mission og verdensforholdene i almindelighed, bevægede den sig cirklende ind på skoleforholdene, og her undrede det frøken Christensen at jeg aldrig kunne mine salmevers. Da ordene faldt, så mor først på mig, og sagde, henvendt til frøken Christensen. »Jamen han siger, han har ingen for«. Nu blev der så underlig stille før mors blik igen ramte mig, idet hun spurgte. »Jamen Charles, du har da vel ikke løjet for mig?«. Efter det spørgsmål ønskede jeg mig et hvilket som helst andet sted hen, for i den tilspidsede situation, så jeg ingen anden mulighed end at gå til bekendelse, og den dag bestemte jeg, at fra nu af, og livet igennem, ville jeg aldrig lyve mere - undtagen i nødstilfælde.

Selv for en løgner ville det have været en underlig følelse at begynde en skoledag uden sang og morgenbøn, for uden det ville selv den løgnagtige have på fornemmelsen, at dagen var begyndt forkert. Det var et fast ritual, der hørte tyvernes og tredvernes skole til, at vi sammen mumlede Fadervor, hvorefter vi med rene og falske stemmer alle som én sang med på de dejlige morgensange til akkompagnement af en skrigende violin eller et sukkende orgel. Og for at blive i stemningen fortsatte vi med bibelens spændende beretninger, ud fra Tangs mindre Bibelhistorie.

Måske var sindet og sangen endnu gladere, når dagens pensum var slut, og vi af vore friske lungers fulde kraft sang den slagerlignende aftensang »Nu vi skilles for i dag, kære Gud med velbehag«. Med den var der sat punktum for skoledagen. Nu gjaldt det om at få tavlen, penalhuset, den røde madkasse og en del andre småpakkenelliker samlet sammen i en fart, få det hele puttet velforvaret ned i den blå rygsæk, der så skulle snøres forsvarligt før turen gik hjemad i huj og hast.

Det er meget muligt, vi blev indoktrineret i religionstimerne, og var vi ikke blevet indoktrineret i religion, var vi vel blevet det i noget andet, og sådan set ville det være hip som hap. Ingen kan bevise, at vi, verden og alle dens børn, er blevet en døjt bedre, siden bøn, morgensang og religionsundervisning på det nærmeste er forsvundet fra skolerne. Og her, hvor jeg kun kan svare for mig selv, kan jeg sige, at de skader livet har forvoldt mig, ingenlunde skyldes den kristendomsundervisning jeg fik for fem og tres år siden af den venlige frøken Christensen i Sdr. Ydby Forskole.

»Verden er så stor, så stor, Lasse, Lasse lille, meget større end du tror, Lasse, Lasse lille«. Det var en af forskolens favoritter, og dengang var verden virkelig stor, men det er som om den er skrumpet ind, siden vi fik de lynhurtige transportfartøjer, der gjorde det muligt at fare omkring i luften eller farte land og rige rundt på egne hjul i 0.9 mm. tynde blikkasser. Med vinger og hjul forsvandt det stationære i tilværelsen, de kendte rejste ud og ukendte kom til, så nu hilste alle og enhver ikke på hinanden mere med et vanligt go'daw do. Hvem, der rejste ud, fik både venner og bekendte i det fremmede, men kun få kendte en lille flække som Ydby, og det smalle frugtbare strimmel Thyland mellem Limfjord og Vesterhav.

Derfor var det en opmuntring at træffe på venner hjemmefra, når det var nogen, man virkelig kendte. Én af dem, jeg tilfældigt traf på, var banearbejder, Jesper Christensens søn, Evald Christensen, som jeg kendte tilbage fra tiden i Sdr. Ydby Forskole. Vi aftalte at arrangere en lille aftensammenkomst, hvor også Egon (min bror) og Ella Kronborg (min kone) var med. Jeg havde ikke glemt, at Evald var et meget humoristisk gemyt, noget han forøvrigt havde til fælles med mange andre af sin familie. Men jeg vidste ikke, det havde udviklet sig til, at han på fantastisk vis kunne parodiere kendte mennesker. I hans tilfælde var det i første række missionshusets og K.F.U.M.s indledere og talere, han havde på repertoiret.

Under aftenens sammenkomst var højdepunktet også Evalds parodier af dem, vi kendte så godt fra søndagsskolen, missionshuset og møderne hjemme i de lavloftede stuer. Intet blev udført, hørt eller set i ond mening, det være sig langt fra, selv om vi grinede, så tårene trillede ned ad kinderne. For der er jo situationer og personer, der er som skræddersyede til en god parodi, og dem havde Evald mødt et par stykker af.

Når Sdr. Ydby førhen blev benævnt som gammel Ydby, kan man fristes til at tro, den er ældre end Tvolm, selv om Tvolm ser ældre ud, rent bygningsmæssigt betragtet. Når det gælder konkurrencen om alder, er stationsbyen ude af billedet, da det meste af byggeriet her blev opført omkring og efter 1882. Det år jernbanen blev anlagt og ikke tog retning mod Vestervig, som det var forventet.

Derimod har der været et andet og ældre Ydby nede ved rakkermarkerne og Østerheden, hvor de gamle stråtækte, hvidkalkede huse lå på hver sin side af det, der i dag hedder Kammersgårdsvej. De sidste puttede sig lige ind under bakken, der nu er tilplantet og er en del af Dover plantage.

Her boede mine bedsteforældre (på mors side) Nielsine og Jens Nikolaj Johansen, der i daglig tale aldrig blev kaldt andet end Sine og Laj Kås. På deres gravsten står der desværre Signe, og ikke Sine og Laj Kås. Det overflødige »g« er en fejl fra stenhuggerens hånd. Indtil flere gange lovede han mor at få det rettet, men det blev ved snakken, og da beløbet for arbejdet forlængst var betalt, var der sådan set ingenting der hastede, og siden har døden så befriet ham for den bekost.

Kammersgårdsvej ud for bedstemors hus

Selv om et enkelt lille »g« er så lidt, og måske slet ikke værd at at nævne, har det alligevel ærgret både mor og moster Magda igennem årene, og jeg forstår dem såmænd godt, for Sine er da et meget kønnere navn end Signe.

Vejen der går forbi Hans Bakgårds hus »Røverreden« fortsatte for ikke så mange år siden fra Robert Madsens ejendom hen forbi bronzealderhøjen »Storhøj« og ned til Kammersgårdsvej som en bred gangsti eller markvej. Den genvej har givetvis været brugt meget af Østerhedens beboere, og ikke mindst har børnene benyttet den som skolevej til Tvolm.

Der er ikke mange af stedets folk og huse, jeg kan huske, men det er ikke få, jeg har hørt om. Her hvor jeg vil forsøge mig med navne, er det nærliggende at begynde med Laust Skriver, idet hans hus er det eneste, der står tilbage. Men måske kan jeg regne Hans Bakgårds og Rosa Skrivers huse med, idet de er fra samme tidsperiode. Da også Laust Skrivers forældre boede der, kaldte man deres huse henholdsvis for »Æ gammel Skryvvers hus« og »Æ ong Skryvvers hus«. »Æ gammel Skryvvers hus« fjernede sig selv ved at brænde ned til grunden omkring 1885.

Der var Jens Munk og Niels Munk »Æ Munk«, men om de hver især havde hus, ved jeg ikke. Så var der smedesvend Ingvard Lauridsens bedsteforældre, Stinne og Niels Mogensen. De-

res hus blev altid kaldt »Stinne Mogensens hus«, det kom sikkert af, at Stinne Mogensen sad som enke i mange år. Der var Andreas Hansen, der var svensk gift, så hans kone kaldtes i daglig tale som en selvfølgelighed »Æ Svensker«. Der var vejmand Jens Jensen, hvis kone lå til sengs i mange år for til sidst at komme af dage i sengebåndet. I relation til »Æ blinn urmager« i Sdr. Ydby, tør jeg næsten ikke nævne, at »Jens vejmand« eller rettere, vejmand Jens Jensen, også skulle have været blind. Når »Æ Tralli« (der vel skal oversættes til sinke) blev omtalt af sine samtidige, vakte hun og hendes vejgræsædende ko altid mere end almindelig moro, og hun gik aldrig ram forbi, når mor og kromand Anton Kongensgård opfriskede barndomsminder. Om hun var ung, gammel, gift eller ugift, og hvor hun boede, fik jeg aldrig klarhed over, men Østerheden - rakkermarkerne og Tryngby var navne, der blev nævnt i forbindelse med de »gamles« snak om gamle dage. Da jeg var barn, var gamle dage noget spændende og fjernt, men som tiden er gået, har jeg opdaget, at der slet ikke er så langt mellem nye og gamle dage.

Det var fattige mennesker der boede i de små rønner, så fattige at det til tider var knebent med det daglige brød. Min bedstefar, Jens Nikolaj Johansen, (Laj Kås), der var tagtækker, døde i 1889 kun 36 år gammel. Tilbage sad bedstemor (Sine Kås) med en børneflok på ti, som hun forsøgte at forsørge ved at væve for fremmede. Det blev et liv på nådens brød, for ikke at sige det i nogen grad måtte tigges, hos dem der havde skøderne på jorden, den jord den gode Gud havde skabt og skænket til liv for sine børn. Hvis bedstemor havde giftet sig med den mand, hun af sine plejeforældre var tiltænkt, havde hendes liv formet sig ganske anderledes, om det så var lykken, skal jeg lade være usagt, men så havde det hele ikke raget mig.

Et af Østerhedens huse blev vittigt kaldt Port Arthur efter den omstridte strategisk vigtige flådehavn i Manchuriet. Det kan lyde, som der ind imellem har været øretæver i luften, men det var

Karoline Kirstine Lauritsen (født 17. maj 1840) foran sit hus
Huset var beliggende ved Kammersgårdsvej, nu Brendgårdsvej, ved Dover Plantage, nedrevet ca. 1979

nok mere det modige forsvar, der henvistes til, for efter sigende skulle »Svenskeren«, der besad fortet, altid være parat til at vogte sig og sine. Når de store knægte, der gik til konfirmationsforberedelse, var rapkæftede, truede hun med, at henvende sig til pastor Lundby og med hans hjælp sørge for, »at de inte ble konfirmerte«. Men der var andre og andet, hun kunne klare uden den gode pastor Lundbys indgriben, som da hun på egen hånd afviste en tilbeder, ved at løfte så højt op i skørtene, at begyndelsen af endestykket kom til syne, og mens det bare fik et klask af hånden, erklærede hun på sine rullende svenske er'er »Så meget elsker jeg dig min ven« og det kan jo ikke siges at være alverden. Alligevel er det at håbe for »Svenskeren« at mandspersonen ikke kom i anfægtelse ved det bare syn og derved fuldstændig misforstod det klare signal.

Her først i halvfemserne, hvor vi på det nærmeste har gjort os verden underdanig, som det blev os pålagt, var det vel meningen, vi skulle se det hele globalt, og gør vi det, var det nærmest et luksusliv, der blev levet i østerheden og rakkermarkerne omkring 1900-tallet. Og nu hvor vi er nået så langt og har drevet det så vidt, var det skønt at vide, hvad meningen i grunden er med det hele, men det kommer måske som en overraskelse.

På vor vej til og fra skolen i Sdr. Ydby kunne vi hver dag året rundt følge naturens gang. På Nygårds marker, der grænsede op til skolens legeplads, græssede kreaturerne ind imellem, de lå dovne i en klynge og tyggede drøv. Om efteråret gik hestespand ager op og ager ned og vendte plovfure efter plovfure. Om foråret så det mere let ud, når det samme spand heste igen gik ager op og ager ned trækkende på en bred harve, tromle eller en slæber, der altid fulgtes af en lille støvsky af den tørre såtjenlige muld.

Som vind og vejr nu artede sig i sommerens løb, kunne vi omkring første august høre og se den moderne klaprende selvbinder meje skår efter skår af det gyldne guld på Nygårds marker. Et stykke arbejde der fik de trofaste heste til at dampe af sved i den hede sommersol.

Men endnu var der sindige, ufortravlede mennesker, der stadigvæk brugte den gode gamle driftsikre metode med leen. Sådan kunne vi på markerne ved den ene side af vejen se og høre det larmende høstmaskineri, mens vi fra høstfolkene på den anden side bare anede det monotone hviss-hviss-hviss-hvis, når Laurids Bach svang leen i lange seje drag. Leen var påmonteret en såkaldt spjar, der sørgede for, at stråene fulgte med ud i hvert træk og lagde sig i en pæn lige række. I hælene på Laurids fulgte broderen med en krøj (grovtandet trærive), hvormed han rev det høstede korn sammen i små bundter lige passende til de neg, som søsteren krumbøjet gik og bandt op et godt stykke efter brødrene.

De tre søskende levede deres liv, som deres forældre havde levet før dem, med den undtagelse at de langt om længe fik installeret elektrisk lys. Aldrig gjorde de brug af tidens moderne maskineri og påhit, hverken i mark, lade, stald, køkken eller stuer. Og før det var for sent, blev det hele gennemfotograferet af Nationalmuseet.

Selv om der i tyverne endnu ikke var mange levende hegn i Thy, blev der dog hist og her gjort forsøg, sådan var der et kort stykke mellem Nygård og Tvolm en beplantning af graner. Det blev aldrig et smukt hegn, men det løjede sikkert på de stride vinde, der kom fejende ind imod Simmensgårds marker. Naturen var ene om hegnets røgt og pleje, og vestenvinden var en sikker garant for, at granerne ikke voksede ind i himlen.

At Tvolm ligger på en kuplet højderyg er tydeligt at se ude fra Draget, og her hvor terrænet stiger ved Lerbakgård, vil jeg formode, det egentlige Tvolm begynder, selv om Tvolm, Flarup og Ydbys beliggenheder er vanskelige at lokalisere. Eksempelvis har Tvolms to gamle landevejskroer, aldrig heddet andet end Ydby Kro. Kirken hedder Ydby Kirke, selv om den ligger i Tvolm, og Ydby jernbanestation ligger i Flarup. Geografisk må Tryngby ligge øst for Brændgård, men det er ikke at finde på de gamle kort, jeg har haft fat i.

Når man kommer sydfra, ligger den yngste af de to gamle kroer, som den første bygning efter Lerbakgård. Kroen er let genkendelig med de to store træer foran det lange kønne stuehus. I min hukommelsestid, mens Marie og Niels Rokkjær ejede stedet, blev det alene drevet som landbrug. På et tidspunkt vistnok i fyrrerne, forsøgte fru Rokkjær at genåbne kroen, men det blev ikke den store succes. Kropræget forsvandt i no-

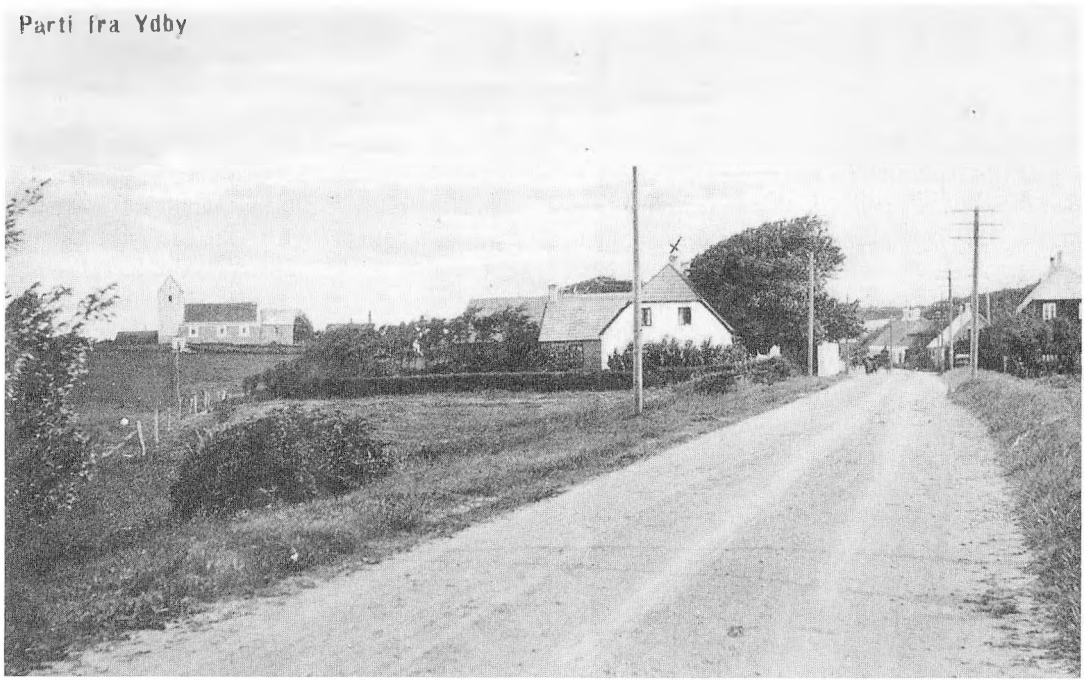

Ydby gl. Kro ca. 1900

gen grad, da kørestalden, der lå helt ud mod vejen, blev fjernet af trafikale grunde.

Den ældste af de gamle kroer i Tvolm har Kirkegårdens stuehus som nærmeste nabo, og da de begge er tækket med strå, ligger de så smukt og klæder hinanden. Mens kroen endnu havde portalen ved den sydvendte gavl, var det tydeligt, at den lange længe tidligere havde haft et andet formål end privat beboelse.

Efter sigende lå kroens kørestald på modsatte side af vejen. Umiddelbart lyder det upraktisk, men med datidens trafik generede det sikkert ikke. Efter alt at dømme må det have været i den kørestald, Heinrich Schultz og hans kone Johanne staldede deres hest op for natten, før han gik over i kroen og købte den lille rønne, der blev grundlaget for Cirkus Miehes hundredårige historie i Ydby. Desuden var kroens have ramme om det drama, der udfoldede sig 1816, da kromand, Christian Madsen, på en natlig harejagt ved et vådeskud skød en ung mand. For øvrigt er sagens akter beskrevet af Ester Fuglsang i Sydthy Årbog 1987.

Ifølge førsteudgaven af Ydby Avis, der udkom i 1913, var der ikke mindre end tre kroer i Boddum - Ydby Kommune. Deres annoncer citerer jeg ordret: *»Ydby gl. Kro bringes i Erindring. P. Skibsted«. »Doverodde Kro og Kystpavillonen, anbefaler det ærede Publikum god Betjening. Større Selskaber bedes venligst telefonere forud. Knud Poulsen«. »Ydby St. Kros Restauration anbefales under Bazaren med gode Spise- og Drikkevarer. Ærbødigst J. Jacobsen. Lette Køretøjer står til Udleje«.*

Tilmed bragte avisen følgende omtale af det nyopførte afholdshjem: »Vest for Trapgården er det nye Afholdshjem. Det er et smukt og ejendommeligt Hus at skue, og er i alle Måder, som et Afholdshjem bør og skal være. Her vil Thylands første Afholdsforening kunne samles og synge glade Sange til den grønne Fanes Pris«. (At der så udenfor blev sunget sange til den grønne Tuborgs pris, kan og skal på ingen måde bebrejdes afholdsbevægelsen). Dengang var byen og egnen befolket med piger og karle, bønder og handlende, håndværkere og selvlærte fidusmagere, lige nøjagtig hvad der skulle til for at livet i byen kunne fungere og køre videre.

Så sent som i tresserne var der ikke mindre end tre selvstændige malere i Tvolm og én i Ydby stationsby. Men mon ikke Holger Larsens forretning var den ældste, idet den blev startet af hans far, Christian Larsen, så tidlig som i 1875. Holger Måler, som han kaldtes i daglig tale, kunne og ville gerne fortælle om svundne tider og dets mennesker. Sådan har han fortalt mig om bedstemor og hendes hus i østerheden. På hans specielle humoristiske måde gennemgik han folk, fæ og huse i alle enkeltheder. Da han nåede til bedstemors yderdør, åbnede han ind til køleskabet og betroede mig, at Sine Kås ikke havde døre i huset, der var stort større. Efter den beretning var jeg fuldstændig på det rene med, at intet var blevet overdimensioneret eller overdrevet. Selv om Holger gerne ville, og virkelig kunne fortælle om mangt og meget fra gamle dage, kendte jeg ikke min besøgelsestid, mens han endnu levede. Jeg havde for travlt med at tjene mammon til hus og hjem, skatter og afgifter, renter og afdrag, moms, tvungen opsparing og så videre og så videre. Fremskridts- og vækstkarrusellen, den der altid råbes om, forsøgte jeg efter evne at hænge på, så godt jeg formåede, selv om jeg til tider kunne se det idiotiske i det hæsblæsende blændværk, og inderst inde godt vidste, at hænders værk ikke havde en jordisk chance for at hamle op med det.

Verden og vi var vel på ingen måde blevet fattigere, selv om jeg havde lavet nogen tusinde skøjtenøgler mindre. Endda opstod den forkvaklede tanke at bore et hul i nøglerne, så de kunne bæres i en snor om hals eller håndled, men op gen-

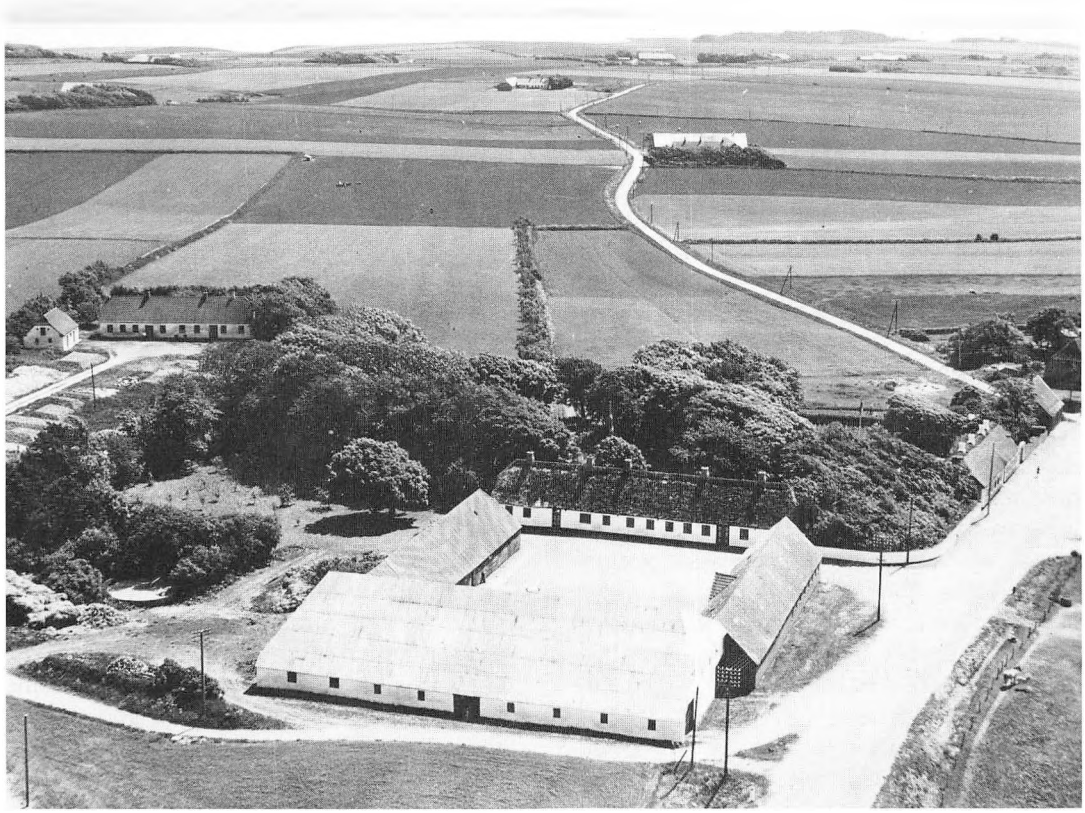

I forgrunden »Kirkegården«. Huset efter er Ydby gl. Kro. Længst tilbage skimtes gavlen af Bjerregårds nedrevne landbrugsejendom. Bygningen og udhuset til venstre er Tvolm gl. skole

nem alle implicerede led var der enighed om at afstå fra den tåbelighed, da det ville gå ud over salget. Men sådan er der så meget, som så mange ser forskelligt på, og faktisk er ét liv for kort til at lære at leve, for som det synges. »Hvis ikke du under dig rist eller ro, kan ingen ting blomstre og intet gro«.

På jordstykket, der ender i en spids, hvor Bakgårdvej går fra hovedvejen, lå der for snart mange år siden et husmandssted, der i min barndom var ejet af en mand ved navn Bjerregård. Bygningerne husker jeg tydeligt, hvorimod jeg kun svagt kan erindre manden. Det er blevet fortalt at Bjerregård i sine yngre dage, drev det lille landbrug og en købmandsforretning under samme tag. I dagens Danmark lyder det underligt, så vi må glemme alt om levnedsmiddelkontrol, indkøbsvogne, kølediske og farvestrålende neonreklamer.

Efter datterens ægteskab med murer Mads Madsen, boede de nygifte hos den aldrende Bjerregård og overtog naturligt driften af det lille landbrug. På det tidspunkt var der ikke købmandsforretning i ejendommen og selv om bruget ikke kunne føde en familie, skulle de små agre alligevel både tilsås og høstes, men det fik Mads og Ester aldrig alverden ud af.

Senere fik Mads stillingen som fast aftenpostbud og blev samtidig afløser for dagpostene. Nu var han så både landmand, murer og postbud, men hvad enten han kom med den ene eller anden kasket, var han altid venlig og vellidt. Derfor var det ikke få steder på postruten Mads blev budt på kaffe og en cerut, og det var en kost han yndede, og sådan godt bænket forhastede han sig ikke, og det er forståeligt, for dengang kørte postbude ikke rundt i opvarmede biler, men måtte i alskens vejr afsted på cyklen eller til fods, selv når sneen lå højt. Vintrene var ikke grønne, men hvide og ofte bidende kolde, så på en knirkende dag er jeg ikke i tvivl om, at Mads, og med ham det kongelige danske postvæsen, ind imellem lod sig sinke af en kop varm kaffe og en frisk cerut.

Før bilerne dominerede, var det almindeligt, at børnene brugte vejen som legeplads, især om aftenen, hvor motorkørende trafik var sjælden. Under en sådan leg, en lun sommeraften, ville skæbnen, at en datter af Ester og Mads Madsen, ved navn Ebba, blev påkørt af en cyklist. I første omgang så det ikke ud til, at hverken pigen eller cyklisten havde lidt nævneværdig overlast bortset fra lidt overfladiske skrammer, så da tøjet var børstet af, fortsatte pigen legen og cyklisten sin videre færd. Ud på natten blev Ebba imidlertid syg og døde af indre blødninger. En sådan tragisk ulykke gjorde et dybt indtryk på både børn og voksne.

Den gamle Bjerregård og de ældgamle bygninger havde hver især kendt meget bedre dage. Husværket var elendigt, og det samme gjaldt efterhånden også Bjerregård. Aldrig kom han uden for en dør, og selv om fingrene var krumbøjede af gigt, sad han altid ved bordenden med et strikketøj. Kom der så fremmede, kylede han det ind under bordet, for ingen skulle se, han sad og nørklede med den slags.

Modsat Mads kendte jeg Ester meget lidt, men jeg ved, hun var plejebarn og ikke havde Bjerregårds vrantne sind. Efter sigende skulle han engang være blevet så sur på Mads, at han henvendt til Ester skulle have sagt: »Spark ham, spark ham det lede dyr«. Nu da Bjerregård ikke længere var hel åndsfrisk, tog ingen notits af den snak, for fra senile må man vente sig lidt af hvert. I den forbindelse rinder en garanteret sandfærdig beretning mig i hu. På et af Thys plejehjem gik en legemlig frisk mand, gang op og gang ned, mens han uafbrudt sagde: »Jejsus, Jejsus, Jejsus«. Ingen tog skade af det, men i længden var det alligevel irriterende at høre på for både beboere og personale. En snu plejerske fandt så på at en beskæftigelse af en eller anden art ville få ham på andre tanker. Til alles tilfredshed blev han så installeret ved en garnvinde af den slags, der skal drejes med håndsving. Længe gik det godt og lydløst, ingen hørte et muk om »Jejsus«, mens arbejdet endnu var nyt og spændende. Men efterhånden som han blev fortrolig med teknikken, begyndte han igen med »Jejsus, Jejsus, Jejsus«. Nu med den forskel at det var garnvindens omdrejningshastighed der bestemte »Jejsus-rytmen«. Og selv om ingen må diskrimineres kostede det alligevel den gode mand jobbet.

Da Mads og Ester flyttede ud af den gamle vaklende rønne og om på Brændgårdsvej, flyttede »Jacob Spillemand« ind. Jacobs rette efternavn var Larsen, men folkeviddet gav ham det klin-

Bakkegårdsvej, huset nedrevet ca. 1910

gende navn efter den violin, han fravristede så mange mazurkaer og polkaer, da han i sine unge dage spillede rundt omkring til baller og høstgilder. Før Larsen forlod stedet, var det nærmest en ruin, og snart efter blev hele herligheden jævnet med jorden.

Det var ikke af modemæssige grunde, der kunne eksistere to skræddermestre i Tvolm, for tøj var som alt andet noget de allerfleste sled op, og hvor der var børn i huset, blev fars habit og mors blomstrede kjole i mange tilfælde syet om til glæde og gavn for de små. Dermed var processen ikke forbi, for når det så var slidt op for anden gang, kunne det sprættes op igen og bruges til de næsten uundværlige tøjsko, de fleste gik og slubrede rundt i inden døre året igennem. Et sådant par hjemmesyede slæbere klarede sjældent mere end én sæson, hvorefter de triste og udtrådte havnede under gruekedlen ved forårets storvask. Så sparsommelige, var alle såkaldte almindelige mennesker før køb og smid væk tidsalderen.

Mit kendskab til skræddermestrene i Tvolm er ikke overvældende, så her må jeg ty til Ydby Avis årgang 1913 og jeg citerer ordret: »*O. S. Sørensens Skrædder og Manufakturforretning, Ydbylund, bringes i Publikums Erindring. Altid stort Oplag af de mest moderne Tøjmønstre. Moderne Snit og god Pasning garanteres*«. Den gamle, lange hvide bygning, der ligger som nærmeste nabo til den yngste af Tvolms gamle kroer, var residens for Sørensens forretning.

I samme Avis findes også følgende annonce: »*Tømrer, Snedker, Karetmager. Arbejde udføres. Rimelige Priser. Otto Madsen, Tvolm*«. Ottos hus med værksted lå lige nord for Sørensens forretning. Det var ikke stort eller ældgammelt, men måtte i tresserne alligevel vige pladsen til fordel for et bedre udsyn i svinget. I dag kan det godt undre, at et hus i den størrelse kunne give plads til både tømrerværksted og en familie.

Med et smil og et kuk-kuk hilste den tilsyneladende altid glade og tilfredse jernbanearbejder, Hans Madsen, sine bekendte og bysbørn, når og hvor han traf dem. Til vennerne han ikke så hver dag, blev hans hilsen gerne forlænget til et kuk-

kuk - kuk-kuk, og på samme måde kukkede vi selvfølgelig hilsende igen.

Uden tanke om det nu var et godt eller mindre godt sted for et automobilværksted og en tankstation, byggede »Kuk-Hans« huset, der ligger på hjørnet af hovedvejen og Siragervej. Det blev Reinholdt Stauersbøl, der tog chancen og byggede et mindre værksted til, der senere er blevet udvidet af den mangeårige indehaver, Kristian Kjeldsen. Holder udsagnene stik, ligger huset og værkstedet, hvor den ældste af Tvolms gamle kroer havde kørestald, og det passer udmærket med at det lille engagtige jordstykke, der ligger lige vest for, har været brugt som gøgl- og markedsplads.

Siden Reinholdt Stauersbøl byggede værksted ved huset, og til Christian Kjeldsen overtog det, har der været skiftende ejere. Blandt andet har det været i hænde af, Vilhelm Vogelbein, en mand ved navn Østergård, og Christian Plougmann Poulsen.

Christian var ungkarl og søn af vor mangeårige sognefoged og gårdejer P. P. Poulsen, Sejerskilde. Helt fra de unge år var Kristian plaget ulideligt af gigtsmerter, der især gik ud over knæ og hænder, en lidelse mekanikerarbejdet på kolde cementgulve ikke gavnede. Derimod vil jeg formode, at arbejdet ikke havde indvirkning på hans noget særegne tarmfunktion, der til tider virkede som en bilmotor, der går på tre cylindre. Så uden på nogen måde at overdrive, var han det, jeg ville kalde for en storprutter! Os der kendte ham, forbavsede det ikke, at han aldrig hilste med et kuk-kuk eller godav do, men istedet bød vennerne velkommen med et mut grynt og en prut eller to, når lufttrykket var pænt og stabilt.

Mens Plougmann havde værkstedet, var bilen i de fleste tilfælde mændenes legetøj, derfor havde kvinder uhyre sjældent noget at gøre inden for autoværkstedets døre. Men en skønne dag dukkede der alligevel en dame op, forsigtig stille og uhørt. Nu traf det sig så uheldigt, at Christian lå inde under en vogn, hvor han rumsterede med ét af hjulene. Uden anelse om den skønnes tilstedeværelse, lod han som altid naturen gå sin gode gang og luftede en af sine overdimensionerede prutter ud i det fri. Til alt held var fruen ikke af den støbning, der lod sig slå ud af småting eller led af fy-endda fornemmelser, så mens knaldet rungede af, udbrød hun ganske upåvirket. »Der blev da vist et ordentligt hul«, hvortil Kristian slagfærdigt bemærkede. »Nej, det blev s'gu ikke en skid større, end det var i forvejen«.

Måske har prutter, der kommer og går, ikke den store historiske interesse, men til tider virker de da meget morsomme, når de som her falder på et meget uheldigt tidspunkt.

Kirkegården er ikke at finde i telefonbogen før 1924, hvor I. M. Grønkjær står opført som ejer, under nummer 23. I 1926 udgaven står Grønkjær stadig som ejer af gården, men i 1935 udgaven figurerer hverken han eller en anden ejer af Kirkegården i bogen. Det kan skyldes enten ejerskifte eller landbrugskrisen i tredverne, hvor selv de største gårde afbestilte deres telefonabonnement. I den tid jeg husker, har gården været ejet af Marie og Jens Krabbe, og efter dem af deres datter og svigersøn, Kristine (Stinne) og Harald Bach Nielsen.

Oprindeligt var Kirkegården firelænget indtil længen ud mod hovedlandevejen, blev fjernet. Den var medtaget af tidens tand, og det den tidligere rummede, såsom vognport, karlekammer, hestestald og så videre, stod ubrugte og tomme hen, siden den animalske produktion var ophørt til fordel for korn- og frøavl.

Som på de allerfleste større gårde var der også en mølle på Kirkegården. Det var en såkaldt klapsejler, der i god vind var en stærk og solid trækkraft for tærskeværk, hakkelsesmaskine, roerasper, kageknuser, kornkværn og hvad der ellers var af maskineri. Det er mere end muligt, at den og de mange andre møller både peb, støjede og glimtede i solen, når vingerne snurrede for vinden. Men det tog ingen notits af, og heller ikke blev det skænket en tanke, at den billige vindkraft tilmed ikke forurenede omgivelserne.

Efter anden verdenskrig, hvor alt var godt og verden flød i olie, blev gårdenes møller pillet ned én efter én. Samme vej gik det for Kirkegårdens gamle udtjente klapsejler, der i mange år havde knejset højt og stolt over det store ladetag.

I tresserne, mens Marie og Jens Krabbe endnu havde gården, blev den drevet som et almindeligt alsidigt landbrug, med heste, køer, fedekvæg, grise, gæs, ænder og høns. Det var en produktionsform, der krævede både karle og piger, og så

længe den driftsform blev holdt i hævd, var der altid liv på egnens gårde og husmandsbrug.

I Jens Krabbes egenskab af gårdejer, kreatur- og hestehandler, benyttede han telefonen uhyre meget og fik samtidig mange opkald både tidligt og silde. Men trods ringeriet på alle tider af døgnet omtalte mor ham altid som en af hendes allerflinkeste abonnenter.

Efter Krabbes køb af en større gård i Vendsyssel, overtog Kirstine og Harald Bach Nielsen Kirkegården, hvorefter de i halvfjerdserne etapevis nedtrappede den animalske produktion. Over alt hvor denne omlægning fandt sted, gav det landskabet en anden og ny karakter. Selv om de bølgende korn- og knaldgulde senneps- og rapsmarker er smukke, er det et savn, at så mange græssende kreaturer forsvandt fra mark og eng for ikke at glemme række efter række af de kuplede, duftende høststakke, der alt tilsammen gav liv og arbejde til mange hænder.

Selv om Harald Bach Nielsen er at regne for en venlig og omgængelig mand, blev han sikkert ikke, som svigerfaderen, regnet blandt mors eliteabonnenter, i hvert fald ikke mens følgende lille intermezzo stod på. Men det kan selvfølgelig have forandret sig til det bedre.

Det begyndte med et brud, på ét eller andet medium, der krævede, at Harald Bach Nielsen, hurtigst muligt kom i forbindelse med sin nære nabo, smedemester Johannes Stærk, på telefonnummer 94. Uheldigt var 94 optaget, så mor tilbød i sin venlighed at fremskynde ekspeditionen, hvis Harald ønskede at vente ved apparatet, til smeden havde talt færdig, og det gode tilbud tog han imod med tak.

Som bekendt har ventetider det med at skride langsomt og snegle sig afsted. I situationen her, hvor Harald sad og ventede med telefonrøret i hånden, afveg denne konstatering ikke fra reglen. Men efterhånden som tålmodigheden haltede og slap op, begyndte han at brokke sig over, at det ralt telefonværk og betjening efterhånden var så elendigt og langsommeligt, at han hurtigere kunne have løbet den stump vej indtil flere gange, på den tid det her tog. Mens Harald sådan mumlende nedgjorde teleteknikken, dens personale og alt dets væsen, havde han åbenbart glemt, at hvert utilbørligt ord kunne høres via trådnettet og mikrofonen i den anden ende af røret. Fadæsen blev han opmærksom på, da mor meddelte: »Nu er linien til smeden klar, så hvis du vil konkurrere på hurtighed, må du op af starthullerne og af sted, for nu ringer jeg nummer 94 op, og så kan du forresten for min skyld rende, om du vil«.

Det blev ikke til fods, men gennem trådnettet, Harald kom i forbindelse med smeden, og truslerne om at løbe abonnenterne ind, har han aldrig gjort alvor af, ej heller blev han så gram i hu, at telefonabonnementet blev sagt op, for endnu den dag i dag er han at kalde under Ydby telefonnummer 97 65 60 71, det tidligere nummer 71. Hvis jeg nogensinde har været inde under centralpersonalets løfte om tavshedspligt, kan jeg i så fald sige, at det ingenlunde er blevet brudt her, idet hele den lede historie er fortalt mig personligt af Harald Bach Nielsen.

Udtrykket »i gamle dage« havde en eventyrlig klang i mine ører, når jeg som lille hørte mor og andre fortælle om gamle dage. I grunden var det også mærkeligt, at ens egen mor i det hele taget havde været barn, og mindre underligt blev det da ikke af, at det var i gamle dage. Men når det nu vitterligt forholdt sig sådan, måtte hun jo have været ét af de første mennesker efter jordens skabelse.

I dag ved jeg bedre, for nu er der meget, om ikke det meste, af det jeg har set og oplevet i mit liv, der kommer ind under begrebet »i gamle dage«. Det var også i gamle dage, der endnu var et synligt stendige ved Kirkegårdens have, der engang gik helt op til ladebygningens nordøstligste hjørne. Langs diget og laden gik der en gruset markvej, som forbandt landevejen og Brændgårdvej. Endnu er det muligt at skyde denne genvej, for hvem der kan og tør skræve over det elektriske hegn og vil løbe risikoen for enten blive bukket af Haralds vædder, eller vædret af hans buk.

Det er kendt over det meste af verden, at en smed er og altid har været noget af en nøgleperson. For næsten ligemeget, hvad der bliver fremstillet af skidt og godt, viser det sig, at en klejn-, kold- eller grovsmed, som regel har haft en finger med i spillet.

Så tidligt som omkring 500 år før vor tidsregning var smeden, der kunne føje det glødende jern, en betydende mand, og tilmed troede man,

at han besad overnaturlige evner. Foruden sit oprindelige håndværk, fungerede han da også både som læge og tandlæge, og med mit kendskab til smede, deres værktøjer, tænger og metoder, kan jeg regne ud, at deres klientel ikke bestod af en flok pyldrehoveder.

Selv om de tider er forbi, spiller smeden stadigvæk en dominerende rolle i produktionen af mangt og meget, af det vi omgiver os med i det daglige. I et eller andet led i fremstillingsprocessen har han i mangfoldige tilfælde medvirket. Det gælder stort og småt og alle slags materialer, selv det hav af plastic-duppe-ditter vi strør omkring os, for intet af det kommer på markedet, før smeden har lavet en stålform til brug ved duppe-dit-støberiet. Så uden smede ingen forme, og uden forme ingen duppe-ditter, så enkelt er det.

»Bliv smed min dreng, dem vil der altid være brug for«, sådan har mange forældre gennem tiderne sagt til deres store drenge, og det er ganske givet sandt, selv om det ikke så meget mere gælder den sorte smed ved esse og ambolt. Han bliver sjældnere og sjældnere, men i hans fodspor følger klejn-, kold- og maskinsmeden, der skammeligt nok ikke virker nær så romantiske.

Huset, teglværksarbejder, Marius Thomsen byggede midt i Tvolms pulserende hjerte, ligger som det første på venstre hånd ad vejen mod Brændgård. Efter at gader og stræder fik navne og husene numre, er den nøjagtige adresse Brendgårdvej 1, stavet med »e«, som det rigtigt eller fejlagtigt også er stavet på et gammelt kort fra 1881.

I de år arbejdsmand Åge Nielsen og hans kone (Stinne Åge) boede i huset, fik det en duft af forretning, idet Stinne startede med »Fransk vask og Strygning«. For omkring fyrre år siden blev huset købt af Helga og Johannes Stærk med det formål at bygge værksted og oparbejde en smedeforretning på stedet, og selv om der var smedje, både i det nye Ydby og det gamle Ydby, varede det ikke længe, før smedemester Stærk, fik banket en god og solid forretning op.
Endnu på det tidspunkt var cyklen transportmiddel for de fleste til såvel hverdagsbrug som fest. Det gjaldt også for den unge nystartede smedemester i Tvolm, der dog i fremskridtets tegn strakte det så vidt, at han ombyggede en ældre cykel til en såkaldt Long-John, der med diverse forstærkninger af stellet og et rummeligt, solidt lad kunne bære og fragte det aller nødvendigste værktøj og grej. I dag er det ikke længere noget af en sportspræstation, når der rykkes ud fra Tvolm smede- og maskinforretning. Nu foregår det mageligt, i et tungtlæsset motordrevet køretøj, og mon ikke alt på det nærmeste er glemt, om den gode gamle bundsolide Long-John, der sikkert forlængst er gået al jernets gang.

Vort modersmål er dejligt:

Når jeg ta'r plads ved skrivebordet med min blok og pen,
så strejfer tanken ofte mig, hvad frister dig igen,
og skal jeg svare ærligt, så ærligt som jeg kan,
så er det glæden ved et slid, der lufter min forstand,
og det er både godt og gavnligt for en gammel mand.

De driller og de glæder mig, de mange tusind ord,
som alfabetet præsenterer ved mit skrivebord,
de ord der kan formidle de gamle slægters agt,
så intet går i glemme af, hvad der er sket og sagt,
hvad der er tænkt af tanker på den sidste nattevagt.

Man kan godt klippe får med brodersaks

af William Mortensen, Lodbjergvej 54, Ørum, 7755 Bedsted.

»Får! Ja vil du vide noget om får, så skal du til Agger, for der havde de æ kletfoer.«

Sådan sagde de alle sammen, og så cyklede jeg til Agger. Det var også godt nok - med kaffe og cigarer. Men får? Hvor var fårene? Jeg ikke så meget som fandt skyggen af en tot »to«.

Men som de kunne fortælle om, hvordan det var, Aggerboerne. Bevar mig godt og vel. Nostalgien lå som en tæt tåge fra stuerne og langt ud på Agger Tange. Ikke sådan at forstå, at vi holdt os til emnet. Nej, vi røg snart ud ad en tangent og snart ud ad en anden. For sådan var det også med Agger, før det hele gik af lave. Det hang jo sammen alt det hele, og så kan man ikke sidde her og pille fårene ud og lade dem stå alene. Immervæk må vi jo også huske på, at man bare havde får som et supplement til fiskeriet sådan til husbehov.

Og så kom afbrydelsen fra en mand sidst i fyrrene: »Jo, jeg kan godt huske fra mine drengedage, når jeg lå ude på Krik Vig og røgtede garn sammen med min far. Pludselig lød der et kolossalt jubelbrøl fra Agger stadion, som kom det fra tusinde struber. Da vidste vi, at enten Erik eller Nold havde scoret.«

I vor tid er der altså ingen får i Agger. Det nærmeste, man kommer, er at tidligere aggerbo Svend Heiselberg, som nu bor i Hovsør, sidste forår i et svagt øjeblik investerede i et par får for sådan at mindes en svunden tid, da det hele var knapt så kompliceret.

Hen på sommeren fik han besøg af familien hjemme fra Agger. Svigerinden Eva Jensen og svigerfaderen Peter Jensen gjorde sig kloge på, hvornår får bør klippes, hvis det skal være rettidigt. De fik ikke lov til at lade det blive ved snakken. Fåresaksen var sendt på museum. Når det er sådan fat, bruger man brodersaks. Det tog det meste af eftermiddagen. 83 årige Peter Jensen er den rigtige mand, når der skal snakkes får. Vi glemmer et øjeblik skipperen og redningsmanden Peter Jensen og koncentrerer os om fårehyrden Peter Jensen.

Han var nykonfirmeret, da han i 1921 fik ansvaret for hovedparten af Aggers 3-400 får. De måtte ikke gå på den matrikulerede jord nær byen, skønt det netop var det, de helst ville, da græsningen her var bedst.

Det var derfor Peters opgave hver morgen ved tretiden at drive flokken forbi »æ hwolm« ned til »æ sønderend« af Agger Tange. Hyrdehund havde han ikke, men han brugte fløjte, når han skulle samle flokken, og kommer man godt i snak med Peter, bekender han, at han græd mange gange den sommer.

Midt på dagen blev der stunder til en lur eller to. I godt vejr tog han luren udendørs i klitterne, men i regn og rusk lagde han sig ind i den hytte, han havde overtaget efter sin forgænger, bygget ind i klitbakkerne af strandingstømmer, tørv, tang og marehalm. Denne mellemting mellem et hus, et skur, en hule og en hytte lå »sådan en to-tre kilometer sønden æ by ved æ bette kanal«.

Der var masser af græs på tangen, men Peter Jensen giver Vandbygningsvæsenet skylden for, at græsningen nu er totalt ødelagt. Dengang var det tider. De havde får alle sammen: Søren Thøgersen havde vel en 30 stykker, Poul Thøgersen 25-30, Niels Iversen vel omkring de 25, og så var der Jens Peter Christensen, Jens Grøn, Henry Christensen, Vilhelm Villadsen, Søren Thøger Sørensen og dem alle sammen. Ja, selv »æ degn«, gamle Kirkegaard, havde får. Havde man ikke mange får, ja så havde man få. Et par stykker eller tre fire var meget almindeligt.

Nu nyder Peter sit otium på Blåbærvej i Agger. Kigger han ud ad køkkenvinduet, ser han barndomshjemmet, Aggers ældste hus, som man tvunget af havet har måttet flytte hele tre gange, siden det blev bygget første gang i 1749. Peter boede i det til 1925, men nu ejes det af en arkitekt fra Viborg. I fårestien er der lavet fint toilet med

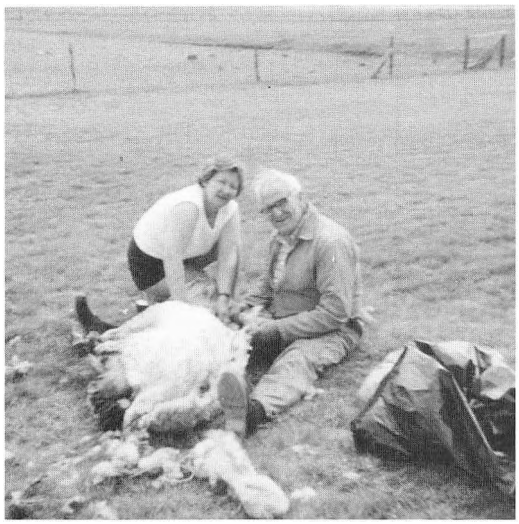

Eva Jensen og svigerfaderen klipper Svend Heiselbergs får

telefonbruser, forkromede vandhaner, og hvad der sådan hører sig til.

Eva Jensen kan berette, at faderen, sognekongen Søren Thøger Sørensen, hvert efterår leverede uld til Brugsforeningen i Agger beregnet på videresalg. Noget af ulden beholdt man dog og lod skrædder Nielsen fra Tåbel forarbejde den. Uldne underbukser med lodden vrang rynkede en ung pige ikke på næsen ad, for hun vidste jo ikke bedre. Kongegården, som Søren Thøger Sørensen ejede, har havet for længst ædt. Foruden fårene havde man på denne gård 4 heste, 6 køer, et par kalve, en so og 3-4 grise.

»Ja den haw, den haw.« Ude i havet ligger Vester Agger, Ålum, Nabe og hvad de ellers hedder de forliste landsbyer. De gamle kunne fortælle, at der var hele herregårde derude. På en af dem havde man 26 spand heste. Og Evas bedstemor vidste om synske folk, som kunne berette at »den dag vil komme, da man skal komme til at fange torsk på Vestervig kirkegård«, lige som nu Peters far, Josef Mikkelsen Jensen, har fanget torsk på Agger gamle kirkegård. Når han skulle måle vanddybden med blyloddet, blev dette mærket af sammenstødet med gravstenene.

Noget, der undrede mig, var, at hverken Eva eller søsteren Linne nogensinde i deres barndom har spist fårekød. Forældrene spiste det med velbehag, men ikke døtrene. Engang bestod middagsmaden af gule ærter kogt på fårekød. Det smagte af »to«, og så var de kurerede. Helt anderledes var det altså med Peter. Han spiste endog fårehovedet. Det gjorde Marius Olsen også. Det kunne tage Marius det meste af en søndag formiddag at pille alt det gode kød af sådan et hoved. Efter Peter Jensen blev en ældre mand, Niels Peter Bajonne, fårehyrde på Agger Tange. Om han rigtigt hed Bajonne, er der vist ingen, der ved, men man kaldte ham aldrig andet. Han boede sammen med »Skjønanne«. Sådan er der så meget med navne!

I april samledes Aggers får på Kongegårdens gårdsplads, så Bajonne kunne genne dem sydpå. Forinden havde hver mand mærket sine får, så de kunne være let genkendelige ved efterårstide. En anvendte rød påmalet rumpeplet. En anden lavede to klip i venstre øre, mens en trejde lavede tre klip i højre. N. C. N. stod der malet med store tjærede bogstaver på nogle fåreflanker, og ved sommerklipningen undlod en Aggerboer at klippe en tot uld væk bag højre øre på sine får, mens en anden levnede en tot over haleroden på dem, der tilhørte ham.

Bajonne opholdt sig på Tangen hele sommeren. Hvad han levede af, er man usikker på, men han levede vel ved »æ hustawl« (=kummerligt). Han skulle sørge for at holde sammen på flokken. En rigtig kikkert med hvad man kunne kalde fjernsyn, havde han ikke, men han havde på et eller andet tidspunkt fået en teaterkikkert forærende, og så gik han med den i en rem om nakken. Den gav ham en vis status.

En af de vigtigste opgaver, han havde, var at skaffe fersk drikkevand til fårene. Han gravede vandingshuller i sandet, hvor han fandt det bedst. Selv sparede han på vandet, mens han var på Tangen. Ja, man mente egentlig slet ikke, at han blev vasket, før han ved novembertide vendte tilbage til Agger by. Da vaskede man også fårene. Der gik mange pund grøn sæbe og soda til sådan en flok. For Aggers børn var det en travl dag. De skulle bløde »lårknevler« op og pille dem af. Eva og Linnes »gammelmuer«, Johanne Josefsen, fra Lyngby ville selv tage sig af »knevlerne«. Hun håndplukkede dem direkte og brugte dem sammen med tørret komøg til at fyre med i komfuret.

Under udsorteringen ved hjemkomsten havde bette Bajonne det ikke let. Lammene brægede, ja »skrævede« hjerteskærende i et kæmpekor, når de blev taget fra deres mødre og læsset på opkøbernes vogne. Men hvem ejede nu de fede lam og hvem de magre? Aggerboerne kom i tvivl, og så blev Bajonne spurgt, men han var stresset den dag og kunne hverken sanse eller samle om tjæreklatrudimenter og lammeuldstotter, som nok var lange en gang og stadig var det, men det var resten af ulden også.

Hyren som fårehyrde blev i 1932 overgivet til Poul Iversen. Det var små tider, så de 250 kr., han som 15 årig fik for at passe 250 får, lunede godt, men man skal lade være med at misunde ham, for han nåede at slide bunden ud af to par træsko den sommer.

For Poul Iversen, som nu er 73 år, står sommeren tilbage som et kært minde med mange naturoplevelser. Helt rosenrødt var det dog ikke alt det hele. For eksempel mindes han, hvor irriterende det var at blive vækket af middagssøvnen af en af de mange lækatte, der evigt og altid skraslede i den primitive hyttes marehalmsisolation.

En bestemt sommermorgen ville Poul Iversen da også helst have været foruden. Det var den morgen, han fandt et lam druknet i et af vandingshullerne. Det var en tung vej, han gik, da han vandrede ud til lammets ejer for at fortælle, hvad der var sket.

Poul Iversen fortæller, at Aggerboerne skaffede sig vinterfoder til fårene ved at bjerge hø på »æ hwolm«, ved Flade sø og sådan rundt om ved Agger by. Nogle Aggerboere var endvidere gået i gang med at avle kålrabi ude ved »æ sønderhede«.

En ældre dame fra Agger fortæller, at det var utænkeligt at sende bud efter dyrlæge, hvis et dyr var sygt. Man kurerede selv på det. Var det yveret, det var galt med, brugte man karbolvand, selv om stanken fra dette medikament var nok så slem. I øvrigt står mindet om den halvvilde fåreflok, som ved efterårstide samledes i Agger by, så tydeligt i hendes erindring, så hun

Agger 1915

sent vil glemme den. Endnu husker hun tydeligt smagen af bedstemoderens fårerullepølse. Den var røget over åben ildsted.

I mange år var det Karl Bruun, man sendte bud efter, enten man skulle slagte får eller gris. Det kostede i trediverne en krone pr. gris, der skulle slagtes, men det var lidt billigere at få et får slagtet, for her slap Karl for at skulle stille med skoldekar. Karl medbragte altid tre knive, nogle stykker reb og en kødsav. Det var hans remedier.

For børnene var griseslagtning det helt store nummer, specielt hvis Karl opfordrede én til at holde ved grisens hale. Linne Jensen husker, at grisenes blære havde særlig interesse for husets yngste. Den blev tørret over komfuret, hvorefter der blev puttet et par majskorn i den fra firmaet Back og Jepsen i Krik. Når blæren så blev pustet op, havde man en skrallebold, som man kunne have meget sjov af. Hvis drengene spillede fodbold med den, fes luften dog hurtigt ud af den, hvorefter alt endte i skrig og skrål.

Efter anden verdenskrig mindskedes bestanden af får i Agger, men Christian Christensen holdt længe på dem. Han blev syg i 1956. På det tidspunkt havde han 80 får, som skulle sælges. Der blev solgt to lastbillæs til en mand på Djursland. De eneste dyr, familien beholdt, var et enkelt moderfår samt nogle få ungdyr.

Forpagtningskontrakter for Skyum Præstegård

af Chr. Skammelsen, Irupvej 6, Skyum, 7752 Snedsted

Tiden strækker sig over perioden 1878 til 1923 og vedrører tre præster og to forpagtere ved Skyum Præstegård.

Før 1878 har præsten så vidt vides selv drevet gården, så der findes ingen ældre kontrakter. Til gården hørte knapt ni td. hartkorn og ca. 140 td. sæde (56 ha.).

Der var ved den første kontrakts indgåelse ikke nogen forpagterbolig, men den må være kommet til, for i den næste omtales det ikke, at forpagteren selv skal sørge for husly.

Vi vil i det følgende se på generelle bestemmelser, som nok er de almindelige for de fleste af præstegårdene i Thy, men også på de ændringer, som sker hen ad vejen.

Først og fremmest skal forpagteren betale en årlig afgift som dels erlægges i naturalier og dels i korn, som omregnes i penge efter gældende kapiteltakst.

14 td. rug, 5 td. byg, 4 td. havre, ½ td. ærter og 7 td. kartofler skal leveres direkte til præsten, så han har til mel og gryn. Endvidere skal han have 10 potter sødmælk dagligt og 8 lispund (64 kg.) fedt, flæsk og føde til to får.

Præsten er således dækket ind med de daglige fornødenheder, som kan avles på gården. Desuden skal forpagteren ælte og hjemkøre 700 snese tørv fra moselodden og hente nogle »fyrringer« fra andre moser.

Dertil kommer 175 td. byg, som skal betales kontant til præsten efter kapiteltakst.

Forpagteren skal endvidere foretage alle embedskørsler, dvs. køre præsten til annekssognet, på sygebesøg, til møder i og uden for sognet og gå eller køre med breve til andre præster. Det sidste kunne blive ret så omfattende, da biskoppen eller andre offentlige instanser på den tid kun skrev et brev og sendte det til nærmeste præst, som så tog et afskrift og sendte originalen videre til den næste osv.

Skulle præsten eller noget af hans familie på privatbesøg, skulle forpagteren køre indtil 52 gange årligt, for strækninger ud over 2 mil, som

Skyum Præstegård ca. 1900. Chr. Bangsgård havde den i forpagtning ca. 40 år. Han var født i 1843 og døde i 1933. På billedet ses døtrene Kirstine og Marie

til Thisted, skulle han dog have en krone for hver mil.

Hertil skulle han stille med veltilkørte heste og pålidelig kusk. I de senere kontrakter præciseres endvidere at kusken skulle være ordentlig påklædt, være på alle måder behjælpelig samt forrette eventuelle ærinder i købstaden, når han var der.

Præstens vogne og seletøj benyttes. Dog skal forpagteren holde det smurt og rengjort (præsten betaler for smørelse og olie).

Hvis præsten har gæster, skal forpagteren tage sig af kusk og heste. Dermed er forpagterens kørsler ikke slut. Han skal også sørge for kørsel til mølle med præstens korn og hente fornøden strøsand. Det vil sikkert sige, at han skal ud i klitterne efter havsand, som var det foretrukne til det brug.

Arbejdskørsel, altså efter tørv og sand m.v., foretages med forpagterens vogne og seletøj.

Hvis præsten foretrækker selv at holde heste, bortfalder alle de forskellige kørsler for forpagteren, men så skal han i stedet sørge for føde og stald til to heste og en karl, og han skal fortsat levere vogn og seletøj til f.eks. tørvekørsel.

Der er fastsat nøje retningslinier for sædskiftet, som følger:

1. gjødet brak. 2. vintersæd, 3. byg og havre, 4. bælgsæd, 5. havre eller kløver, 7-8-9 græs. Eller 1. bårhavre, 2. gjødet brak, 3. vintersæd, 4. byg og bælgsæd, 5. havre med kløver, 6. kløver. 7-8-9 græs.

I de følgende kontrakter gives dog tilladelse til, at den halve brakmark tages ind til rodfrugt. Dermed åbnes mulighed for den nymodens afgrøde.

I den første kontrakt er det kun præsten, som må holde »småkreaturer« = fjerkræ, men i de senere bliver det forpagteren, som holder høns og ænder, men så skal han levere én snes æg ugentlig

til præsten, dog ikke i vintertiden. Da forventedes det ikke at hønsene lagde æg.

Moselodden i Guderupkær er åbenbart ved at være opgravet, for antallet af tørv, som skal graves, går gradvist ned i de følgende kontrakter. I stedet skal der hentes nødvendig ildebrand i andre moser eller i Gudnæsstrand eller ved stationen, da banen kom.

Kontrakten 1887-96 nævner, at forpagteren nu skal køre 80 familiekørsler og hente bagharpning til havens stive lerjord, samt hente øl, brød og pakker fra fragtmandens holdeplads i Skyum. Det er åbenbart noget nyt, at der er fragtmand, men det kan undre, at der nævnes brød, da det var noget, som de forskellige husmødre altid selv bagte. Senere kontrakter nævner, at præsten har ret til at bruge forpagterens bageovn, så ovnen i præsteboligen har åbenbart ikke været særlig god.

I 1887 er der kommet ny præst, som ikke selv har vogn. Derfor skal forpagteren nu sørge for vogn, men præsten forbeholder sig ret til at benytte sin egen doktorstol, som er mere behagelig end en stiv arbejdsvogn.

Forpagteren leverer staldgødning til haven og tømmer præstens askemødding, og hvis ikke præsten har brug for asken i haven, må forpagteren få det.

I kontrakten 1905-14 nævnes som særlig punkt, at forpagteren skal feje gårdspladsen to gange årligt, holde rendestenen ren samt holde orden på halm og mødding. Han skal sørge for, at hans husstand omgås varligt med ild og lys, og at der ikke finder nattesæde, svir eller lignende uskik sted i huset. Han skal tilholde sine folk en anstændig og sømmelig opførsel.

Nu skal forpagteren kun levere 4 potter mælk dagligt, men præstens familie er sikkert ikke så stor som tidligere.

Endvidere nævnes, at forpagteren skal holde sin bolig malet »med den farve, som præsten forlanger«.

Forpagteren må under ingen omstændigheder på helligdagene foretage noget arbejde, medmindre det af præsten anses for uopsætteligt.

Nu forlanges det, at forpagteren stiller med to kautionister, som skal indestå for, at afgiften betales, og som garant for at intet misligholdes.

Kontrakten 1914-23 indeholder en bestemmelse om, at der ikke må sælges nogen form for strå eller kerne fra gården. Det har været nævnt tidligere, men nu står tilføjelsen »medmindre tilsvarende kraftfoder indkøbes«. Det er den nymodens brug af oliekager som der her refereres til. Desuden skal besætningen bestå af mindst 6 heste og 45 kreaturer.

Nu er der sket fremskridt også på anden måde. Præsten har fået en retirade bag stalden. Denne skal forpagteren tømme og nedgrave indholdet i møddingen.

Af hensyn til stempelpenge for kontrakterne bliver alle de forskellige ydelser til sidst i hver kontrakt kapitaliseret og derfor er det let at se udviklingen i sammenlignelige summer.

1878-87: Kr. 2701,78
1887-96: Kr. 2307,06
1896-1905: Mangler
1905-14: Kr. 2099,70
1914-23: Kr. 2775.98

Senere forpagtningskontrakter er ikke sammenlignelige, da præstegården afgav en stor del af sit tilliggende til udstykning i 1924.

Bonden der går med træsko og kasket
Om Jens Tølbøll og hans slægt

Af Elly Mardal, Burhøjgårdvej 2, Boddum, 7760 Hurup

Overalt, hvor vi færdes, lever historien, hvis vi standser op kan vi næsten indånde duften af denne, sådan som slægt efter slægt gennem tiderne har gjort.

Kun få steder i Thy, bortset fra vore kirker, findes bygninger bevaret, der er flere hundrede år gamle. Enkelte steder findes undtagelser, hvor der nænsomt og pietetsfuldt er gjort et stort arbejde - så også nutidens børn og unge kan se, hvorledes flere gange tipoldeforældre levede og boede.

Kører vi ad Sydthys veje og drejer fra hovedvejen i Villerslev eller Koldby mod Skyum kirke, opdager man lige nord for kirken en ualmindelig velholdt kampestensmuret lade med en klapsejlsmølle, der lystigt snurrer på taget. Lader man bilen stå og går langs det levende hegn, begynder man at ane, at her bor en livsglad samler, der værner og sætter fortidens sten ærefuld på plads. Store mølle- og kværnsten er smagfuldt anbragt. Et lille flag står ved vejen, og en hyggelig mand byder velkommen med kasketten i hånden. Det er den nu 82 årige Jens Tølbøll (alderen ses ikke). På gavlen til stalden står årstallet 1682. Ja, så længe har min slægt levet og boet her, siger Jens Tølbøll.

Inde på gårdspladsen er der rejst en mandshøj mindesten, hvor samtlige generationers fæstere og ejere af Skyumgårds navne og årstal er indhugget.

Vi skal se de øvrige sten, svalekar, møllesten og mange flere. Alléen med klyvesten fører hen til et arboret af sjældne træer fra hele verden. Omkring 100 forskellige blomstrende og grønne i snorlige rækker, stynede og klippede træer, hvor man føler sig hensat til labyrintens sindrige gange. En plet, der fungerer som bålplads, og et lille tingsted, hvor det alvorlige kan drøftes.

Det allerbedste er at blive inviteret indenfor i stuehuset. Her er sirlig orden og hygge, et levende beboet museumshjem. Midt i samtalen griber Jens Tølbøll violinen, glade og vemodige toner veksler for de lyttende. Beredvilligt fortæller Jens med glimt i øjet om alt, hvad han har fundet, samlet, købt eller fået foræret. Her har slægtens fødder trådt og slidt i over 300 år. Utrolig meget er fundet i kroge og på loftet gemt godt af vejen under tagspærrene.

Skyumgård

Mads Sørensen Tølbøll (1706-1784) var omhyggelig med sine slægtsoptegnelser og har noteret mange år, data og navne, hvilke har været til stor

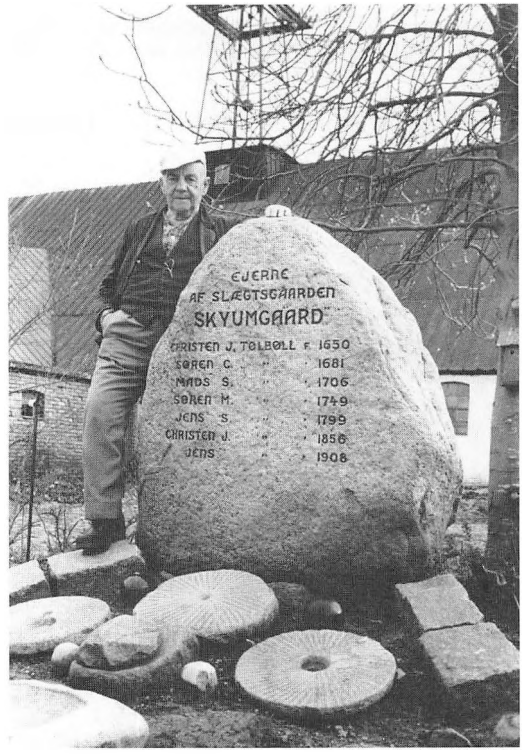

Jens Tølbøll ved stenen med slægtens navne
Foto: Johs. Wienberg-Larsen

Et lille tiltrængt hvil ved møllestenene. Foto: Johs. Wienberg-Larsen

hjælp for efterslægten. Han skriver bl.a., at gården kaldes »Skyumgård«, antagelig er det den samme gård, Trap Danmark og Jyske Samlinger nævner i 1603.

Det meste af bøndergodset i Skyum hørte oprindelig under krongodset. Gårdmændene var derfor fæstere under Ørum Slot, hvortil de måtte forrette ugedagsarbejde. Der var dog tillige en del fæstere under adelen, idet Knud Gyldenstjerne havde fået kongelig skøde på Irup med tilhørende bøndergods, 7. juli 1556, heriblandt var der 5 gårde i Skyum sogn. Efter svenskekrigene blev en stor del af krongodset i Danmark udlagt til kreditorerne. Således fik Albert Baldtser Berrents enke, Elisabeth og Leonhardt Marsselis fra Hamburg, skøde på Ørum Slot og tilhørende gods, derunder 16 gårde i Skyum Birk. En af disse var Skyumgård, der i matriklen af 1664 opføres, som hørende under A. B. B.s arvinger til Ørum. I matriklen 1688 hører gården fortsat under Ørum. Senere hører den under Poul Klingenbergs gods, der har overtaget den ved skøde den 16. maj 1685. Da Mads Sørensen Tølbøll fik fæstebrev på Skyumgård, var det udstedt på Tandrup. I sidste halvdel af 1700 tallet blev Skyumgård solgt til Irup, hvorfra den igen blev solgt til selveje til Søren Madsen Tølbøll.

I den matrikelekstrat, der blev gennemført i 1680-82 står, under Skyum sogn og Birk, 1 gård, beboes af Christen Jensen Tølbøll, hartkornet er 9 td. og 5 skp., så allerede da er gården beboet af slægten Tølbøll. Det må formodes, at Christen Jensen er flyttet ind på gården i ca. 1670, thi i 1664 er det en Thomas Pedersen, der bor på gården. Landgilden på dette tidspunkt opgives at være 6 td. byg, 1 pund smør, 1½ pund flæsk, 1 får, 1 gås, 2 høns, 3 snese ål, 1 fødenød, samt 6 td. havre. Christen Jensen Tølbøll beboer fortsat gården ved matriklen i 1688 og 1710. Helt præcist vides det ikke, hvilket år sønnen, Søren Christensen Tølbøll, har overtaget fæstet, men det må være kort tid efter. Herefter sidder han på gården indtil sønnen, Mads Sørensen Tølbøll, får udstedt fæstebrev på Skyumgård 17. juni 1748, og tiltræder fæstet på halvdelen af gården.

»Tiden iler« Foto: Johs. Wienberg-Larsen

Alléen med klyvesten. Foto: Johs. Wienberg-Larsen

Mads Sørensen Tølbølls slægtsoptegnelser

Om navnet, som J. Hvitfeldt antyder i sine optegnelser, oprindelig stammer fra Tølbøl i Lodbjerg sogn, tør jeg ikke sige, for andre steder skrives i 1600 tallet også Tolbøl (Tølbøl) bl.a. i Føvling sogn i Sønderjylland, og Todbøl i Kallerup sogn skrives i gamle håndskrevne dokumenter som Tolbøll. Alene at regne med Lodbjerg tør jeg ikke helt. Kongen havde også en hel del Ryttergods i Skjoldborg, Snedsted,Kallerup området i 15-1600 tallet. Et gammelt sværd fra 1657, som er på gården, kunne være bragt dertil af den ældst kendte beboer Christen Jensen Tølbøll, der døde i 1720 og blev begravet 4. søndag efter påske.

Kirkebøgerne i Skyum begynder først i 1719, så via disse kilder kan vi ikke komme længere tilbage. Christen Jensen Tølbølls søn, Søren, har på dette tidspunkt overtaget faderens fæste på Skyumgård. Han var gift med Kiersten Christensdatter Knakkergaard, en datter fra Knakkergård i Skyum. Faderen, Christen Christensen, beboede den gamle Kongsgård, som Knakkergård var og nævnes i en »portions«-rulle fra 1701. Søren Christensen var født ca. 1681 og døde i 1752. Begravelsen foregik den 9. december. Hustruen døde i 1748 og begravedes 27. april, 70 år og 9 uger gammel. Nogle gamle sølvskeer, der er bevaret fra den tid, er dateret med året 1744. I mere velhavende hjem havde man tit erhvervet sølv, fordi her var værdien bevaret, ligeså er der bevaret gamle stenkrus med sølvlåg fra samme tid. Disse ting kan stamme fra Kirstens hjem, da der fandtes nogle af sådanne ting i andre skifter derfra.

Mads Sørensen Tølbøll var født på Skyumgård den 1. juni 1706 ifølge egne optegnelser. I 1774 skriver han selv om sine hustruer og børn. Første gang gift med Else Sørensdatter fra Flarup, hvor brylluppet stod 8. august 1748. Else døde allerede 13. august i 1754, kun 31 år og 3 mdr. gammel. Ved skiftet efter hende var foruden enkemanden kun et barn, den 6 årige Søren. Formynder for ham var morbroderen, Søren Sørensen i Flarup. Mads Tølbøll og svogeren var her enige om følgende erklæring: » I kærlighed og venskab enes vi om, at accordere arven, der kan tilkomme 6 årige Søren efter hans moder til 60 rigsdaler.« Mads erklærer selv at ville opføde sønnen skikkelig og vel, holde ham til ære og lære. Efter Mads Tølbølls ønske bevilges og registreres samme.

Mads Sørensen hentede sin anden hustru i Tilsted sogn, hvor han 6. februar 1755 giftede sig med Anna Jensdatter Østergaard af »Silstrup«. Kun 43 år gammel døde Anna, 27. april 1773 på Skyumgård og begravedes 4. maj i Skyum.

Om sine børn skriver Mads selv: Med Else fik jeg 2 børn, Søren, fødtes 22. juni 1749 og døbtes 24. juni. Kirsten, fødtes 29. november 1752, og blev begravet 24. februar 1753.

I ægteskabet med Anna nævnes Jens, født 17. januar 1756, begravet 2. marts 1757, Else, født 26. oktober 1757, Peder, født 13. januar 1760, død 9. maj 1763, Kiersten, født 31. maj 1762, død 4. december 1765, Karen, født 10. juni 1766, Ane, født 7. oktober 1768, Kiersten, født 27. april 1773, død 30. december 1782. Desuden har der været 2 børn, som døde inden dåben. Selv døde Mads Tølbøll i 1784 og begravedes i Skyum den 22. december.

Skyumgårds næste beboer var Mads Sørensens ældste søn af første ægteskab, Søren Madsen Tølbøll, som 8. januar 1780 blev gift med Maren Pedersdatter Kierch. Hun var født 21. juni 1751, døde 9. februar 1796 og blev begravet den 18. februar i Skyum. Der var kun 1 barn i ægteskabet, Mads på 14 år. Morbroderen, Jens Pedersen Kierch, blev formynder for Mads. Boets aktiver blev opgjort til 100 rigsdaler, og heraf enedes faderen og formynderen om at tillægge Mads de 60 rigsdaler. Desuden skulle faderen føde ham, samt holde ham til ære og lærdom.

5. april 1796 troloves Søren Tølbøll, som enkemand med Kiersten Jensdatter Uhrbrand. Forlovere var Peder Helligsøe og Gregers Jensen Smed. Sidstnævnte var svoger til brudgommen, idet Gregers Smed året før var blevet gift med Karen Madsdatter Tølbøll. Brylluppet fandt sted 28. maj 1796. Kiersten Tølbøll døde 23. november 1837 og Søren selv den 15. december 1836. Søren Tølbølls børn i begge ægteskaber var i første ægteskab Else, født 13. oktober 1780, død 24. november 1780, Mads , født 22. oktober 1782. I andet ægteskab var Jens, døbt 7. april 1799, Peder, døbt 3. april 1802. Han blev senere gårdmand i Heltborg, Jens, født 8. marts 1807,

Jens Tølbøll håndterer violinen. Foto: Johs. Wienberg-Larsen

gift 15. november 1833 i Skyum med Ane Kirstine Andersdatter, 25 år gammel. Han blev husmand i Skyum.

Det var Søren Tølbøll, der erhvervede den efterhånden aldrende slægtsgård til selveje. Ved skødet dateret 16. juli 1801 solgte ejerne af Irup, Anders og Søren Sørensen Stigaard, Skyumgård. Købesummen var på 1220 rigsdaler. Gårdens hartkorn på 9. td. 7 skp. 1 alb. Besætning og inventarium fulgte med. Samtidig modtager sønnen Mads sin i overformynderiet indestående arv efter moderen på 60 rigsdaler, og tillige en arv efter morbroderen, Jens Kirk, på 200 rigsdaler. Mads selv, med faderen som kurator, kvitterer for beløbet 14. juli 1801.

I den ældre Søren Tølbølls barndomstid fik forældrene bl.a. det gamle bornholmerur i 1756 som stadig står og tæller timerne i Jens Tølbølls stue. Et fint minde om forældrene, der er bevaret gennem generationerne, ligesom utallige andre ting i slægten Tølbølls eje.

Det var ikke Søren Tølbølls ældste søn, Mads, men derimod sønnen Jens, født 1799, som førte slægten videre på Skyumgård. Jens overtog gården i 1834, men blev først gift den 6. januar 1852, med Maren Cathrine Christensdatter. Hun opholdt sig da hos brudgommen. Vielsen fandt sted i hjemmet i henhold til det kongebrev, der var fremskaffet til lejligheden. Forlovere var gårdejer Christen Hammer og Jens Tølbøll, begge i Skyum. Maren Cathrine var født 26. august 1822 i Hassinghuse, som datter af husfæster Chr. Christensen og hustru Karen Christensdatter. Hun tjente flere steder bl.a. 1½ år hos lærer Henrichsen i Grurup skole. I 1851 flyttede hun til Skyum hos Chr. Hammer. Jens Tølbøll døde 12. november 1872, og Maren Cathrine døde 19. september 1896. Sønnen, Carl Tølbøll, begravede hende, han var kapellan i Skive på dette tidspunkt.

Ved Jens Sørensens overtagelse af Skyumgård, oprettedes aftægtskontrakt imellem ham og for-

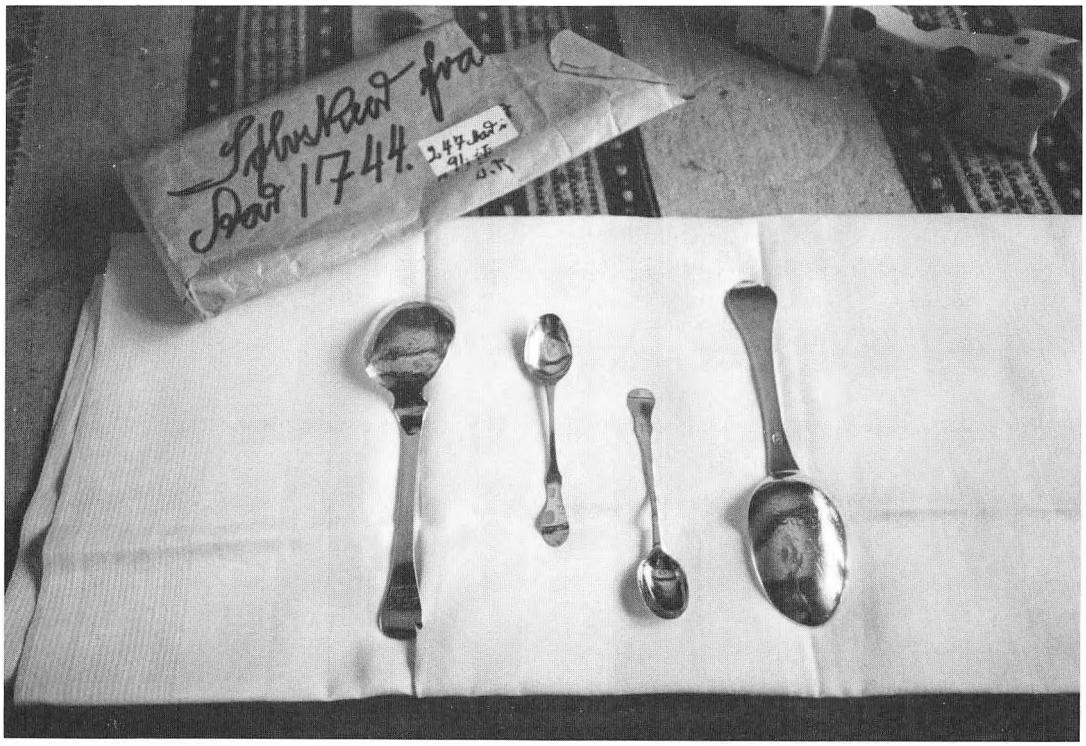

Sølvskeer fra 1744. Foto: Johs. Wienberg-Larsen

ældrene. Søren Tølbøll og Kirsten Jensdatter får, så længe de lever, fri husly, klæder, vask, renholdelse, spise og drikke sammen med sønnen og hans familie. Eller på deres forlangende lade han sådan bekoste og indrette på et sted i våningshuset nemlig en bekvemmelig og passende stue med bilæggerkakkelovn og 2 senge med klæder, samt køkken med skorsten, spisekammer og ølkammer eller kjælder, samt loftsrum over lejligheden, og bekvemt rum ved køkkenet til brændsel m.m. Når vi flytter i lejligheden, skal han stedse vedligeholde samme. Vi medtager foruden vore gangklæder også fornøden bohave og køkkentøj. Til vores underholdning leverer gårdens ejer os årligt, så længe vi lever: 2 td. rug, 6 td. byg, 1 lispund smør, 1 lispund gl. ost, 1 ol æg, 2 lispund tørt fårekød, 1½ lispund flæsk, ½ lispund tør torsk, 4 ferske torsk, 2 snese salteål, ½ lispund tælle, 1 skp. salt, 2 pund humle, ½ lispund hør, og i penge 6 rigsdaler, 12 karduser tobak og 20 potter dansk brændevin (8%), alt frisk og godt.

Til ildebrændsel skal leveres 6 læs ældede skudtørv á 60 snese, 4 læs hedetørv á 24 snese. Vi udtager blandt gårdens køer, en god malkeko, og ombytter den hver halve år til en nybærende ko, så vi altid har rigeligt mælk. Ligeledes udtager vi 2 får af gårdens fåreflok, som fødes og græsses hos ejeren af gården. Yngelen disponerer vi altid over.

Til bagning, brygning, korntørring og vask, reserveres os fri og uhindret adgang til og brug af gårdens bryggers, bageovn, kjedel og kar m.v., når vi selv kan varetage sådant. Gårdens ejer er forpligtet til ellers, at bage vort brød, brygge vort øl, tørre vort korn, og vaske vort tøj ved hans eget ildebrændsel.

I sygdomstilfælde skal der ydes os fornøden pleje og opvartning. Vores korn skal han føre til og fra mølle. Når vi ved døden afgår, besørger og bekoster gårdens ejer os christsømmeligen jordede. Ialt sættes aftægtsbeløbet til 53 rigsdaler og 5 mark årligt, det bliver for 5 år til 299 rigsdaler og 1 mark. Det blev heller ikke ret mange år,

Jens Tølbøll kom til at yde denne aftægt, da forældrene kun levede et par år. Ofte ser vi ellers, at forældre kan leve i op til 20 - 30 år, og så er det en hård belastning, at have forpligtelsen i disse mange år.

Jens og Maren Cathrine havde følgende børn: Søren, født 23. februar 1854, død 19. januar 1868, Christen, født 24. januar 1856 (blandt fadderne var ungkarl Søren Tølbøll fra Skyum), Kirsten, født 24. januar 1859 (blandt fadderne ugift, Johanne Pedersen Tølbøll i Heltborg). Hun blev 17. januar 1888 gift med kirkesanger Kristian Vilhelm Frederiksen fra Sjørring, 27 år gammel, Mads, født 9. november 1861 (blandt fadderne Maren Cathrine Jensdatter, Søren Tølbølls hustru i Tøttrup), Carl, født 9. juni 1865 (blandt fadderne Søren Jensen Tølbøll i Tøttrup).

Maren Cathrine sad enke i gården til 1887, hvor hun lod sin ældste søn, Christen, overtage Skyumgård og selv gik på aftægt. Christen forblev ungkarl i omtrent 20 år. Mellem Christen og Maren blev der ved overtagelsen af gården oprettet en aftægtskontrakt, således at Christen indretter, enten i nordenden af vesterhuset eller bygger til dette, en aftægtsbolig udelukkende til moderen og hendes husstand, på 180 kvadratalen gulvflade og 13 kvarters højde, som indrettes helt efter moderens ønske og efter hendes anvisning. Boligen forsynes med 2 kakkelovne og 1 komfur. Desuden skal hun have 3 td. rug, 1 td. 6 radet byg, 500 snese gode skudtørv. Daglig bringes hende i aftægtsboligen 2 potter mælk. Gårdens have øst for gården overlades hende helt.

Det oplystes ved dødsboet, at hun har hensiddet i uskiftet bo, siden ægtefællens død i 1872. Hendes arvinger er sønnen, gårdejer Christen Jensen Tølbøll, Skyum, lærer Chr. Vilhelm Frederiksen, Sjørring, gift med datteren Kirsten Jensen Tølbøll, Gjæstgiver Mads Jensen Tølbøll, Sjørring og kapellan Carl Tølbøll, Skive.

Christen Jensen Tølbøll, blev gift 10. december 1907 i Skyum med Nicoline Nielsen, født

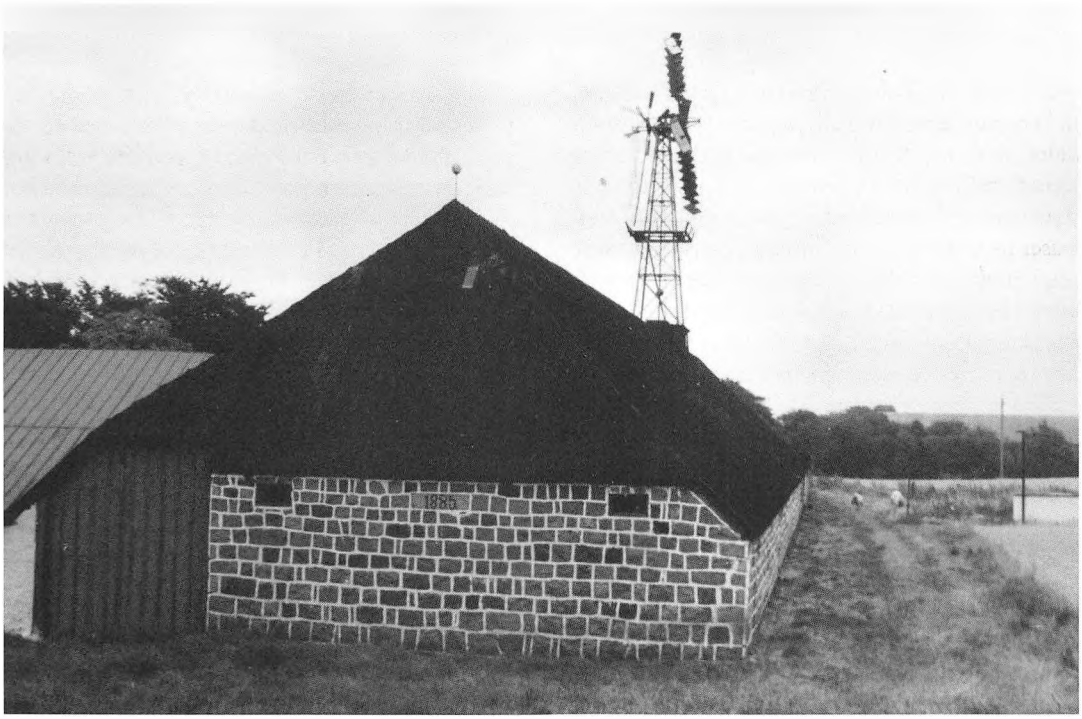

Skyumgaard

29. november 1870 i Jestrup, Sønderhå, som datter af gårdejer Christen Nielsen og hustru Johanne Nicolajsen. Forlovere var proprietær Mads Jensen Tølbøll, Koustrup, og proprietær Niels Møller, Gadegård, begge i Sønderhå. Vielsen blev foretaget af sognepræst Carl Tølbøll, til Ørum, Viskum og Vejrum sogne.

Christen Jensen Tølbøll døde 21. september 1920 i Skyumgård, Nicoline drev så gården videre til 1940. Hun døde 28. marts 1941. I ægteskabet fødtes 3 børn. Jens Tølbøll, født 1908. Han har nu drevet gården i 51 år. Maren Cathrine Tølbøll, bor i Knakkergård i Skyum, Johannes Christen Tølbøll, født 1912.

Jens Tølbøll blev viet i Haslund kirke til lærer Inga Elisabeth Omø Jensen, datter af sognepræst i Haslund, Ølst, Jens Peder Jensen og hustru Ingeborg Martha Steffensen. Inga døde for få år siden. De har børnene Christen og Kirsten Ingeborg.

Sådan er livet - tænk dog derpå. Ingen ved, hvor langt vi skal nå!

Arkivalier der er benyttet:
Mads Sørensen Tølbølls slægtsoptegnelser.
Skyum, Hørdum, Ydby og Skjoldborg kirkebøger.
Irup og Tandrup skifteprotokoller.
Tandrup fæsteprotokol.
Hassing hdr. brandtaxationer.
Hassing, Refs hrd. skøde og pantebøger, samt skifteprotokoller.
Hartkornsspecifikationer 1788.
Matriklerne 1664, 1680-82, 1688, 1710.
Tingbøger fra Hassing hdr.
Trap, Danmark.
Stednavne i Thy.
Johan Hvitfeldts undersøgelser.
Kongelige skøder.

Kornhandel i 400 år

Af Villy Dall, Gudnæsstrandvej 9, Gudnæsstrand, 7752 Snedsted

Der er slet ingen tvivl om, at der har været håndteret korn her i Gudnæsstrand i 400 år. I forbindelse med det besøg, vi havde i sommer af Egnshistorisk Forening i Sydthy, har såvel foreningens formand, Elly Mardal, som jeg været i gang med forskellige studier. Disse er endnu ikke så afsluttede, at der kan bringes en samlet fortælling for ladepladsen i Gudnæsstrand, der fra 1857 blev en egentlig købmandshandel.

Men vi har valgt netop i år i anledning af besøget at bringe de fragmenter, vi kender, af stedets historie, og måske kan nogle af årbogens læsere bidrage med nye oplysninger, skriftlige eller mundtlige, måske billeder, og alt vil naturligvis blive modtaget med tak.

Lad os nu se lidt på disse fragmenter:

1609 nævnes et pakhus ved Gudnæsstrand i en domsakt i forbindelse med en helt anden sag om Irup.

1632 ses i en tingbog fra Hassing Herred, at en skomager har været i Gudnæs, hvor han ved et kornhus havde en tvist med en mand, som ikke ville betale ham for et par støvler, han havde syet.

1716 transporteredes der korn til Gudnæsstrand fra Skyum Præstegård. Præsten, Peder Lund, blev meldt til øvrigheden, fordi han havde forlangt af nogle af sine bønder, at de skulle køre korn fra præstegården til Gudnæsstrand om søndagen. Disse mænd blev nu stævnet som tingsvidner i deres sag, og Chr. Jensen fra V. Hørdum fortalte, at han søndag efter påske kørte 4 tdr. maltbyg til Gudnæsstrand, hvor det blev indskibet. Det samme gjorde annexbonden Jens Michaelsen fra Hørdum samt fra Skyum mændene: Peder Madsen, Jens Andersen, Peder Pedersen, Mads Jensen Bangsgaard, Niels Jensen, Anders Christensen, Chr. Josephsen, Jens Hammer, Chr. Olesen, Chr. Larsen, Søren Christensen, Peder Rafn, Mads Jensen, Erik Ring-

gaard og Niels Mogensen. Så præsten fik altså fragtet en del korn herned. Bemærk i øvrigt, at nogle af de navne, der ikke ender på -sen, også er kendt i Skyum i nyere tid.

1782 nævnes i en brandtaksation, at Irup har et kornpakhus i Gudnæsstrand.

1787 bor i følge folketællingen i Gudnæs Vejr- og Vindmølle mølleren, Jens Christensen Møller (27 år), og hans kone Inger Christensdatter (33), samt endelig sønnen, Christen, der var to år.

1801 bor i møllen i h.t. folketællingen mølleren, Christen Pejtersen, der er 43 år, og hans kone, Inger Christensdatter, der nu er 46 år, drengen, Christen, der nu er 14, en anden søn, Niels, der er ni år, og en søn på tre år, Jens, samt to tjenestefolk.

Samme år nævnes i brandtaksation af 3. oktober en del om Gudnæs Vandmølle, som har haft ikke så lidt at gøre med Irups kornpakhus, der jo var nævnt allerede 1782 i brandtaksationerne. Vandmøllen har dog været selvejet af Christen Pejtersen, idet han havde frikøbt den nogle år tidligere, fremgår det af brandtaksationen. Der indgår en detaljeret beskrivelse af vandmøllen, som altså må være det, vi i dag kender som »Gudnæs Møllegaard« eller Gudnæsstrandvej 2.

1802 udkom pastor Knud Aagaards amtsbeskrivelse til kronprins Frederik (1), og det hedder heri: »Irup Hovedgaard havde nyligen 22 Tdr., 1 Skp., 2 Fdkr. Hartkorn fri Hovedgaards Taxt og 2 Vandmøller, Gudnæs- og Meelmølle.

En Fjerdingvei fra Irup danner Limfjorden en Viig ved Gudnæs, hvor der er et godt Ladested«.

1807 vurderes møllen igen. Om Irups kornpakhus, der vurderes samme dag, hedder det i brandtaksationen: »Huset er i øster, og der er 12 fag i øster, og 12 fag dyb, klinede vægge, fyrretømmer over og under, vinduer, loft og gulv af tykke planker«. Alt i alt blev pakhuset vurderet til 1200 rigsdaler.

1808 er der den 11. maj tilbygget otte fag, så pakhuset nu i alt vurderes til 2000 rigsdaler.

1812 nedsættes vurderingen til 1000 rigsdaler, da pakhuset er noget i forfald.

Det ældste, kendte foto fra Gudnæsstrand - et postkort fra Buchholtz Boghandel i Thisted. Det er poststemplet i Skyum i 1917

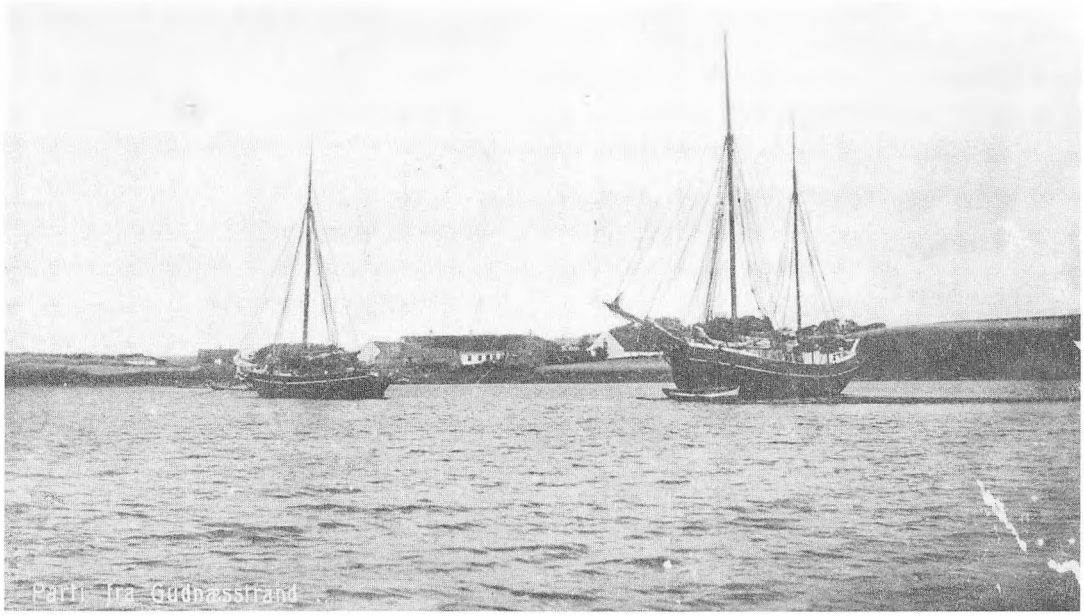

Endnu et postkort fra Gudnæsstrand. Det er fra ca. 1930. Der er stor import af tømmer fra Sverige sidst i 1920'erne og begyndelsen af 1930'erne

1818 vurderes der den 24. juni, og møllen er nu ombygget og kaldes »Gudnæs Møllegaard« af Skyum Sogn. Den ejes fortsat af Christen Pejtersen og vurderes til 1560 rigsdaler.

1836 vurderes den 10. november kornpakhuset, der angives at være ejet af »madame« Sørensen på Irup. Magasinet er på ny ganske ombygget, men af samme længde og vidde, men nu i grundmur med overtømmer af fyr. Der er stråtag på magasinhuset. Forsikringen ændres ikke.

1842 udgiver provst Djørup, der jo var meget landbrugsfagligt interesseret og stiftede Det thylandske landøkonomiske Selskab, en ny amtsbeskrivelse til Landhusholdningsselskabet (2), og heri hedder det: »For omhyggelig Behandling og Rensning af sit Korn fortjener især Hr. Cand. Sørensen til Irup Roes, da han maskiner og kaster jevnligen saavel hvad han selv ved Gaarden producerer, som sit Tiendekorn, hvortil et Pakhus ved Fjorden er indrettet...«

1845 er der igen folketælling, og i »Gudnæs Møllegaard« bor nu gårdmanden, Jens Christensen Møller, der er 49 år, hans kone, Ane Poulsdatter, som er 50 år, samt børnene, Inger på 19, Rikken på 17 og Christen på 13 år. Dertil kommer en tjenestekarl. Af Skyums kirkebog fremgår, at Jens Christensen Møller døde den 29. marts 1869 som aftægtsmand. Han var søn af Christen Pejtersen og døde hos sin søn, Christen Jensen, i samme gård, hvori han var født.

1850 Af amtmand Martensen-Larsens bog om skudefarten (3) fremgår, at »den tredje handelsvej, som var fri, var krejleriet på Limfjorden... Sejladsen med skibene sørgede først og fremmest for korntransporten til Aalborg og købstædernes forsyning med varer til Aalborg; men den førte dog utvivlsomt også en del »landprang« med sig, fordi der talrige steder ved Limfjorden var landingspladser, hvor skibene kunne losse og lade; i Thy har der således langt tilbage i tiden været landingspladser ved Krik, Skibstedgård, i Doverkil, Gudnæsstrand, Vildsund og Hovsør«.

1856 købte Jens Møller til »Gudnæs Møllegaard« i følge min svigerfars fars optegnelser jorden med kroeri, formentlig matr.

no. 1 af Villerslev, for i følge tingbogen skødede cand. theol. L. Sørensen, Irup, den 27. juli 1863 matr. No. 40 af Skyum til købmand N. P. Helligsø, Thisted. Parcellen udgjorde i hartkorn 1 skp. 2 fdr. 1/2 alb., medens en udstykket parcel, matr. No. 40 b, udgjorde 1¼ alb. gl. skat 10 skilling. Hele herligheden kostede 50 rigsdaler. (Ejendommen udgøres i dag af matr. No. 40 b af Skyum Sogn og 1 b af Villerslev By).

Jens Møller drev forretningen til 1861. Derefter drev købmand Helligsø den sammen med P. W. Jensen til 1870. Der har øjensynligt været en del økonomiske problemer, for 1870 overtog P. W. Jensen alene driften, 1878 var Helligsø med igen sammen med en handelsbetjent A. Salmonsen. 1899 købte I. F. O. Andersen forretningen, men P. W. Jensen lejede butikken. 1904-09 ejedes forretningen af I. Boysen og 1909-11 af M. Christensen.

1873 var der folketingsvalg, og højremændene i Hurupkredsen havde hele to kandidater. Der var derfor en voldsom valgagitation, og af en annonce i Thisted Amtsavis for den 5. november fremgår, at der mandag den 10. november kl. 3 blev holdt et valgmøde i Gudnæs Kro for den ene kandidat, overretsprokurator J. H. Bagger. Krostuen er vor nuværende spisestue, så de har siddet tæt til det møde, hvis der har været ret mange vælgere.

1911 købte P. Chr. Pedersen forretningen den 1. oktober. Han var kun 24 år, så hans far stod officielt for den et års tid, indtil han selv kunne løse næringsbrev.

1915 I en beretning (4) hedder det: »...Bedst husker jeg vist den store ære, da vi skulle hjem, at morbror Kræjsten bad forkarlen om at trække den fine fjedervogn med tre stole betrukket med rødt plys ud og køre os til Gudnæs Kro, hvorfra vi skulle med dagvognen til Vildsund. Marie var med til Gudnæs, hvor hun købte et mægtigt kræmmerhus, som vi skulle have med hjem og dele med de mindre søskende...

Den 11. april 1915 blev jeg konfirmeret i Flade Kirke...

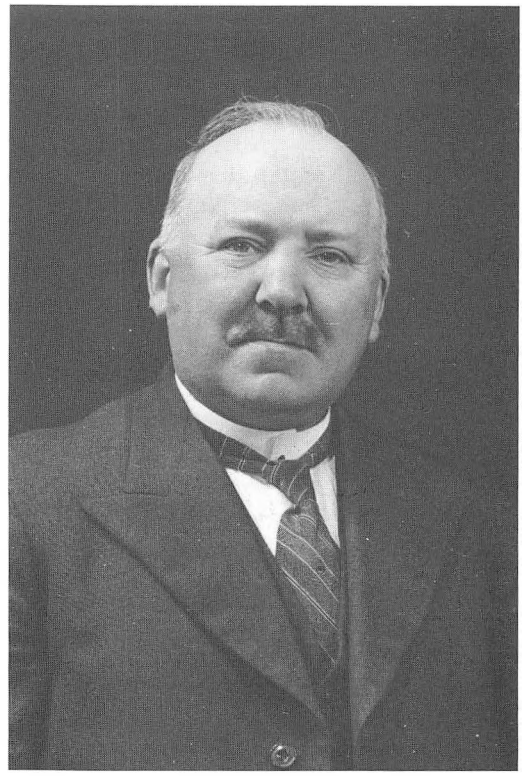

P. Chr. Pedersen (1887-1944), købmand i Gudnæsstrand fra 1911

Den 19. flyttede jeg til »Toftdahl« i Villerslev, hvor jeg var fæstet for sommeren. Min veninde, Søren Overgaards Stinne, og søster Karen var med til Vildsund, også for at hjælpe med at bære min dyrebare kuffert. Fra Vestvildsund skulle jeg med dagvognen til Gudnæs Kro; dér hentede min fætter, Peter Nørgaard mig. Han var på den tid bestyrer i »Toftdahl«. Et par år senere blev han gift med Marie. Peder var cyklende ned efter mig...«

Familien Pedersen tid

1911 købtes købmandsgården altså af min kones bedstefar, købmand P. Chr. Pedersen. Han var født i »Kirkegaard« i Villerslev som søn af gårdmand Peder Pedersen, og gården er stadig i familiens eje, idet den nuværende ejer, Mads Pedersen, er sønnesøn og dermed fætter til min svigerfar.

P. Chr. Pedersen blev under 1. verdenskrig indkaldt til sikringsstyrken, så forretningen måtte drives af en bestyrer. Da han vendte hjem og selv overtog driften igen, fik han en husbestyrerinde, som han blev glad for, og den 27. oktober 1918 viedes han til Karen Marie Nicolajsen fra Nørhaa. I årene derefter voksede der to børn op i købmandsgården: Eli Mette, født den 31. december 1920, og Aksel Peder, født den 16. december 1921.

I 1920'erne fik P. Chr. Pedersen efterhånden etableret en omfattende tømmerhandel med egen import fra især Sverige. Men med 1930'erne kom landbrugskrisen, og den »kradsede« hårdt. Det smittede naturligvis af på såvel byggeri som grovvarehandel. Mange landmænd gik fallit, og købmanden måtte således overtage flere ejendomme i et forsøg på at redde sit tilgodehavende. Som regel lykkedes det dog kun delvist, for ejendomspriserne var jo også påvirkede af krisen.

Men han red krisen af, og så kom 2. verdenskrig og besættelsen - med deraf følgende begrænsninger for import og international handel i almindelighed. Der blev indført rationeringskort, og staten blandede sig i stort set al handel samtidig med, at der var vareknaphed. Så det var ikke ganske let at drive en blandet landhandel på de betingelser. Men f.eks. brændsel skulle der jo til, og med brunkullene blev vel egentlig lagt en del af grunden til, at vi stadig har en vis handel med fast brændsel i Gudnæsstrand.

Den 11. april 1944 døde P. Chr. Pedersen efter meget kort tids sygdom, og de to børn drev nu forretningen videre for moderen. De havde begge fået en solid uddannelse inden for handel - såvel i teori som praksis. Bl.a. havde begge været på Den jydske Købmandsskole i Aarhus.

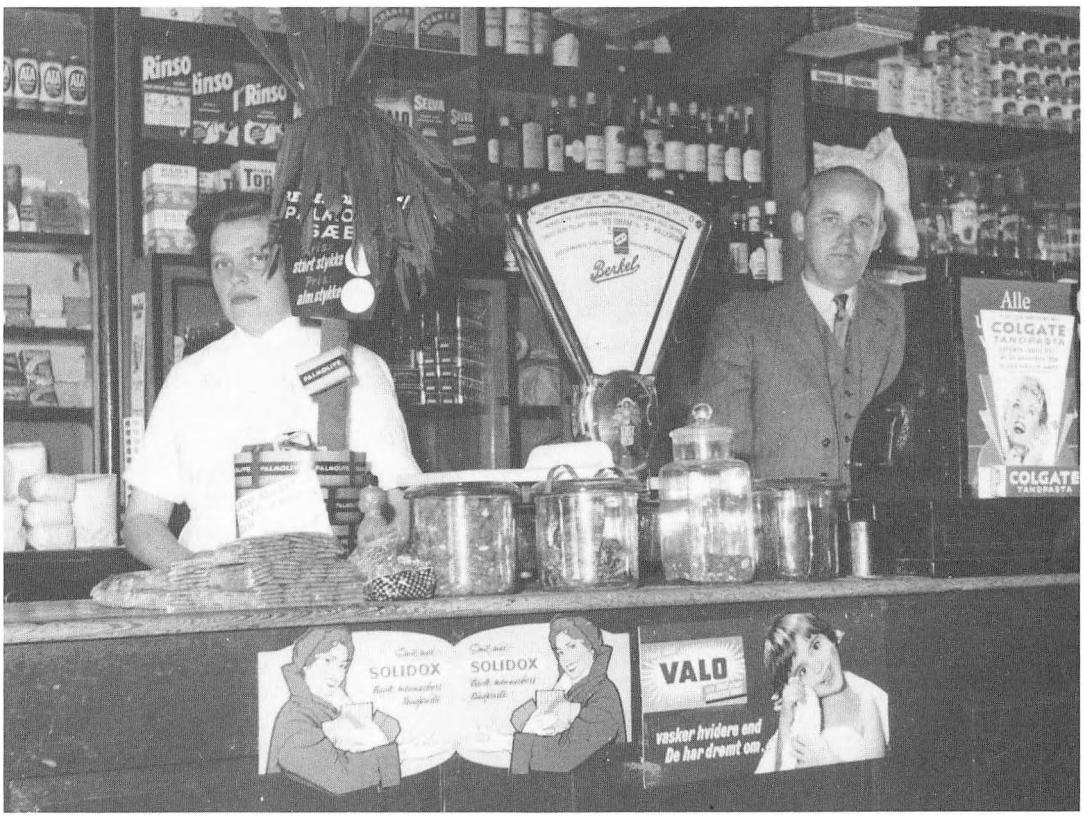

Butikken ca. 1956. T.v. Anna Jensen og t.h. Aksel Pedersen

Tre år senere overtog min svigerfar, Aksel Pedersen, så forretningen, og den 3. august blev han gift med lærerinde Esther Nielsen-Jexen, som var eneste barn af Hørdums sidste stationsforstander, H. B. (Nielsen-)Jexen.

Søsteren, Eli, blev i 1948 gift med proprietær Harald Nielsen, »Koldbygaard«. Hun blev enke i 1974 og bor nu i Koldby, medens en søn driver gården videre.

I Gudnæsstrand opfostrede Esther og Aksel Pedersen tre døtre: Birthe Jexen Pedersen, født den 11. november 1948, i dag leder af sundhedsafdelingen i Slangerup Kommune på Sjælland, Lene Jexen Pedersen, født den 10. september 1950, ergoterapeut og siden 1972 bosat i Wien i Østrig, og endelig Nina Jexen Dall, født den 17. december 1959, nu bosat i Gudnæsstrand og tredje generation i firmaet. Hun er dertil sygeplejerske.

Allerede lille juleaften 1974 mistede Aksel Pedersen sin hustru.

Aksel Pedersen omdannede forretningen til en moderne grovvarehandel. Der blev bygget til, købt lastbil, installeret korntørreri i 1958-59 o.s.v. Med den søvejs transport var det forbi. Ifølge min svigerfar var der sidste gang skib med varer i Gudnæsstrand i 1938 eller 1939.

Der blev jo dengang f.eks. losset chilesalpeter fra skib om til en fladbundet pram, en såkaldt kåg, og derfra igen om til hestevognene, som var kørt ud i vandet, så langt hestene kunne bunde.

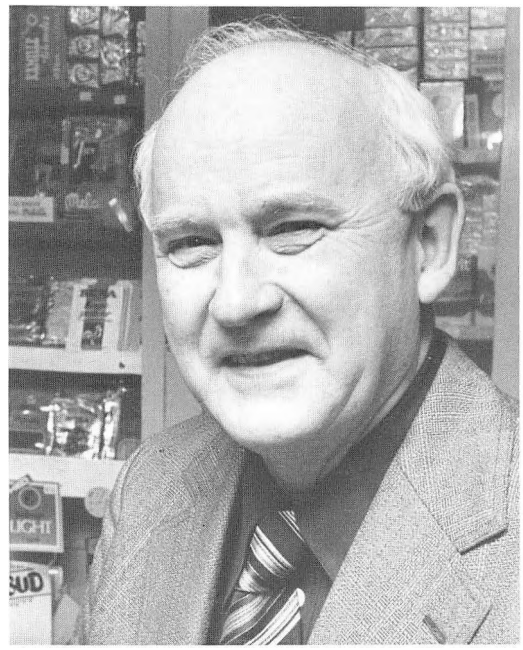

Aksel Pedersen (1921-90), købmand i Gudnæsstrand fra 1947. (Foto: Tage Jensen)

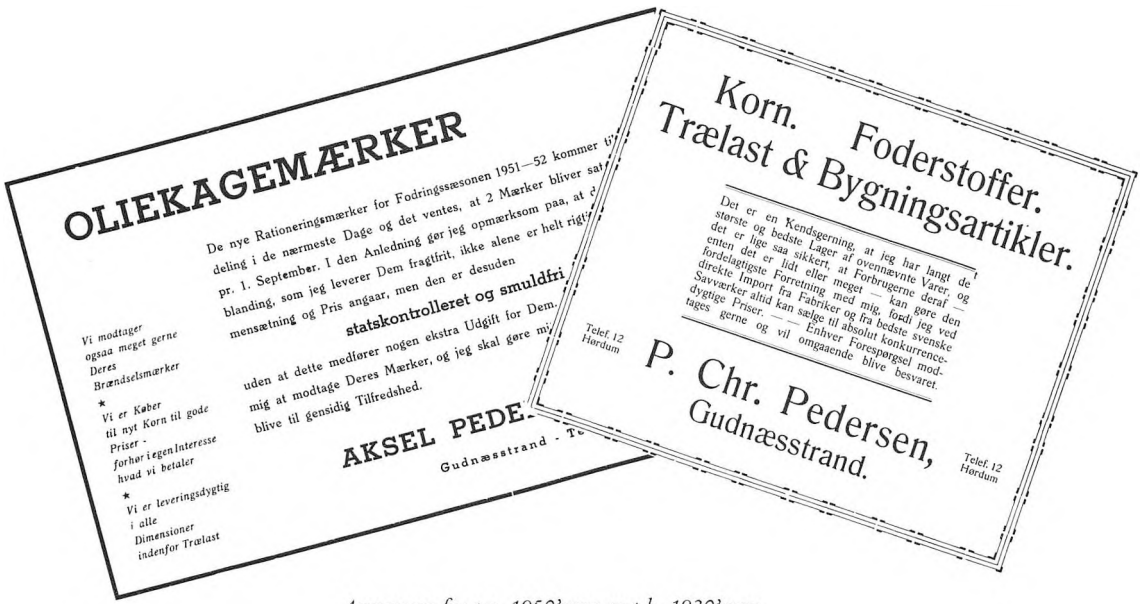

Annoncer fra t.v. 1950'erne og t.h. 1930'erne

Når det skete ved vintertide, siges det, at hestene fik sig en dram for bedre at kunne klare kulden i vandet.

Men efter krigen kom jo lastbilerne og landtransporten fra Aalborg, som altid har været et vigtigt forsyningssted for forretningen i Gudnæsstrand.

Aksel Pedersen forstod at tilpasse sig den udvikling, som efterhånden løb stærkere og stærkere. Kolonialhandelen er blevet mindre og mindre med årene, selv om der stadig kan købes kaffe, mel og gryn i Gudnæsstrand, men desto større betydning har grovvare- og brændselshandelen. I dag er vore vigtigste varer: Fyrings- og dieselolie, fast brændsel, korn, foderstoffer, gødning og plantebeskyttelsesmidler.

Det var ikke helt forkert, når Thisted Dagblad på en omtale i anledning af min svigerfars 60 års fødselsdag satte overskriften: »En frontkæmper for den private handel fylder 60«.

Han så til sin død den 5. august 1990 med stor bekymring på de senere års stadig stærkere koncentration inden for handel og industri og pengevæsen - og ikke mindst på de mange statspenge, der efterhånden er indblandet. For Aksel Pedersen var det afgørende, at den enkelte landmand personligt kendte sin købmand, og at denne var fri til at træffe de dispositioner, som de to i fællesskab kunne nå frem til. Derfor satte han meget ind på at forblive uafhængig gennem 1970'erne, hvor ellers alle øvrige private grovvareforretninger i Thy blev fusioneret sammen med en koncern. Det lykkedes for ham, og det er baggrunden for, at der i dag stadig handles med korn i Gudnæsstrand.

Kilder

(1) Knud Aagaard, *Physisk, oeconomisk og topographisk Beskrivelse over Thye, beliggende i Thisted Amt, Aalborg Stift,* Viborg, 1802.

(2) C. Djørup, *Thisted Amt. Beskrevet, efter opfordring af Det Kgl. Landhuusholdnings=Selskab,* Kbh., 1842.

(3) Florian Martensen-Larsen, *Hav, Fjord og Handel. En studie i handelsveje i Nordjylland i tiden indtil 1850,* Herning, 1986.

(4) Anna Thorsen, »Minder fra Mors og Thy«, i: *Historisk Årbog for Thy og Mors og V. Han Herred,* Thisted, 1977.

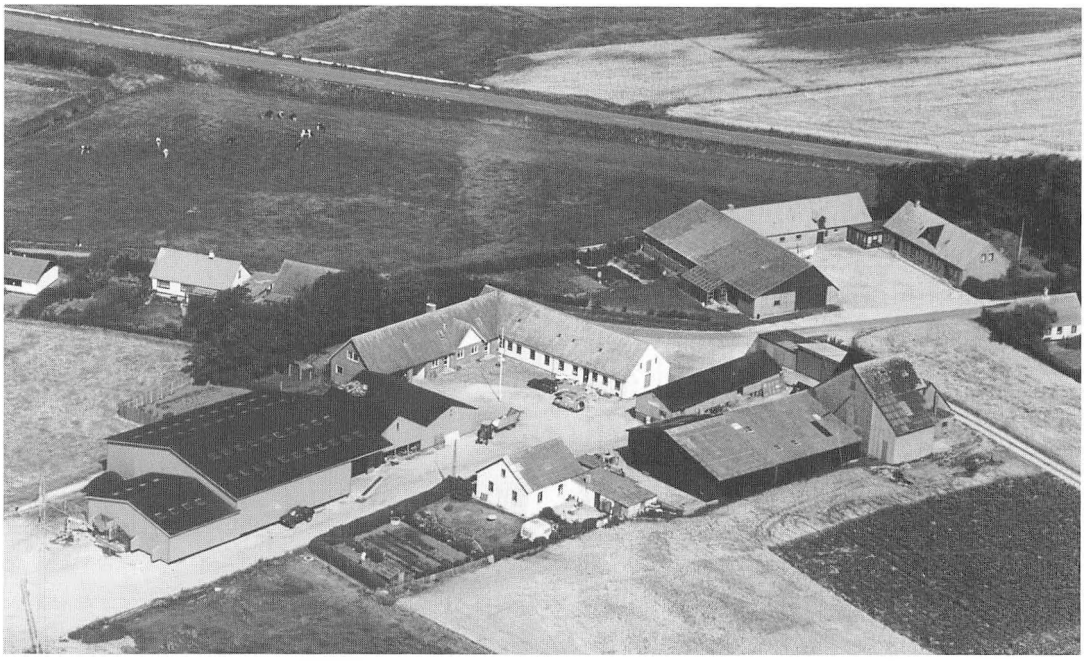

Købmandsgården i Gudnæsstrand anno 1990. (Foto: Kastrup Luftfoto)

»El Tordillo« Pirovano 9. juli 1930

Kære Poul

Bedre sent end aldrig! Sådan plejer man at sige, og De havde vel helt opgivet at høre noget fra mig, men nu skal det være alvor med et par ord. Ikke for at der er store oplevelser og bedrifter at fortælle om, der sker kun grumme lidt herude i den vide verden, når man først kommer der. Hvad mit eget befindende angår, kan det sammenfattes i få ord. Jeg er rask og har det godt her i Argentina, og jeg kan roligt sige, at jeg aldrig har haft det så godt før. Straks jeg kom herned, kom jeg til at køre lastbil. Det var både behageligt og let og gav gode penge.

Siden det holdt op, har jeg arbejdet i skoven på akkord sammen med Peter, dog er der af og til lidt kørsel med autoen, så tjener jeg en ekstra skilling. Men det er også meget bedre at være i skoven end at kæmpe i »Campen« med heste, skønt der bliver ingen steder arbejdet hårdt. Argentinerne bryder sig ikke om det meget arbejde. I øjeblikket har vi efter årstiden vinter, men det er ikke værre, end at dyrene altid går ude, så der er ikke meget arbejde med pasningen. Til at passe 800 heste er der 2 unge fyre, og 8.000 kreaturer og 12.000 får passes af 10 mand. Det er selvfølgelig kun tilsyn, og dør et dyr, blivet skindet taget af. Alligevel har hver mand ca. 8 heste til ridebrug. En hest går aldrig mere end en dag i ugen, men det er en behagelig måde at være røgter på. Det er ikke som at slæbe med trillebøren.

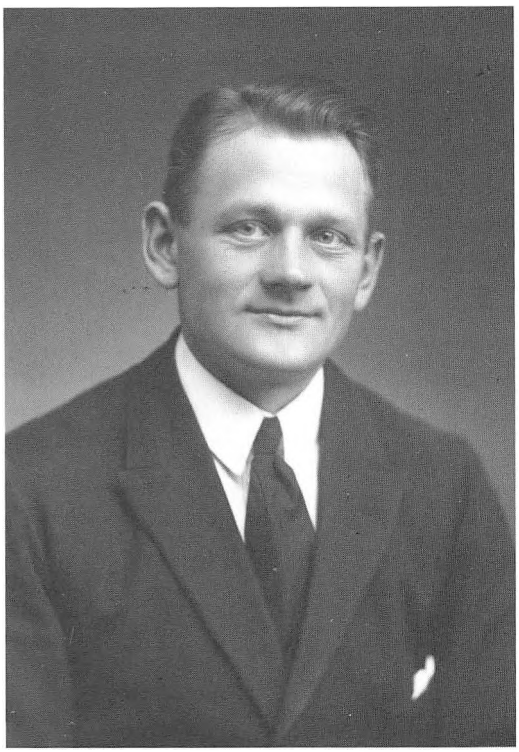

Poul M. Poulsen før afrejsen til Argentina

Alting går stille og fredeligt, selv om der er mange mennesker på en Estancia som denne. Argentinerne er i regelen fredelige, men selvfølgelig skal der ikke meget til, før revolver eller kniv kommer frem. Jeg har en gang set en revolverkrig, hvor der blev skudt en mand. Jeg stod kun 10 skridt fra ham, men sådan noget går ikke så nøje hernede. Manden der skød, fik ingen straf, skønt han havde skudt 2 mand før. Den ene var endda politibetjent.

Jeg har lige været ude at rejse i 14 dage. Jeg var ovre på den danske by ved Tres Arroyos, samt i Juarez, hvor jeg besøgte en broder til doktoren i Koldby. Han har en temmelig stor automobilforretning og har desuden en lystgård på 500 hektar, som drives udelukkende med traktor og biler. Argentina er et dejligt land med store muligheder, men det er her som hjemme, der skal penge til, endda næsten flere end der, og samle penge af almindelig løn er ikke let. der skal godt arbejde til for at samle 1.000 pesos (1 pesos = ½ kr.) om året. Hils Børge og sig, det går godt herovre, men bedst hjemme, hvis man kan komme i gang der. Vil man herover, skal man sikre sig arbejde før man rejser hjemmefra.Det er ikke morsomt, hvem der ikke har spor at holde sig til, når de kommer herover. Der er ikke så hårdt brug for indvandrere til arbejde, som man tror, derimod er indvandrere med penge meget velkomne, fordi disse kommer der kun få af. I almindelighed kan føden altid fåes herovre.

Nu er det vist godt for denne gang. Jeg håber at høre fra Dem engang om hvordan det står til på Tandrup, og om hvordan De selv befinder Dem.

Forhåbentlig kan jeg stadig træffe Dem der - når jeg måske engang om mange år kommer til Danmark igen.

Hilsen til gode venner og bekendte, samt de bedste hilsner til Dem og Maren.

Poul M. Poulsen

Sønnen, Peter Bjerg Poulsen, Esbjerg, fortæller følgende om faderen:

Poul Madsen Poulsen blev født den 18. oktober 1898 i Hellerø by i Søndbjerg, Thyholm. Poul Madsen Poulsen var søn af gårdmand Peder Madsen Poulsen og hustru Ane Marie Madsen. Som ung var han bl.a. underforvalter på Tjele og kom i 1924 til Tandrup, Bedsted, som forvalter hos proprietær Folmer Lützhøft. I 1927 var han en kort tid forvalter på Spøttrup i Salling og var derefter pany forvalter på Tandrup i perioden november 1927 til november 1929. På det tidspunkt rejste han til Argentina, hvor han bosatte sig i Juarez. Allerede dengang var det argentinske landbrug stærkt mekaniseret - med store mejetærskere og kraftige traktorer. Da Poul M. Poulsen kom tilbage til Danmark i 1933 var det hans overbevisning, at en lignende mekanisering aldrig ville blive til gavn for dansk landbrug. Han så med bekymring, hvordan maskinerne pressede hestene og det gamle landbrugsmiljø til side i årene efter 2. verdenskrig, men han lagde heller ikke skjul på, at stordriften i det argentinske landbrug havde gjort et stærkt indtryk på ham. Efter hjemkomsten boede han i Hanstholm og Thisted, hvor han døde i 1985 - knap 87 år gammel.

Beretning fra Fyrspillene i Sydthy

Af Villy Dall Gudnæsstrandvej 9, Gudnæsstrand, 7752 Snedsted

1990-fyrspillet i Lyngby var ikke afviklet før vi allerede var i gang med at tænke på 1991-spillet. Ikke mindst var den »ansatte« forfatter godt i gang, lærer Niels Stokholm Nielsen, Egebjerg på Thyholm. Han skabte det dramatiske skuespil, »Sejer«, om jernalderfolket i Skyum Bjerge omkring år 200 efter Kristi fødsel.

Det var et rollehæfte, som bar præg af, at det var en gammel amatørteatermand, som stod bag. Ind imellem kunne skuespillerne de første mange øveaftener blive helt forpustede ved tanken om det tempo og den dramatik, der var i scenerne, hele to menneskeofringer og en eksekution af en dødsstraf.

Kaotisk er totalteater altid meget længe; lige indtil man kommer ud på spillepladsen, og alle får lært deres forskellige placeringer. Så begynder det at forme sig i overensstemmelse med de tanker, instruktøren har gjort sig mange måneder i forvejen. Dette års instruktør var friskolelærer Poul Brandt, Sønderhaa. Han arbejder til hverdag med dramatik med børn på Sydthy Friskole i Visby, men det var hans første erfaringer med voksne - i hvert fald som instruktør, for han er selv en erfaren amatørskuespiller, bl.a. i teatergruppen Tumult fra Thisted og omegn.

Poul Brandt og Niels Stokholm Nielsen er gode venner og kollegaer i hovedudvalget for Danske Amatør Teater Samvirke (DATS), så de samarbejdede i meget vid udstrækning om opgaven. Instruktøren fik talt alle detaljer igennem med forfatteren, inden han selv begyndte at forestille sig og arrangere.

Desværre oplevede vi en markant tilbagegang i antallet af tilskuere - omkring 400 færre end året før i Lyngby. Og det kan mærkes på økonomien, selv om det i skrivende stund (medio august 1991) endnu ikke er gjort helt op. Dog er det nok ikke gået så galt som frygtet; tilsyneladende går det lige rundt, og det skyldes ikke mindst et godt samarbejde med Skyum Forsam-

Et kig ud over spillepladsen i Skyum Bjerge fra den gravhøj, der dannede »bagtæppe« i »kulissen«. Det er på en af de allerførste øveaftener ude på stedet. Som det ses, er tribunerne kun lige ved at blive stillet op

Børnene er altid populære skuespillere i fyrspillene. Men de er ikke kun staffage. Deres roller indgår ofte på afgørende vis i stykket. Fra venstre ses børnene: Anne Sophie Eriksen, Søvang, Camilla Gro Brandt, Sønderhaa, Lise Larsen Sodborg, Sdr. Hørdum (næsten helt skjult), Karsten Nielsen, Skyum, Thomas Andersen, Bedsted, Anne Mette Skov, Bedsted, og med ryggen til Kristian Krabbe, Trankjær. Dertil kommer de to voksne skuespillere, Valborg Krogh, Koldby og Jytte Sodborg, Sdr. Hørdum. *(Foto: Johs. Wienberg-Larsen)*

lingshus og Skyum Sogns Borgerforening, der forestod serveringen af kaffe m.m.m..

Til næste år skal vi så lave hele to spil. Først og fremmest det for længst planlagte fyrspil, som afvikles på den runde P-plads ved Vestervig Kirke, hvor vi også i 1987 opførte »Sankt Thøger-spillet«. Men denne gang handler det om Vestervigs til alle tider mest kendte legende, nemlig historien om kongesøsteren, Liden Kirsten, og hendes gengældte, men ulovlige, kærlighed til Prins Buris. Den havde fået følger og blev derfor hendes død....Nå, jeg skal vist ikke afsløre mere, for jeg ved endnu ikke, hvilken tilgang til stoffet, forfatteren vælger. Til gengæld er han godt inde i stoffet. Det er nemlig Gunnar Iversen - velkendt fyrspils-forfatter fra såvel 1987 som 1989.

Spil nummer to bliver derimod et indendørs skuespil om maleren Jens Søndergaard. Det skal opføres i Heltborg Museum til påske, når den helt officielle indvielse sker af kunst-og landbrugsmuseet i den gamle skoles bygninger. Jens Søndergaards malerier, der blev købt i december 1985 og siden, danner grundstammen i museets samling. Han var født i Øster Assels på Mors i 1895, men kom i 1900 til Hurup med sin familie. Her voksede han op, og det var herfra, han i 1916 som nyuddannet malersvend drog til hovedstaden for at blive kunstmaler og-tegner. Der er mange historier og anekdoter om Jens Søndergaard, der var farvestrålende, selvbevidst, grov i tonen og alligevel så uendelig følsom. På baggrund af disse historier vil vi skabe et skuespil på en times varighed, som viceskoleinspektør Kjeld W. Jensen, Bedsted vil sætte i scene. Måske kan materialet så siden danne grundlag for et helt fyrspil om cykelhandler Søndergaards Jens, der »som en af de betydeligste ekspressionister havde ... en stor indflydelse på sine lidt yngre samtidige« kunstmalere.

Bestyrelsen har i det forløbne år bestået af husmoder Henriette Rønhede, Bedsted, næstformand, revisor Brian Amtoft, først Ydby, siden Tranbjerg, kasserer, reg. revisor Inger Marie Hedegaard, Søvang Mark, sekretær, forsikringsformidler Knud-Ole Henriksen, Bedsted, og købmand Villy Dall, Gudnæsstrand. Vi har haft et meget fint samarbejde. Tak for det!

Karetmageren i Bedsted
Christen Krogsgaard

Af Leif Krogsgaard, Morup Møllevej 11, 7755 Bedsted

Min farfar blev født i Snedsted 26. april 1888, som søn af smed, Lars Fredskild Pedersen Krogsgaard og hustru Maren Kirstine Christensen. Christen Krogsgaard voksede op i en søskendeflok på 5 piger og en ældre bror, Peder Larsen Krogsgaard, der senere fulgte i faderens fodspor som smed.

De første år af farfars barndom havde faderen en smedje lidt udenfor Snedsted i nærheden af Aarup, hvor han gik i skole hos lærer Fibiger. Jeg har her på min væg et skolebillede fra den tid, hvor vi ser læreren stående uden for skolen sammen med alle eleverne. Jeg husker når farfar viste mig billedet stolt pegende på en af sine skolekammerater, mens han fortalte, at det var degnens Wilhelm. Denne dreng hvis navn var Wilhelm Fibiger, blev senere kirkeminister og ejer af gården Øland.

Sin barndom omtalte farfar som værende gode år. Tidligt måtte han hjælpe med at trække blæsebælgen til essen. Her kunne han stå i timevis. - Ind imellem måtte han tillige hjælpe med at slå den anden forhammer. Da smedjen lå i landsognet, var der landbrugspligtig jord til. Her var der rigeligt brug for hjælp både til markarbejdet og til pasning af et par køer.

Oldefar, Lars Krogsgaard, nedstammer fra en slægt, som langt tilbage i tiden har boet på gården Fredskild i Nørhå sogn. Navnet anvendes endnu i slægten. De første af slægten, som jeg har

Chr. Krogsgaard i 1910
da edelweisblomsten blev plukket

kunnet spore, var fæstebønder under Nørhågård, men i 1740'erne overtog mine 4 × tipoldeforældre, Lars Jensen Qveiborg og hustru Maren Pedersdatter Krogsgaard, fæstet efter hendes forældre. Deres førstefødte søn, Peder Larsen Krogsgaard købte gården til selveje i 1783 og var således blandt de første her i Thy, der købte sig fri.

Allerede dengang ses det, at disse generationer ved siden af landbruget har beskæftiget sig med smedehåndværket. Dette fulgte gennem alle slægtled, og min oldefar overtog således også hvervet efter faderen, da denne døde som 44 årig i 1864. Dengang lå smedjen i Nørhå, og her begyndte oldefar som 20 årig.

I de første år boede moderen sammen med ham, men i 1870 giftede han sig med Kristen Kokkedals datter, Maren Kirstine, fra Snejstrup.

Tilbage til farfar. Man kunne nu forvente, at han skulle følge i faderens fodspor, men sådan skulle det ikke gå. 10 år gammel kom han ud at tjene den 26. april 1898. Han skulle være hjorddreng om sommeren hos sognefoged, Poul Kjeldgaard i Hørsted. Det ser nu ikke ud til, at mine oldeforældre har haft brug for dette, da oldefar året før har købt et stykke jord inde ved Snedsted station. Her var han i gang med at bygge nyt hus og smedje, men det var måske almindeligt, at børn skulle ud at tjene i den alder. Herefter kom kan hjem igen for at gå til hånde i smedjen.

Efterhånden begyndte han at tale med faderen om at lære smedefaget. Med et smil fortalte farfar, at faderen havde frarådet. Han skulle blive karetmager, idet smedefaget var et døende erhverv, hvorimod der altid ville være brug for en karetmager. Eftertiden skulle vise, at denne profeti ikke holdt stik. Efter konfirmationen i 1902 kom farfar i lære hos karetmager Vestergaard i Hurup, på hvis værksted han lærte faget fra grunden hos en dygtig håndværker. I begyndelsen af 1907 blev mester og lærling enige om, at han nu måtte betragtes som værende moden til at komme ud at prøve sine færdigheder samt indhente nye indtryk andre steder.

Herefter arbejdede han hos karetmager Gertsen i Lemvig. Ifølge anbefaling arbejdede han der et år. I året 1908 finder vi ham hos karetmager Chr. Hansen i Haslev, ligeledes ifølge anbefaling. 26. april 1909 vendte han tilbage til Snedsted kommune for at løse hjemstedsbevis, så han ligesom mange andre af datidens håndværkssvende kunne komme ud at se verden og samle yderligere lærdom under fremmede himmelstrøg. Han lavede en lille rejsekiste, pakkede de mest nødvendige ting deri og sendte den derefter til sit første bestemmelsessted nede i Tyskland. Derefter rejste han selv derned Zu Fus (til fods), som han selv udtrykte det. Hernede traf han en ung smedesvend Nielsen fra Ejstrupholm. Nielsen bosatte sig senere i Ejstrupholm som smedemester.

At rejse som naver vil sige at gå fra sted til sted og straks søge arbejde indenfor sit fag i en kortere periode. Herefter rejste man så videre til næste by. Farfar fortalte, at når man arbejdede, var det skik og brug at få kost og logi ligesom herhjemme, men kom man til en ny by og ikke

havde held med at finde et job, måtte man nøjes med at spise og sove på de såkaldte svendeherberge, hvilket ikke altid var lige spændende. Der sov altid mange sammen, og på grund af utøj var det forbudt at sove med nogen form for beklædning på. En aften da de to havde lagt sig ind på sådan et herberg nede i Tyskland, opdagede smeden om morgenen, at hans støvler var blevet stjålet. Man blev ikke rig af at rejse på den måde, så der var ikke penge til nye støvler. Blandt de logerende fattede man mistanke til en, der trængte til nye støvler. Det fortaltes, at han tidligt om morgenen havde forladt herberget, værten forbarmede sig over smeden og overlod ham et par af hans egne støvler, som smeden til alt held kunne passe, og så gik turen videre.

Ligeså fortalte farfar om dengang, de havde gået i flere dage uden penge til mad på vej til Zürich i Schweiz. I følge skik kunne man i sådanne situationer henvende sig på de danske konsulater, hvor der altid var et gratis måltid hos køkkenpersonalet. Da de nåede konsulatet, gik de op ad bagtrappen til køkkenet og blev rigelig bespist. Resultatet blev dog at farfar i sin hunger på tom mave spiste så meget, at det hele kom op igen, mens han var på vej ned ad trappen.

Efter to års forløb havde de to navere taget turen ned gennem Europa og havde arbejdet bl.a. i hovedstæderne i Tyskland, Schweiz, Østrig, Italien og Frankrig. Det var lærerige pladser, fortalte farfar. Man byggede stadsvogne af meget stor skønhed og klasse, især i Wien. De vendte nu næsen hjemad igen, og var en del rigere på oplevelser og lærdom, hvilket de aldrig glemte, men tværtimod mindedes, hver gang de var sammen. Det hændte af og til for venskabet holdt livet ud.

Det vil føre for vidt at komme ind på alle deres oplevelser, men i korthed nævne, at de så antikke bygningsværker i Rom, forlystelsesstedet Prateren i Wien og de var på bjergbestigningsfærd i Alperne - dog med fører. Farfar plukkede nogle edelweiss, som han tørrede. Et par af disse

Ca. 1915. Chr. Krogsgaard med lærling ved den første forretning
Hustruen Margrete på altanen

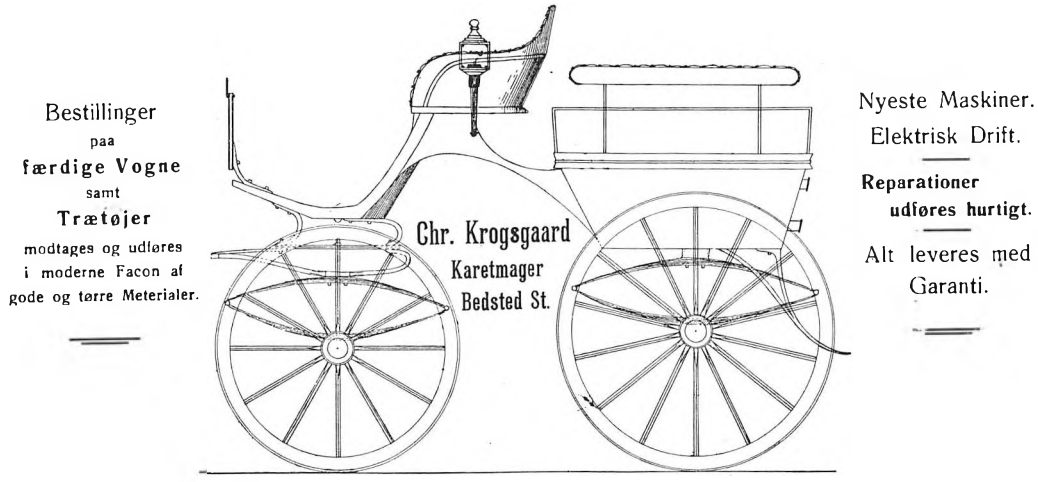

Reklame for charabanc 1914

eksemplarer satte han ved et ungdomsbillede, som jeg siden arvede.

Alt taget i betragtning må det have været en fantastisk oplevelse for et par unge mænd. Når jeg som barn sad med farfars fine album fra naverårene og lyttede til hans beretninger, sluttede han gerne sin fortælling med at sige: »Ja, jeg er vidt berejst, men skidt berømt«.

Efter tilbagekomsten arbejdede han en tid på en vognfabrik i Hillerød. Da han sluttede der i 1913, skrev han til broderen Peder Krogsgaard i Snedsted, der havde overtaget faderens smedeforretning. Han bad ham finde en karetmagerforretning i Hørdum, som var til salg, så han kunne starte op. Jeg gemmer stadig disse breve. I svarbrevet ses det, at Peder Krogsgaard mente at have fundet noget, der kunne bruges.

På vejen hjem til Thy, ville skæbnen det anderledes. Der var på samme tid en karetmager, Jens Sørensen Jensen, der var i færd med at etablere sig i Bedsted. Han var i gang med at bygge stuehus og værksted, men var blevet bange for, at det ikke kunne gå. Imidlertid hørte han om farfar, der ville købe noget heroppe. Derfor gik han ved togtid ned til Bedsted Station for at få farfar med hjem at se stedet.

Det lykkedes, og Peder Krogsgaard, samt Anders Jensen fra Dollerup blev tilkaldt. Købet blev ordnet, og prisen blev 6.200 kr. Købekontrakten er dateret 30. oktober 1913. Ifølge denne skulle farfar overtage ejendommen allerede 1. november.

Byggeriet var ikke færdigt, men farfar gik straks i gang og fik købt værktøj og materiale. Ærmerne blev smøget op og arbejdet begyndt. Det strømmede ind med bestillinger. Alt gik godt. Efter et par år begyndte farfar at se sig om efter mere arbejdskraft. Han havde hidtil boet alene i Bedsted og hver dag cyklet til Gl. Bedsted, hvor han spiste hos søsteren, Kirstine. Hun var gift med Jens Jensen.

Den 29. maj blev farfar og farmor gift i Hvidbjerg v. Aa kirke. Farmor, Margrethe Søndergaard Poulsen, var født 29. marts 1890 i Svankjær. Hun var datter af Poul Søndergaard Poulsen og Birgitte Petrine født Eriksen.

Farmor var dygtig til at skrive og regne, hvilket kom farfar til gode ved det regnskabsmæssige. Hun var tillige en dygtig husmoder, så længe helbredet holdt. Hendes kogekunst huskes endnu af mange her på egnen. Gæstfriheden var stor uanset børneflokken og de mange medarbejdere.

Forretningen voksede støt. Der blev bygget et lille udstillingshus til nye og brugte hestevogne på den anden side af vejen. Huset byggedes på en grund, der hørte under hovedparcellen, og et skilt blev sat på gavlen med teksten »Bedsted Vognmagasin«. Herfra drev han en anselig handel med vogne. Bygningerne beholdt farfar efter

Chevrolet 1928

at have solgt selve ejendommen. Som dreng legede mine fætre og jeg tit der, når vi i skoleferien var på besøg hos farfar og farmor. Huset blev brugt til forskellige formål: lagerplads, forretning, selv beboelse en overgang. Der var en maler, som da boede i huset, og skiltet ændredes til »Byens billigste Maler«, hvad vi børn morede os over. Bygningen lå imellem den senere ejendom og sadelmager Vestergaards hus og blev først revet ned, efter at kommunen eksproprierede den for at føre Irisvej igennem til Morup Møllevej - eller Nørregade, som den hed indtil kommunesammenlægningen.

Af andre håndværkere ved vejen kan nævnes, at fra krydset overfor Thylands Bank, senere »Den Danske Bank«, boede tømrer P. Chr. Christensen, der efterfulgtes af sønnen Jens Valdemar Christensen. Da huset brændte, opførtes et nyt på stedet med udstilling af møbler nedenunder og beboelse ovenpå. Værkstedet blev i stedet opført på Foldagervej.

Den næste ejendom på samme side ud mod Morup Møllevej, var dengang beboet af smed Gregersen, hvis smedje lå lige skråt overfor farfars. Dette var praktisk, da smed og karetmager havde meget med hinanden at gøre. Det var derfor et tab, da smed Gregersen døde i en forholdsvis ung alder, og hans kone, Kirstine stod tilbage med forretning og en svend, hvilket hun ikke i længden kunne klare.

Farfar talte med en ung svend, Peder Knattrup, der havde været hos Peder Krogsgaard i Snedsted. Denne ville gerne købe forretningen, og handelen blev afsluttet.

For smeden og karetmageren var det praktisk at være naboer men de gav også sadelmageren en del at lave i form af polstring af nye jumber og ponyvogne.

Jeg kan ud fra farfars hovedbog for årene 1913-14 se, at en ponyvogn kostede 18 kr. Selv om det var mange penge, havde de rigeligt at lave. Senere blev det dårligere at være håndværker, idet man begyndte at betragte hinanden som konkurrenter i stedet for som kolleger, hvilket medførte at man gennemgående fik for lidt for arbejdet. Endnu senere dukkede det kollegi-

ale samarbejde atter op, hvilket gavnede økonomien.

Udviklingen tog fart. Da automobilen holdt sit indtog, indså farfar, at han måtte se sig om efter andre markeder. Allerede i 1923 byggede han det første lastvognsførerhus, og flere kom til. Disse første karrosserier blev der ikke stillet så store krav til. De var ret firkantede, og som følge deraf kunne de fremstilles for 450 kr.

Farfar fortalte, at han i sin læretid begyndte kl. 6 om morgenen og holdt fyraften kl. 20 om aftenen. Denne skik beholdt han i mange år. Først i en sen alder ventede han til kl. 7 om morgenen. Der blev tændt op i kakkelovnen i værkstedet ved dagens start, og mange gange når det var travlt, blev det først fyraften ved 21.30 tiden om aftenen. Det var en lang dag for en mand på 70 år.

Lad os vende tilbage til starten af karrosseribyggeriet. Karetmagerværkstedet var kun bygget til egentlig karetmagerarbejde og blev hurtigt for trangt. Der var nemlig forskel på at bygge en arbejdsvogn og en hel lastvogn, selv om disse var mindre på dette tidspunkt.

I 1924 købtes derfor en grund på modsatte side af vejen umiddelbart i forlængelse af før omtalte vognmagasin. Grunden var ikke særlig god, idet der var et vandhul, som blev fyldt op. Det skulle dog senere vise sig at skabe problemer. I daglig tale kaldtes hullet for Arendals »huel«, hvilket skyldtes, at der lidt længere henne ad vejen lå et hus, der var beboet af en mand ved navn Arendal. Dette hus blev senere solgt til Jens Sørensen, og i dag bor dennes søn Ove i huset.

Tømrer P. Chr. Christensen tegnede de plan-

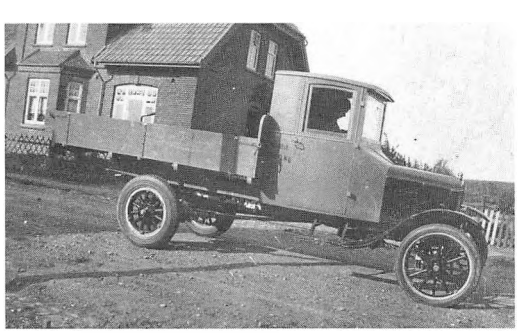

1923 - Det første lastvognskarrosseri præsenteres

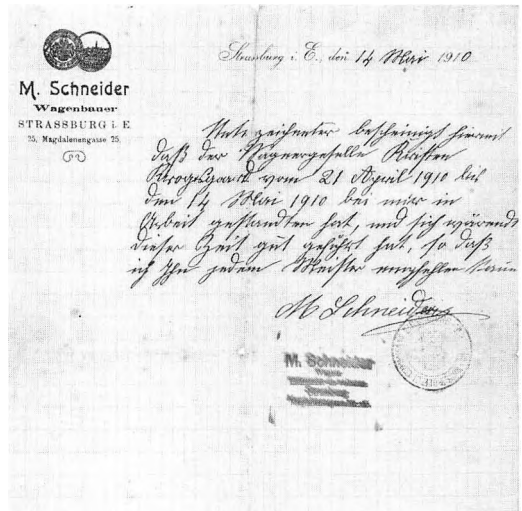
M. Schneider
Wagenbauer
STRASSBURG i. E.
25, Magdalenengasse 25.

Strassburg i. E. den 14 März 1910

M. Schneider

»Underskrevne meddeler hermed, at karetmager Kristen Krogsgaard, som har arbejdet hos mig d. 21.4.1910 - 14.5.1910, har i den tid udført sit arbejde så godt, at jeg kan anbefale ham til enhver mester«

lagte bygninger, og forskellige håndværkere gav tilbud på byggeriet. Jeg bevarer endnu tegninger og samtlige papirer vedrørende byggeriet.

I slutningen af 1925 var det nye byggeri færdigt. Forinden var de gamle bygninger solgt til Anton Julius Jensen, der herefter brugte værkstedet til træskomageri, mens det resterende blev lejet ud. I min barndom havde Chr. Nørgaard cykelværksted i et stykke af de gamle bygninger. Nu ejes bygningerne af Ric. Mikkelsen. Farfar og farmor flyttede nu skråt over vejen og ind i de nye omgivelser. I forvejen havde de flyttet et gammelt udhus fra den gamle ejendom over til den nye, som indrettedes til maskinværksted, og nye maskiner opstilledes, nemlig: en båndsav, afretterhøvl, tykkelseshøvl, søjleboremaskine og langhulboremaskine. Alle disse maskiner blev dengang trukket af en stor jævnstrømsmotor via en fladrem til hovedakslen. På denne sad to remskiver ud for hver maskine, en som var fastmonteret, og en som løst kunne køre omkring akslen. Et håndtag var forbundet med et par jernstænger på hver side af remmen. Alt i alt var det et sindrigt system. Oppe på loftet kunne remmen flyttes over fra den løse skive til den faste. Dette system kaldtes forlagstøj. Hele syste-

met blev opstillet af tømrer Niels Worm i Gl. Bedsted, der var en dygtig håndværker. Systemet virker stadig, men er forlængst forældet. Med det nu langt større værksted krævedes også flere medarbejdere, her iblandt et par svende, og der arbejdedes på livet løs. Til tider var der op til 10 mand i arbejde. På et billede taget omme i gården ses 7 mand heraf én havde armen i slynge. I stuehuset var der indrettet forholdsvis store værelser på loftet til svendene, medens lærlingene havde værelser over værkstedet.

I disse år byggedes der mange lastvognsførerhuse, mest Ford og Chevrolet, foruden at der byggedes mange nye, lukkede sedankarrosserier til ældre biler.

De første biler, der kom til Danmark, var næsten alle åbne biler med kaleche, hvilket ikke var det bedste til danske forhold. Efterhånden som det tog form af stordrift, blev det gamle skilt atter skiftet ud med et større med teksten »Bedsted Vogn- og Karrosserifabrik«.

Det hele var nu i god gænge, og farfar satte sig atter på skolebænken denne gang for at lære om nye former for arbejdsteknik og tegning af nye runde karrosseriformer. Dette foregik på Jysk Teknologisk Institut i Århus, der hvor min far ligeledes senere var på kursus.

Man var på dette tidspunkt begyndt at stille krav til mere runde former og bedre komfort, så det gjaldt om hele tiden at følge med udviklingen.

Det hele gik fint indtil krisen i trediverne, der endte med besættelse og anden verdenskrig. Vi kan ane, hvad farfar har følt. Det håndværk, som han havde lært, var næsten ophørt, og hvor han før altid havde 60-70 vognhjul på værkstedet en uge, kunne der nu være en måned imellem hver. Det kan ses i hovedbogen, at i 1930 byggedes 69 bilkarosserier. Året efter byggedes kun én. Farfar fortalte da også senere til »Thisted Amts Tidende« i et interview i anledning af hans 40 års jubilæum, at det var et trangt år at komme igennem. Når en landmand kun fik 35 kr. for en gris, gik det ud over håndværkerne. I 1930 kom den ældste søn, Hjalmar, i lære og i 1936 fulgte min far, Herman efter. Han nåede lige at blive

Familien Krogsgaard, 1 svend og lærling samt en tjenestepige, 1920

Fra venstre: Viggo Christensen, ukendt, Chr. Krogsgaard, Peder Jensen og Marinus

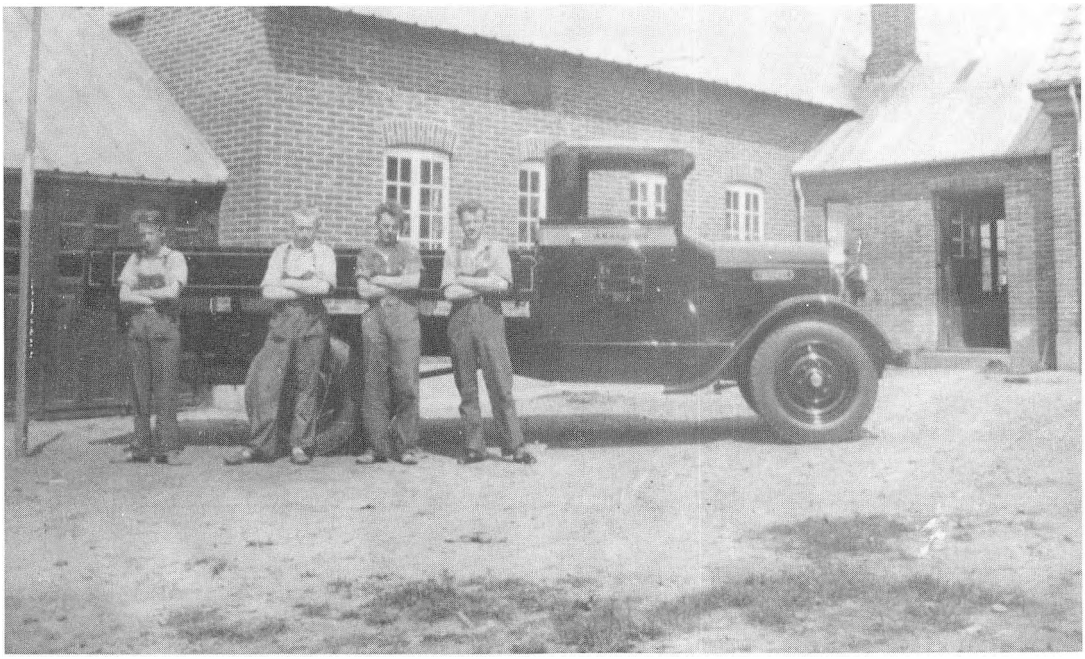

»Chevrolet 1931« - personalet ikke genkendt

1929 - Familien Chr. Krogsgaard med de ansatte foran 3 biler, der er under opbygning

udlært inden besættelsen. Hjalmar stod for træarbejdet, medens min far godt nok var karetmager, men mere arbejdede som pladesmed. For at far kunne lære dette fag, blev der ansat en svend ved navn Oskar Mortensen, som var udlært i faget i Ålborg, han var virkelig en dygtig mand.

Hermed følger en kort beskrivelse af, hvordan et førerhus blev fremstillet: Der blev lagt en træbundramme ovenpå chassisrammen på bilen. Som et helt netværk rejstes et skelet, der herefter beklædtes med jernplader. Disse plader blev ved håndkraft hamret i form. Når samtlige plader var formet, det gjaldt såvel sider, bagende og hjørner samt tag og stolpebeklædning, så blev det hele sammensvejset og sømmet på træskelettet. Dørene blev lavet på samme måde. Alt blev afpudset og var klar til maleren. Dernæst skulle det indvendige laves, sæder, lister o.s.v. Allersidst kom så polstringen, før førerhuset var klar til aflevering.

Under besættelsen var der kun lidt arbejde. Vognmændene fik ingen nye biler. Benzin kunne heller ikke købes, så der var kun små reparationer på de gamle hestekøretøjer, der atter kom til ære og værdighed. En overgang lavede farfar ski, som fik stor anvendelse, da vi dengang havde nogle meget strenge vintre. Asketræ var der nok af på værkstedet. Det var nemlig kun denne træsort, der benyttedes til karrosserier, hvilket også er den bedste træsort til ski. Dette arbejde, som han selv udførte gjorde, at han klarede sig igennem besættelsesårene.

Efter krigen måtte der på ny ansættes arbejdere, da salget af nye lastvogne tog fart. Det var dog ikke let at skaffe kvalificeret arbejdskraft, idet en del var gået over i andre fag. Selv om der var meget arbejde, måtte man sige nej tak af mangel på folk.

Efter et stykke tid lykkedes det at få et par stykker ansat. Det gik godt en tid, indtil bilfabrikkerne ændrede bilmodellerne med stadig jævnere mellemrum. Oprindelig brugtes modeller og skabeloner i flere år ad gangen, da det mest var Ford og Chevrolet. Sidst i fyrrerne begyndte bilfabrikkerne med standard førerhuse, der var fremstillet helt i stål. Der gik dog lang tid, før danske vognmænd ville acceptere disse førerhuse, som ikke var isolerede og desuden lavede mere støj. Til sidst var det kun ganske specielle mandskabskabiner, som fabrikkerne endnu

ikke lavede. Jeg husker farfar leverede det sidste førerhus i 1954. Det var et stort mandskabsførerhus, der blev bygget på et Bedford chassis. Bilen var solgt af P. A. Andersen i Hurup og leveret til Thy Højspændingsværk. Senere blev der bygget mange lastvognslad. Jeg har selv hjulpet ved dette arbejde.

Farmor døde i 1962 efter mange års sygdom 72 år gammel. Efter at far havde overtaget forretningen, blev farfar stadig ved at komme i værkstedet. Jeg ville godt selv have været karetmager, men blev frarådet dette, da mange mente, det var et uddøende erhverv. Så kan man erindre, hvad oldefar sagde til sin søn. der ville i smedelære.

Farfar døde 23. marts 1971, men nåede forinden at fejre både 40 og 50 års jubilæum som håndværker og forretningsmand. Han havde i årenes løb en del tillidshverv, såsom: formand i en lang årrække for Thisted Amts Karetmagerforening, formand for Bedsted Tekniske Skole, medlem af menighedsrådet, samt af Bedsted Håndværker og Borgerforening. Efter farfars død købte far ejendommen, som han og mor moderniserede, hvilket især gjaldt stuehuset. I værkstedet skete der ikke store forandringer, for det gik tilbage for karetmagerarbejdet, som han havde lært. Det var hovedsagelig reparationer af forskellige art, der blev udført.

Far døde pludselig 28. april 1982. Forretningen blev herefter afviklet, og dermed var alt historie. D.v.s. i 1986 købte jeg ejendommen af mor, og da alt endnu fungerede, kom det atter i brug, det gamle værksted.

I 1989 købte min arbejdsgiver en Cadillac fra 1925. Den var velbevaret bortset fra træet, som var totalt bortrådnet. Bilen blev klodset op hernede på værkstedet. og alt indmad blev taget ud hvorefter der forestod omkring 1½ års arbejde med at udskifte alt træet. Dette skete naturligvis om aftenen og gav anledning til, at mange kom ind for at se, hvad der foregik. Således hørte Uffe Larsen også om, hvad der var i gang, og han øjnede som sædvanlig en anledning til at finde noget at skrive om. Han spurgte, om jeg ikke kunne skrive lidt om dette stykke Bedsted historie. Desværre nåede Uffe ikke at se det, men her har jeg prøvet efter bedste evne at efterkomme hans ønske alene.

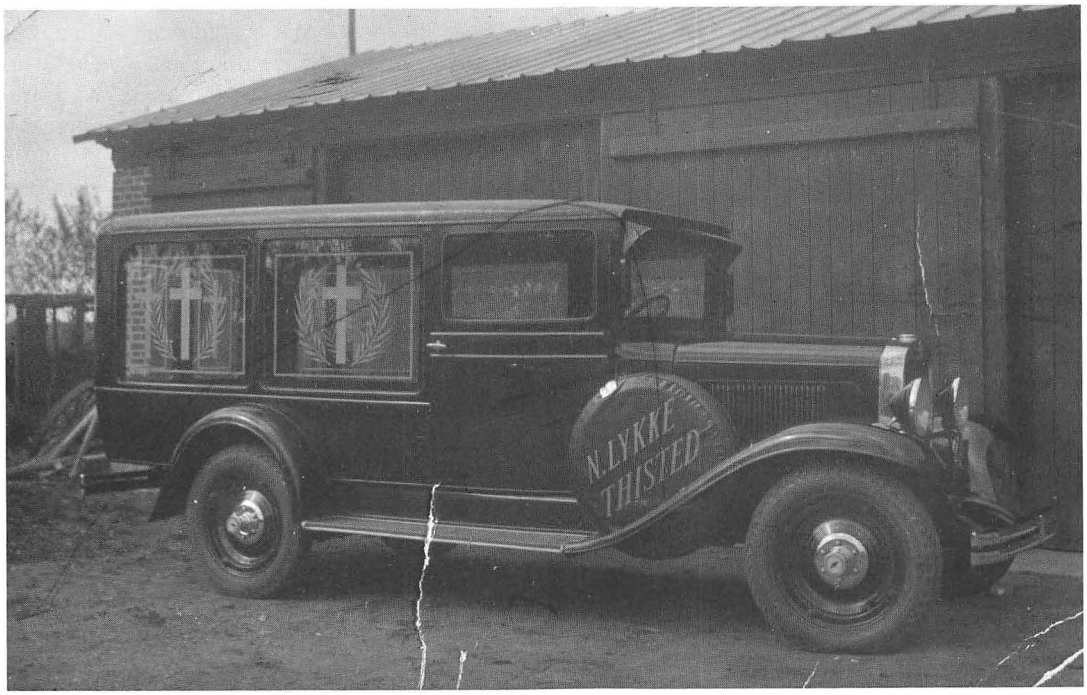

N. Lykkes ligbil, bygget 1928, som er nævnt

Minde om Ellen Raadal

af Bodil Nyholm, Dalvej 5, Gettrup, 7760 Hurup

Tegneren Ellen Raadal, Krik, døde den 27. januar 1991.

Født 5. februar 1910 i Bedsted. Forældre: Malermester Lars Peter Madsen og Ane Kristine Nielsen Toustrup. Gift 1. gang den 31. maj 1934 i Reykjavik med arkitekt Johannes Koldborg, ægteskabet opløst. 2. gang den 27. januar 1940 i København med maleren Erik Raadal, som døde den 13. januar 1941 i Silkeborg. Ellen Raadal er begravet i Lodbjerg.

Få kunstnere har vel i den grad været knyttet til deres egn som Ellen Raadal til Sydthy. Bortset fra uddannelsestiden og nogle få år i ungdommen har hele hendes lange kunstnerliv udspillet sig i Thy. Landskabet hér udgjorde en livslang inspiration for hende. Og hun har sat sit præg på egnen. Fra det øjeblik man overskrider kommunegrænsen og hilses velkommen af ræven og haren i kommunevåbnet, som Ellen Raadal har tegnet, mindes man for hver drejning af vejen om hendes motiver. Hun har lært os at se det Thy'ske landskab med bakker og blæsevejr og rigtige Ellen Raadal-skyer.

Ellen Toustrup Madsen

I 1984 havde Ellen Raadal en stor retrospektiv udstilling i Vestervig, inviteret af Sydthy Kommune, i anledning af hendes tilstundende 75 årsdag. Den dækkede 50 års myreflittigt kunstnerisk virke. Lidt over halvdelen af de 200 tegninger var i hendes eget eje. Det var et stort arbejde at få fremskaffet de øvrige og gøre dem klar. De var alle ude af rammerne, blev renset, glattet, forsynet med ny passepartout, glasset pudset osv. Som Ellen Raadal sagde: »Når det skal gøres, skal det være *perfekt*. Hun gik aldrig på akkord med håndværket og med kunsten.

Udstillingen var overvældende ved billedernes mængde, de er tilmed gennemgående ret store, og ved motivernes mangfoldighed. Der var mange portrætter af thyboere, fine gennemarbejdede karakteristikker. Flere af modellerne er for længst døde, og dermed er disse portrætter med til at fortælle historie. Det kan i høj grad også siges om landskabstegningerne, som dækker de fleste lokaliteter i Sydthy, i hvert fald alle de sydlige og vestlige: Bedsted, Krik, Agger, Lodbjerg, Trædholm Bakker, Lyngby, Trankjær, Vestervig, Kobberø og Helligsø. Man kunne f.eks. nævne de mange billeder fra Agger gl. havn, »æ æwer«. Hver for sig er tegningerne en sanddru og vederhæftig beskrivelse af et beskedent sted på en bestemt tid. Men samtidig er de komponerede kunstværker, udført med ånd og nerve. De udgør en veritabel topografisk dokumentation over egnen og dens forandringer gennem et halvt århundrede. Thisted Museum ønskede da også at få en fotografisk gengivelse af udstillingens billeder. Det er lykkeligt, vi således fik bevaret en kopi, som ikke er tilgængelig, da

de fleste af selve billederne naturligvis igen er spredt.

I rigtig mange hjem i Thy hænger der en Ellen Raadal, højt skattet af ejerne. Thyboerne værdsætter Ellen Raadals tegninger, man glæder sig over umiddelbart at kunne genkende tingene og samtidig mærker man hjertet bag den sikre hånd. En dag hun stod ude og tegnede på et stort billede, kom ejeren hen og stod længe og kikkede over skulderen på hende, indtil han rakte en lillefinger frem mod nogle myresmå køer på en fjern bakkeskråning og sagde: »Jamen, er det ikke enestående, der går jo den gamle grå, som fik kalv i sidste uge«. Uden tvivl var der en udpræget portrætlighed, ganske som når hun tegnede mennesker. Folk var lidt stolte af Ellen Raadal og hendes færden i landskabet. De kunne lide hende som menneske, hun var en af deres egne. Hun kunne sproget.

Som barn i Bedsted tegnede Ellen Raadal, som jo så mange andre børn. Men hos hende holdt trangen sig. Ellen Raadals far var ikke uden ever for tegning, men det var ikke noget, han dyrkede meget i sit travle håndværkerliv. Barndomsmiljøet i Bedsted var i det store hele ukendt med kunstnerisk virke. Men Ellen havde altså en idé om, at tegne ville hun, selv om målet ikke stod helt klart. Og måden at nå frem slet ikke. Tilfældigvis kom der en dag en foredragsholder (Ellens mor var formand for Bedsted Foredragsforening), og talte om Thorvaldsen. Han fik forevist den unge Ellens tegninger, og formidlede at hun kom til Kongens Lyngby og fik undervisning af maleren S. Glod-Svensson. Og det viste sig, at talentet slog til. Inden et år blev Bedsted-pigen såmænd optaget på Akademiet, 18 år gammel. Her gik hun i fem år under professorerne Sigurd Wandel, Ejnar Nielsen og Aksel Jørgensen, hvoraf vel nok den sidste påvirkede hendes kunstneriske udvikling mest.

Han var en omsorgsfuld lærer, som fik meget stor betydning for en hel generation af kunstnere. Og i Ellen Raadal fandt han en elev, som med hele sin jyske energi kastede sig ud i arbejdet. Hun læste, gik på museer, tog ekstratimer, hun brugte hele døgnet. Også Ejnar Nielsen satte hun højt. Han blev hendes ven, de brevvekslede hele hans liv. Hans tilknytning til

Ellen Raadal ved en udstilling i København

Ellen Raadal ved arbejdsbordet i Krik

Gjern og bekendtskab med Erik Raadal blev jo senere et ekstra bånd imellem dem.

I Akademiets sommerferier tegnede hun hjemme i Bedsted, hvad hun forresten fortsatte med spredt gennem årene, indtil den dag, hun endelig vendte hjem til Thy i 1946. I mellemtiden havde hun gjort en rejse til Paris, opholdt sig en tid på Island, hvor hun blandt andet tegnede portrætter af alle Altingets medlemmer, samt boet en periode i København, en anden i Odsherred. Hun deltog årligt i flere af de kendte udstillinger, og begyndte så småt at kunne sælge sine ting. Hun modtog anerkendelse, og fik flere gange legater.

Men Ellen Raadal fortæller: »Jeg har altid fået megen hjælp fra min far. Og jeg har altid svaret igen«. Hun var nært knyttet til sin famile. Især holdt hun vist meget af faderen, de havde den samme sans for humor. Hendes ældste bror, Børge, var også en trofast støtte for hende.

Hun blev gift med akademikammeraten Erik Raadal i 1940. Brylluppet stod i »Digterkroen« hos Sigfred Pedersen, som skrev bryllupssangen. Niels Clemmensen leverede musikken. Kunstnerparret slog sig ned i Silkeborg og startede begge en voldsom produktion. De kom dejligt ud af det med hinanden. Bortset fra horisonten. »Den skal op, langt op«, sagde Erik. Han var jo fra Gjern, hvor bakkerne lukker for alt udsyn. »Nej, den skal ned«, sagde Ellen, »helt ned, så man kan se, hvor man er henne«. Som ved Vesterhavet. Efter knapt et års ægteskab indtraf den forfærdelige katastrofe: Erik Raadal døde af en pludselig sygdom. Ellen Raadal har tegnet et glimrende portræt af Erik Raadal. Han nåede vist kun at afbilde hende et par gange bl.a. billedet »Pigen, der venter på toget«, som hænger på Statens Museum for Kunst. Ansigtet er ikke udarbejdet, men den grå spadseredragt, hun havde fået af sin far, og den ny sorte hat er genkendelige.

Der gik nogle år, hvor sorgen og choket bragte hende helt ud af funktion. Men som det kernesunde, stærke menneske hun var, arbejdede hun sig frem til eget liv og ny skaberevne. Hun siger i et interview: »I årene efter min mands død groede tanken om at vende tilbage til udgangspunktet i Thy. Jeg måtte finde frem til noget inde i mig selv. Og det sandeste i min natur ligger her i mine egne omgivelser ved havet«.

Den 3. juli 1946 fik hun det lille hus i Krik, som skulle blive rammen om resten af hendes liv. Hendes far og mor købte det til hende, og her indrettede hun på den snævre plads en meget velfungerende og meget smuk bolig. På ældre fotografier kan man se, at møblerne, bøgerne og billederne straks fandt deres blivende plads. Og den første kat indfandt sig. De skulle blive mange i årenes løb. Hendes lille søn besøgte hende, engang hun lå kortvarigt på sygehuset, og sagde uden indledning: »Nu hår vi ølle«.

Det blev arbejdsomme og rige år. Tidligt om morgenen pakkede hun staffeli, barn og madpakke på cyklen. Tegnede så til klokken fire. Hjem og ordne mad og hus, fuldt på højde med de andre husmødre. Hun udførte en del avistegninger og bogillustrationer. Ja sågar en tegneserie har hun lavet. Den handlede om Danmarks historie fra de ældste tider til vore dage, og gik i årevis i »Husmandshjemmet«. To gange om året rejste hun rundt og tegnede barneportrætter. Det var det, der gav brødet. Hun ville leve af at tegne. Og gjorde det. Og det var flot gjort. Hos nogle gode venner såsom dyrlæge Toft Jensen i Vestervig og pastor Andersen i Visby opholdt hun og hendes dreng sig ofte dagevis. Det var også en slags støtte til kunsten.

Hun kom en gang ud at rejse. I 1951 til kunstnerkolonien San Cataldo i Syditalien, på et legat

Kristine Holle -

»På bedding« - Agger havn 1973

skaffet hende af hendes gamle lærer Aksel Jørgensen. Til sin 50 års fødselsdag i 1960 holdt hun en stor udstilling i København. Det var første gang, hun for alvor trådte frem igen efter sin lange selvvalgte isolation. Anmelderen fremhævede hendes umiskendeligt jyske præg. Hun tiltrækkes af de plastiske virkninger i landskabet. Se f.eks. tegningen af de moderne runde halmballer, der ligger som skulpturer under himlen, eller et par både placeret på fjordfladen, eller de kantede høfter ved Agger. Om Vestervig kirke sagde hun: »Med en let omskrivning af Martin A. Hansen (Orm og Tyr). »Den ligger der som en grågås på sin rede«. Hendes værker er alle sort/hvid: blyant, sortkridt, enkelte gange pen, nogle portrættegninger i rødkridt. Men alligevel forlangte hun farver og kontraster i landskabet derude. I juni når alt er ensfarvet grønt og himlen blank, kunne hun ikke tegne. Ej heller i snevejr. Ligesom der samvittighedsfuldt var gjort rede for alle detaljer i landskabet, var portrætterne helt ud redelige. Portrætligheden svigter aldrig, og samtidig gives der en tolkning af personligheden. Ja fortælles om et helt liv - se bare Kirstine Holes gamle hænder! Hendes skildring af oldinge gør indtryk.

De senere år kunne hun køre længe omkring om foråret på sin knallert (som havde afløst cyklen) og lede efter sommerens tegneopgaver. Somme tider så længe at der gik lidt panik i hende. Hun syntes, hun havde tegnet det hele. Når motivet så endeligt var fundet, kunne der jo komme blæst fra den forkerte side, regn og andre fortrædeligheder. Efter turismens opblussen tegnede hun mest inde i landet. Et menneskes tilsynekomst selv på kilometers afstand ødelagde det hele for hende. Tidligere gik hun meget på havstranden; tegnede, svømmede og samlede rav.

Da Ellen Raadal rejste hjem til Thy, satte hun sig uden for det etablerede kunstnerliv. Hun havde nok i nogen grad sluttet sig til den ny virkelighedsskildring, der kom frem i Danmark i

1930'erne, men hun var ikke påvirket af nogen bestemt anden kunstner. Hun havde sin egen indre målestok og arbejdede utrætteligt med sit udtryk. Hun siger: »Jeg prøvede at kontrollere mig selv«. Hun ville nødig sælge sine billeder, for hun ønskede at kunne vende tilbage til dem. Det blev til mange billeder igennem tiden. Ellen Raadal førte ikke nogen værkfortegnelse, så det nøjagtige antal kendes ikke. Seks af sine tegninger lod hun reproducere hos bogtrykker Yde Sørensen i Koldby. Og der er nu kommet yderligere to planlagte efter hendes død. Som et hovedværk kan måske nævnes det store billede af Vestervig, set oppe fra Skindhøjene bestilt af Vestervig-Agger sogneråd (Ellen Raadal syntes dog ikke selv, det var hendes bedste tegning). Hun signerede altid med sit fulde navn: *ETMR - Ellen Toustrup Madsen Raadal.*

Ellen Raadal var et levende menneske, som forstod at udtrykke sig, også med ord. Hun kunne turnere en thybohistorie. Hun var et klogt og opmærksomt vidne til sine venners liv. Mange vil savne hende: Martin Post der daglig indtog en kop kaffe ved den lillebitte klap i hendes køkkenbord til en god snak om kunst, skoleveninden Karna Hestbæk som Ellen talte i telefon med hver dag i alle årene efter sin hjemkomst til Thy, naboerne i Krik samt mange venner landet over.

Vi husker Ellen Raadal og ærer hendes minde.

Bibliografi:

Kunstens hvem-hvad-hvor i Viborg Amt. 1977. Side 54.
Weilbachs kunstnerleksikon. 1952. Bind 3, side 6.

I Sydthy Egnshistoriske Arkiv findes en samling om Ellen Raadal.

Museumsinspektør Hanne Mathiesen oplyser, at det var Ellen Raadals forlangende, at billederne kun måtte være til brug for museets egne lokalhistoriske/topografiske studier og ikke kunne være tilgængelige for offentligheden. Ligeledes var det et klart forlangende, at billederne ikke måtte gøres til genstand for reproduktion under nogen form. Museet vil naturligvis fortsat respektere denne aftale.

Ole Thøgersen - en oplyst bonde

Af Villiam Mortensen, Lodbjergvej 54, Ørum, 7755 Bedsted

Ole Thøgersen, som er ophavsmand til den slægtssaga, der i den følgende artikel bringes uddrag af, blev født 18. marts 1836 i Nørgård i Helligsø, og han døde i Hurup 7. september 1929.

Ole Thøgersen blev gift 10. november 1865 med Ane Johanne Kristensen, Midholm ved Hundborg. I årene fra 1862 til 1908 drev han gården Oddersholm i Helligsø. Ane Johanne var uddannet mejerske, og der blev derfor i nogle år drevet gårdmejeri i den store kælder, som endnu ses på Oddersholm (egnens første vandmejeri, egnens første centrifuge). Oddersholm ejes nu af dattersønnen, den 86 årige Gustav Skriver.

Man sagde om Ole Thøgersen, at han som landmand var 60 år forud for sin tid. I 1860erne byggede han en kostald, som endnu eksisterer på Oddersholm. Den er indrettet med fodergang, hvilket nok kan forbavse, byggetiden taget i betragtning. Ole Thøgersen var den første på egnen, som avlede roer samt hvidkløver, og hans selvbinder var den første, som kom til Helligsø. I 1860erne lavede Ole Thøgersen systematiske gødningsforsøg, og Gustav Skriver kan bevidne, at de dræn, som bedstefaderen lod udføre i mar-

Ole Thøgersen

ken med 1½ til 2 tommers drænrør fra Helligsø Teglværk, stadig fungerer tilfredsstillende. Gustav har i sin barndom hørt, at omegnens arbejdsfolk udførte gravearbejdet, og »ved middagstid kom konerne ned til drænfolkene og byttede deres våde skjorter«.

På skænken hos Ole Thøgersens oldebarn Leo Thøgersen, Horsfeld, står en pokal med indskriften: »Med tak for landmandsbesøget på Oddersholm 24. august 1901.« Hvilken landboforening, der var på besøg hos Ane Johanne og Ole Thøgersen i høsttiden i året 1901, ved vist ingen, men givet er det, at Ole har været en usædvanlig foregangsmand, som egnen har nydt godt af. Da kvægavlsforeningen for Thisted Amt i 1899 oprettede Fællesledelsen, blev han valgt som deres første konsulent for en fast løn af 200 kroner årligt samt fri rejse. Han sad på posten indtil 1914.

Ole Thøgersen havde selv en elitebesætning på Oddersholm. Allerede i 1860erne havde han nemlig været på besøg hos Harald Brandt, Sdr. Elkjær i Vendsyssel, hvor han havde indkøbt fire sortbrogede malkekøer, så han efterhånden kunne få udskiftet sine korthorns køer og dermed få ydelsen hævet. Naboerne, som selv havde korthorns derhjemme, syntes nok, det var mange penge, Ole havde investeret i de nye dyr, men de kiggede nu alligevel med betagelse på dem, når de i sommertiden stoppede op og så på de græssende sortbrogede.

Ole Thøgersen interesserede sig for husmandsbevægelsen, friskolen, højskolen, religion, litteratur. Ja vi kan med rette betragte ham som en usædvanlig oplyst mand og markant personlighed. Han så med gru på brændevinens ødelæggelser og rejste derfor over hele Jylland som afholdsagitator. Militæret fandt ligeledes i Ole Thøgersen en arg modstander. Da pastor Løgstrup i 1880erne kom til Helligsø med Indre Mission, gerådede han i voldsomme verbale slagsmål med Ole Thøgersen. Gustav Skriver har engang hørt, at Ole Thøgersen skulle have været opstillet som folketingskandidat for det radikale venstre, men han har aldrig fået dette udsagn verificeret.

Uddrag af Ole Thøgersens Slægtssaga

Udvalgt og kommenteret af Villiam Mortensen

I Sydthy Årbog for 1990 lærte vi i teksten »En vandring gennem Hurup« Ole Thøgersen at kende. Herluf Andersen kaldte ham godt nok Wolle, men det var vel et øgenavn, han huskede fra drengedagene.

Jeg kan nu godt forstå, Wolle skældte ud, når en flok forvorpne knægte med smedens Herluf i spidsen stæsede rundt i Wolles drømodne rugmark. Men jeg kan sandelig også forstå knægtene. Jeg har selv været med til at lege røvere og soldater i en rugmark, som kunne give junglefornemmelse.

Nu har Herluf med sine 82 år ca. den alder, som Wolle havde, da Herluf med sit rugtramperi bragte sig på krigsfod med ham, og meget vand er løbet gennem Hurup Å siden dengang.

Som aldrende mand havde Wolle den samme interesse for slægts- og egnshistorie, som Herluf nu har. Da Wolle i 1917 var 81 år, udgav han, Ole Thøgersen, et lille skrift med titlen »Optegnelser over en i Nordvestjylland meget udbredt Bondeslægt.«

Ole Thøgersen skriver om sig selv: Jeg blev født den 18. marts 1836 i Nørgård i Helligsø. Da mine forældre i forvejen havde mistet to drenge-

børn, som begge hed Poul, turde de ikke kalde mig Poul. Jeg var nemlig fra fødslen en stor svær tamp, som de helst ville have lagt til. De talte da om at kalde mig efter min mors far, som hed Ejler, men de syntes ikke om navnet. Så så de i almanakken efter navnet ved 18. marts, og der stod Aleksander. Det var endnu værre end Ejler. Min far kom imidlertid i tanker om, at hans mor havde en bror, der var død som ungkarl. Han hed Ole Thøgersen, og så kaldte de mig efter ham.

Med Oles optegnelser fra 1917 som kilde fortælles i det følgende om farfaderen Poul Lavrsen (Nørgård) samt om dennes sønner og døtre.

Min bedstefar, Poul Lavrsen, blev født i Skjoldborg i 1759. 1. Maj 1783 flyttede han sammen med hustruen, Karen Thøgersdatter, til Elsø på Mors, hvor de boede, indtil de i 1787 købte halve Nørgård i Helligsø for 599 rigsdaler. Af hartkorn var gården på 3 tdr. og 5¾ skp. Det var den vestre halve Nørgård, som min bedstefar købte af Jens Jakobsen, der flyttede til Villerslev. Den anden halve Nørgård lå lidt østenfor, og der var kun en smal vej mellem de to gårde. De havde alle steder deres mark-, hede- og englodder side om side og af samme størrelse, så der er meget, der tyder på, at begge Nørgårde før udskiftningen har været samlet som en gård på omtrent 7 tdr. hartkorn.

Min bedstefar blev efter gården kaldt Poul Nørgård. To gange udvidede han dens jordtilliggender, så den kom op på 6 tdr. og 2 skp. hartkorn, og i 1804 opførte han nyt stuehus ved Nørgård.

Dengang var der lige som nu (1917) gode tider for landbruget i Danmark, idet hele Europa da som nu lå i krig. Den dygtige statsminister Bernstorff formåede at holde Danmark udenfor, som vi også er det nu, og det gjorde, at vi kunne sælge vore heste, kvæg og korn til høje priser.

Jeg antager, at bedstefar har solgt kreaturer og korn og har købt jord for pengene, eller måske har han lånt pengene eller har købt jorden på kredit, så han kunne betale, når han fik pengene ind. Der var jo for 100 år siden, ligesom nu, høje priser på alt, som bønder og herremænd havde at sælge. Men de, der var letsindige nok til ikke at betale deres gæld, mens pengene flød, gik efter statsbankerotten bag fra det hele. De af Statsbanken udstedte sedler kunne nemlig ikke indløses, men blev omskrevet til rigsbankdalere, selv om de var udstedt som kurantdalere. Mellem 1814 og 1820 kunne man få 1 skilling kurant for en hel rigsdalerseddel.

De fortvivlede pengeforhold synes imidlertid ikke at have berørt min bedstefars økonomiske tilværelse, skønt de foregik i hans bedste manddomsår. Det var netop i den tid, da hans børn blev voksne og gifte, og han hjalp dem alle til at bo i gode hjem.

Min bedstefar, Poul Nørgård, var lille, lav af vækst, tør og mager, energisk og arbejdsom, noget dominerende og kunne til tider være noget grov i munden. Når han kom i ordstrid med nogen, bandede han undertiden, hvad man dengang ikke anså for værende uopdragent.

Da han var over 80 år, kunne han gå til fods hen at besøge sin datter i Svegård. En dags tid senere gik han tilbage. Det blev sammenlagt en tur på fire mil. Efter et besøg hos sønnen i Stagstrup havde han gået syv mil, inden han var hjemme igen.

Ved familiehøjtideligheder havde han gerne en lille rus på, og når der så var en eller flere, der ville diskutere med ham, råbte han så højt, så man kunne høre ham over alle andre.

Hjemme drak han vel nok en pægl brændevin eller lidt mere dagligt, men jeg har aldrig set ham kendeligt beruset. Det var bare normalt for ham at få en lille opstrammer. Han havde en sort trepæglflaske stående på bunden af skænken. Når den var tømt for brændevin, satte han den op på skænkedøren, der altid stod nedslået. Så vidste min mor, at den skulle fyldes igen. Var det ikke besørget, når han kom ind og ville læske sig, gik han ud og mukkede nogle onde ord af sig.

Han skar hakkelse til seks heste med en håndskærekniv, og det fortsatte han med indtil 5-6 dage før sin død. Han gik da ind og gik i seng, idet han sagde til min mor: »Nu kan jeg ikke mere.« Han døde midt i december 1845 og blev altså 86½ år gammel.

Min bedstemor, Karen Thøgersdatter, ved jeg ikke ret meget om, men hun er vist død, 4-5 år før jeg blev født. Så vidt jeg har forstået, var hun en stor kvinde, opløben og ranglet, fregnet og rødhåret. Da hun var dårligt gående, sad hun for

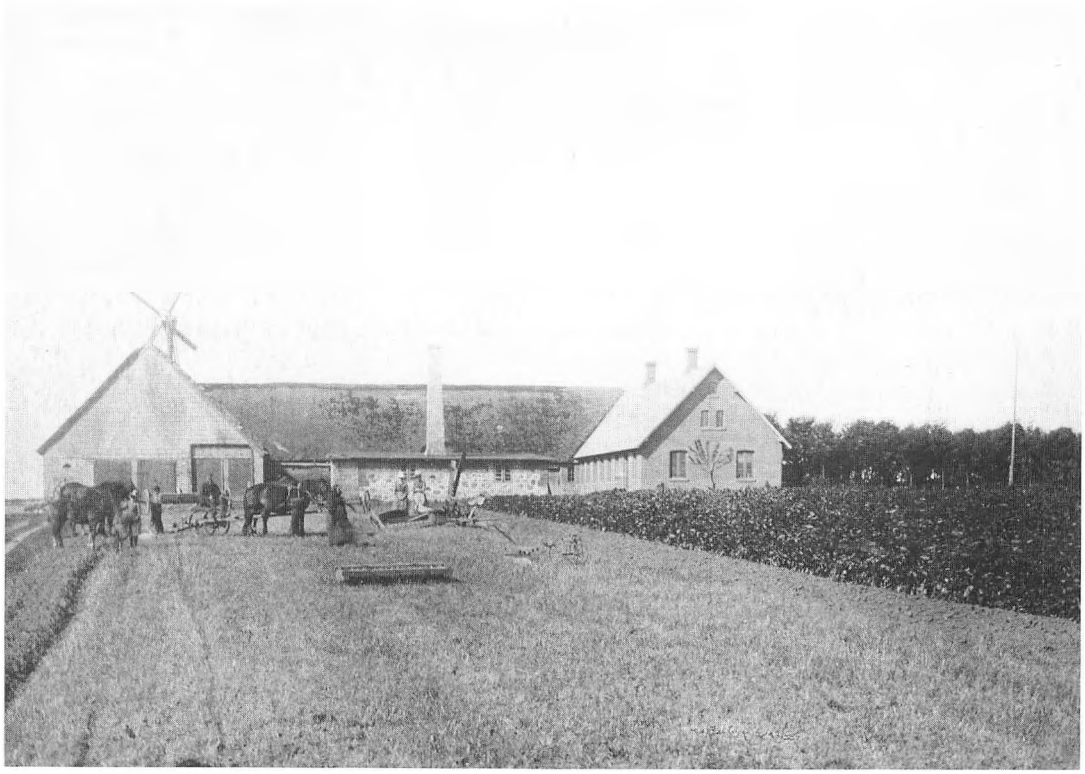

Gården Oddersholm i Helligsø kort efter århundredskiftet. Ole Thøgersen byggede udhusene i 1860erne og stuehuset i 1890. Foran stalden ses smedjen med den solide skorsten (Ole havde egen esse med blæsebælg). Da der anskaffedes selvbinder i 1905, fik denne sin plads i smedjen. I 1908 overtog Gustav Skrivers far gården. Han solgte straks den gamle 4 vingers mølle med de aftagelige lærredssejl til Kristian Larsen i Ettrup. I stedet blev der på Oddersholms ladetag monteret en ny 5 vingers klapsejler fra møllebygger Søren Møgelvang, Sundby Thy. På billedet ses Ole Thøgersen siddende på slåmaskinen. Ved de forspændte heste ses konen, Ane Thøgersen. Foran smedjen står døtrene Katrine og Johanne (Gustavs mor). Foran laden står et par daglejere.

det meste på en stol og var noget urolig, men hun skal forresten i sin ungdom have været en dygtig husmor. Det er nu nok også rigtigt, for hendes tre døtre blev alle dygtige og huslige.

Mine bedsteforældre, Karen Thøgersdatter og Poul Nørgård fik tre sønner og tre døtre.

Den ældste af børnene var en dreng. Han blev født i 1783 og fik navnet Lavrs Poulsen. Han blev først gift med Ane Nikolajsdatter fra Oddesund syd, men skæbnen var ham både omskiftende og ublid. Først boede ægteparret nogle år i Stagstrup, men i 1815 flyttede de til Kammersgård i Ydby, hvor de boede i 14 år.

Lavrs eksperimenterede med landbrugsforsøg, hvilket gik nogenlunde, mens hans første kone levede, men sidenhen tog det hele en gal retning. Forsøgsideerne fik han fra pastor Thaer, som inspireret af tyske forsøg udgav nogle småskrifter om braklægning, kartoffeldyrkning og staldfodring i sommertiden..

Når Lavrs havde læst præstens småskrifter, gav han dem videre til min far, Thøger Kristian Poulsen. Far var imidlertid forsigtig og havde en medfødt tilbøjelighed til at nære mistanke til alt, hvad der var nyt. I alle tilfælde overvejede han altid nøje, om der kunne tjenes noget ved det, inden han tog afgørende skridt ud i det nye.

Lavrs Poulsen var derimod mere fremskridts-

mand, og især blev han grebet af ideen om staldfodring. Det så jo ret lovende ud, at man ved staldfodring i sommertiden kunne holde et større antal kreaturer og derved få mere gødning. Næste år kunne der så avles en del mere og så fremdeles mere og mere år for år.

Lavrs slog virkelig ind på staldfodring. Han købte flere kreaturer og holdt dem på stald hele sommeren, men da efteråret kom, var hele kornafgrøden fortæret, så der var hverken foder eller korn til vinterbrug, og sædekorn til marken var der da slet ikke noget af.

Da er det hans kone, Ane Nikolajsdatter, dør i april 1829, og den 46 årige Lavrs gifter sig allerede den 13. maj samme år med den 20 årige Mette Andersdatter Oddershede fra Simonsgård i Ydby. Hun var ung og rask.

Det var jo noget hen på foråret, og man skulle tænke på at få sæden lagt, men Lavrs havde stadigvæk ikke noget sædekorn. Hans agre var da heller ikke forårspløjede, som andre folks agre var det. Da hans to heste tilmed var et par sølle krikker, som knapt kunne trække ploven, ja så må man sige, at det hele så temmelig sort ud.

Langt om længe lykkedes det dog Lavrs at få sig stablet efter ploven og tro om ikke det resulterede i, at noget af mulden blev vendt, men sædekorn havde han stadigvæk intet af. Han kørte da til Nørgård, som min far nu ejede. Her fik han nogle sække byg, idet det var for sent at så havre. Da han kom hjem med kornet, var det middag. Sækkene lagde han på marken, som han dagen forinden havde pløjet. Efter middagsmaden kunne han så gå ud at så, mens hestene bedede. Hans unge kone, Mette, rådede ham imidlertid til at hvile sig lidt, så han bedre kunne udholde såningen om eftermiddagen.

Da han efter en solid lur kom i marken igen, var det meste af kornet sporløst forsvundet. Mette havde realiseret det enten for penge eller nogle andre ting, hun manglede. Noget af kornet var dog i behold. Det såede Lavrs ud og lod det strække, men avlen blev derefter.

Lavrs og Mette sælger ret hurtigt Kammersgård og køber derefter Nygård i Nørre Nissum, men der går ikke ret lang tid, før de i 1838 sælger den og køber en lille gård i Tåbel i Vestervig sogn.

Det var en lang vej at flytte, og der var hverken dampskib eller jernbanetog. Lavrs Poulsen lejede da fjordskipper Kristian Tinstøber fra Krik til at sejle over Nissum Bredning. Lavrs, Mette og børnene kunne være hos Kristian i den lille dæksbåd, mens kvægbesætning og bohave kobledes sammen på en sammenflikket flåde, der spændtes bagefter båden.

Da slæbebåd og flåde nåede ud midt i Nissum Bredning, begyndte det at storme. Kristian Tinstøber og hans passagerer kom hurtigt i livsfare og for at redde sig i land, slap de kvægbesætningen i vandet. Dyrene skiltes hurtigt fra hinanden. Størstedelen af dem druknede, og de blev fundet strandet rundt om ved Limfjordens bredder.

Lavrs, Mette og børnene nåede efter strabadserne til Tåbel i levende live, men Lavrs var så nedbrudt af overanstrengelse og skuffelse, så han døde nogle få dage senere 55 år gammel.

Enken Mette manglede alle betingelser for at kunne tage sig af børn og gård, og hendes armod var stor. Da gården blev solgt, havde familien intet at leve af, og de ældste af børnene begyndte at betle. Senere blev de fordelt mellem slægtninge og andre, som var villige til at tage sig af dem, hvorved de undgik at komme på fattigvæsenet.

. . .

Karen Thøgersdatter og Poul Nørgårds andet barn var en pige, nemlig Maren Poulsdatter, som fødtes i Elsø i 1784. Hun blev gift med Mads Hvid, som i forvejen havde købt Svegård, der tidligere havde været fæstegård under Gadegård i Helligsø.

Mads havde frikøbt Svegård for 1100 rigsdaler, men han skyldte endnu hele købesummen på den, da højkonjunkturerne indtrådte i 1810-12. En dag blev Mads budt 1100 rigsdaler for en treårs hest. Han gik derefter ind til Maren og sagde: »Hør, ved du hvad Maren, æ troer sgu vi vil ha betalt dem 1100, vi skylder i Gadegård, æ hejst den ku vi slip.« Det, syntes Maren, var en god ide, og sådan blev det.

Mads stolprer af sted til Gadegaard for at betale pengene og renterne, men Ole Gadegaard gjorde indvendinger. Han holdt på, at Mads skulle have opsagt pengene et halvt år forinden. Når han pludselig tillod sig at dukke op med pengene uden varsel, kunne de ikke udlånes til

fuld rente. Ole nægtede at modtage pengene, medmindre Mads yderligere ville betale renter for det næste halve år.

Nu var gode råd dyre. Mads ville helst have snakket med Maren, før han tog sin beslutning, men han turde ikke forlange betænkningstid. Han var nemlig bange for, at Ole skulle gå i baglås og totalt nægte at modtage pengene. Derfor traf han en rask beslutning. Han indvilgede i at betale ekstrarenterne.

Det kom han heller ikke til at fortryde, for inden et halvt år var gået, kom statsbankerotten. Pludselig var værdien af de 1100 rigsdaler i sedler ikke en snus mere værd, end sølle 11 rigsdaler i gangbar mønt.

Mads Hvid eller Mads Svegård, som vi også kalder ham, var en lille tyksak, som sludrede op om ingenting og rådførte sig med Maren om alt. Når hun så fik afsagt sin kendelse, var det altid lige hvad han havde tænkt. I øvrigt var han hjertensgod og kunne umuligt nænne at gøre nogen fortræd.

Hans kone, Maren Poulsdatter eller Maren Svegård eller faster Maren, som vi mest kaldte hende, var en stor, slank, blid og beskeden, men meget begavet kvinde. Hun bestræbte sig aldrig på at tage sig ud eller blive taget hensyn til frem for andre. Tværtimod færdedes hun mild og beskeden blandt sine medmennesker, og hun var meget godgørende.

Til jul og andre højtider kom der betlere langvejs fra. De vidste, at de i Svegård blev bænket godt og beværtet vel med Maren Svegårds gode sager. Til trods for ægteparrets godgørenhed og tilsyneladende sorgløse levemåde samlede de penge i skæppevis.

Mads Hvids og faster Marens ægteskab var barnløst, men de tog i stedet nogle plejebørn til sig. Da faster Marens søster, Kjesten, Jens Iversens kone, var død fra 10 børn, hvoraf den yngste kun var godt et år gammelt, kom to af disse til Svegård. Den ældste af dem, Jens Mathias, satte de i tømrerlære. Den yngste, Kresten, holdt de på seminarium. Det var ham, der blev skolelærer Svegård, og da han en snes år senere blev ansat i Jonstrup, gav de ham en ko eller to.

En gang fik Mads en ung karl, som han var noget i familie med. Karlen blev gående i Svegård en del år, og nogle år efter faster Marens død blev han ejer af gården.

Der var ikke noget, vi børn var så glade for, som når vi skulle med vore forældre på besøg i Svegård, eller når vi ventede besøg fra Svegård. Vi kørte altid derom, som vi sagde, om eftermiddagen, og vi blev der til næste dags eftermiddag.

Når vi begyndte at belave os på hjemturen, gik faster Maren hen til Mads og sagde: »Hør, Mads, ka du ikke ro ud på søen og tage lidt fisk, som de ku få med hjem.« Og så kom svaret: »Jo, du sejer sgu nøj, Maren.« Derefter trampede han hen til båden, som lå i søkanten, gik om bord og roede ud på søen. Senere kom han tilbage med gedder, aborrer osv., som vi skulle have med hjem.

Når de kom på besøg hos os, havde de altid noget med, som de kunne forære mine forældre. Det kunne være blåbær, tranebær eller lynglimer. Det var altid noget, som havde værdi, og som ikke havde kostet noget. Både når de var ude, og når de var hjemme, var der en tilfredshed og en velvære over dem, som var velgørende for vi børn.

Svegård har en afsondret, næsten idyllisk beliggenhed. Dens marker er omgivet af Ørum sø på tre sider og af klitbakkerne på den fjerde side. Oven for gården ligger Lodbjerg kirke i ly af klitbakkerne. Svegård er et sted, som jeg endnu mindes med vemod og længsel, skønt det er noget over 70 år siden, jeg har været der sidst.

. . .

Vi skal nu rette blikket mod Karen og Pouls tredje barn, nemlig Kjersten Poulsdatter, som fødtes 25. maj 1788. Hun giftede sig med Jens Iversen, der sandsynligvis stammer fra Randrup. I nogle år boede de i Øster Skårup ved Vestervig, men Jens Iversen havde en uimodståelig trang til handel og prang, så gården blev forsømt.

Familien fik en økonomisk nedtur ud af det og måtte sælge gården, hvorefter de købte den gård i Hvidbjerg, som N. Hoelgård nu (1917) ejer.

Her døde faster Kjersten. Mine forældre har fortalt mig, at hun kun blev 40 år gammel, så jeg kan regne ud, at det må have været i 1828. Af Kjersten og Jenses 11 børn overlevedes de 10 moderen, mens nummer 11 døde samtidig med hende og begravedes i samme kiste som hende.

Efter moderens død blev den store børneflok spredt for alle vinde. Den syvende i rækken hed Iverikke. Hun kom til at bo hos mine forældre og var der indtil sin konfirmation. Jeg har ingen nøjagtige oplysninger om de mange børns skæbne, men jeg ved, de fleste af dem stiftede hjem på små landejendomme. Fra deres besøg hos mine forældre husker jeg dem alle som nette og livlige mennesker. Det var karakteristisk for dem, at de fra en ende af havde et vindende væsen og et godt snakketøj, men de var rolige og beskedne.

. . .

Det fjerde barn hos familien i Nørgård kom til at hedde Anders Poulsen. Han blev født i 1850. Da han og Magdalene Hansdatter blev gift, overtog de Magdalenes forældres gård i Stagstrup. Gården, som vist nok var på 6 tønder hartkorn, var placeret ved Stagstrup Kirkegårds sydvestlige hjørne. Gårdens jord strakte sig mod vest, tværs over vejen, ned til engen. Længere mod nord var der desuden et stykke hede, som tilhørte gården.

Da gårdens bygninger var meget dårlige, begyndte farbror Anders at gøre foranstaltninger til at opføre nye længer vest for landevejen. Som det var skik dengang, startede han med at bygge en lille teglovn i nærheden af, hvor de nye bygninger skulle opføres.

Når man i datiden lavede sådanne teglovne, var det kun den aktuelle gårds behov, der skulle dækkes. En ovn rummede som regel 5-7 tusinde mursten, og som brændsel benyttedes tørv. Leret blev æltet ved hjælp af heste eller kreaturer, som gik rundt i æltestedet, indtil man skønnede, at leret var æltet tilpas. Derefter blev det strøget i forme og lagt til tørre. Først lå lerstenene på fladen og senere på siden. Man var nødt til at blive ved med at vende dem, indtil de var tørre nok til at blive brændt.

Der er med andre ord gået et stort arbejde forud, inden man kunne begynde at svinge murskeen, men såvel tilvirkning som brænding af mursten samt hjemkørsel af tørv blev foretaget af gårdens eget mandskab, mand, kone, døtre og tjenestefolk.

Anders lod det nye stuehus opføre af nye sten med grundmur og murede gesimser på alle sider. Alle stuehusets rum var iøvrigt forsynede med stampede lergulve. Udhusene blev opført af materialet fra de gamle udhuse, så der var her kun tale om en genopbygning.

Vor farbror var en ren slider. Når vi kørte til marked i Thisted, kørte vi som regel så tidligt hjemmefra, så vi kunne nå at kigge indenfor i Stagstrup. Når vi kom dertil, kom farbror Anders ofte gående barfodet hjem fra marken. Han havde da været ude for at flytte får og kreaturer. Ja, barfodet var han, enten det regnede eller stormede.

Sin egen påklædning og udseende var han ligeglad med, men han vidste, hvordan en god plag eller et godt ungkreatur skulle se ud, og han fik altid gode priser for sine dyr.

Farbror Anders døde af en brystsvaghed, inden han var fyldt 60 år, og man må formode, at hans skødesløshed med egen påklædning har været en medvirkende årsag til, at han havde fået sit helbred ødelagt.

Hans kone, Magdalene Hansdatter, var en stor, sværtbygget kvinde. Hun bandede og brugte mund. Det var vel egentlig ikke udtryk for arrigskab eller ondsindethed, men kunne vel betragtes som en slags kådhed. Det kan også være, hun fik en slags tilfredshed i sindet ved at puste en masse bebrejdende ord ud i hovedet på andre. Hun blev ret gammel og fik aftægt på gården, selv efter at denne var kommet på fremmede hænder. Jeg kan huske, at min far har sagt om Magdalene Hansdatter, at hun som ung var den kønneste pige, der kom på Thisted Marked.

. . .

Næstefter i rækkefølgen af børn hos Poul og Karen i Nørgård i Helligsø kom så min far, Thøger Kristian Poulsen, som blev født den 19. februar 1794. Han blev gift den 15. november 1831 med Birgitte Marie Ejlersdatter fra Bakgården i Ydby.

Om ham er der ikke meget at sige, ud over at han i de 30 år han boede i Nørgård i Helligsø fik samlet så meget fra, så han kunne lade min bror og mig få gården i fællesskab. Den var gældfri. Derudover kunne han give vores søster lige så meget, som vi hver for sig havde fået. Vi var kun tre børn, som skulle arve, da mine to ældste brødre, som begge hed Poul, var døde som helt

små børn. En af forklaringerne på, at far var så velbeslået, var, at han havde det som et fast princip ikke at give en skilling ud, som kunne have været sparet.

. . .

Det sidste skud på stammen hos mine bedsteforældre i Nørgård i Helligsø var Inger Povlsdatter, som blev født den 15. oktober 1796. Hun blev gift med Søren Gravgaard. I begyndelsen drev de gården Gravgaard, men siden flyttede de til Odgaard, som var en god gård med cirka 100 tdr. land jord til.

Det passede Søren Gravgaard godt at agere storbonde. Han kunne godt lide, at andre sled i det, mens han selv så til. Men jeg må indrømme, at han også var god til at handle, så familien kom hurtigt til velstand og anseelse.

Ægteparret fik tre sønner og fem døtre, men da børnene blev voksne, døde moderen, og Søren Gravgaard kom til skade, så han resten af sine dage måtte gå ved krykker.

De sidste år gik det tilbage for Søren. Døtrene prajede for medgift, når de skulle giftes, og sønnerne syntes ikke at være skabte til at befatte sig med landbrug i det små. De syslede med store planer, som enten mislykkedes eller blev opgivet på halvvejen. Efterhånden forsvandt således både velstand og glans.

Der er nogle ejendommelige tilbøjeligheder i min slægt. De mandlige individer har haft en sjov hang til at eksperimentere, og de har gjort mere eller mindre mislykkede forsøg. De kvindelige derimod, de er blevet praktiske og dygtige husmødre.

Sydthy bøger

udkommet september 1990 til september 1991 eller indgået i Sydthy Bibliotek i samme periode.

Af Ejner Vestergaard, Sydthy Bibliotek

Listen omfatter bøger, der handler om Sydthy eller er skrevet af forfattere fra Sydthy, medens Sydthyforfatteres bidrag til samleværker eller tidsskriftartikler ikke er medtaget.

Bedsted Skoles Elevforening
Årsskrift 1990. 1991.

Bolt-Jørgensen, Henrik
Vestervig Kirke. 1990.

Kirk, Aksel
Gammelfars og Gammelmors livshistorie af dattersøn Aksel Kirk. 1991. (Fotokopieret).

Om maler Jens Pedersen, 1843 - 1919, i Heltborg og hans hustru Ane Christensdatter, 1864 - 1947.

Kulturcenterundersøgelsen 2.
Skolen som lokalt kulturcenter. Af Keld Høgsbro, Karen Maigaard Knudsen, Birte Ravn.
Udgivet af Udviklingscenter for folkeoplysning og voksenundervisning. 1990.

Side 17 - 65: Midtthy Aktivitetshus. Lokalsamfundsstudie i Koldby, Sydthy. Af Karen Maigaard Knudsen.

Mogensen, Kaj
Tro, håb og kærlighed: Konfirmationsforberedelse: Undervisningsvejledning. Bind 1-2 + konfirmandens bog. 1991.

Mostrup vejviseren 90/91. Sydthy kommune. 1990.

Poulsen, Anne Marie
Skojere og godtfolk: (I klostergårdens køkken)/ Anne Marie Poulsen og Torben Tangsig. 1990. Skuespil.

Slægtsbog over slægten Caspar Jacob Dieckmann fra Altona - udarbejdet af Dansk Slægtsforsknings 1951 - 1954. Ført a jour 1988 af Tove Andersen. (Fotokopieret).

Skyum Idrætsefterskole
Årsskrift 1990. 1990.

Svankjær Ungdomsskole
Svankjær glimt. December 1990. 1990.

Svankjær Ungdomsskole
Svankjær glimt. Maj 1991. 1991.

Vestervig Kirkemusikskole 1980-1990. 1990.

Viborg Amtskommune
Synkronmålinger i Hvidbjerg å samt mindre vandløb med afløb i Limfjorden 1989. 1990.

Sydthy Kommune
Sydthy Kommunes budget for 1991. 1990.
Regnskab for regnskabsåret 1990. 1991.
Lokalplan nr. 77. (Koldby). 1990.
Lokalplan nr. 59a. (Hurup). 1991.

Fra Nordvestjysk Folkecenter for Vedvarende Energi
Bugge, Jacob
Dobbelte træblade: Beskrivende redegørelse om udformninger. 1990.
Hinge, Jørgen
Driftsafprøvning af biogasanlæg: Del 2 - måleprogram. 1990.
Lakkenberg, Jørgen
Måling på danske vindpumper. 1990.
Modulopbyggede sæsonvarmelagre: Forprojekt. 1990.
Møller, Erik
Bedriftsafprøvning af biogasanlæg. 1990.
Rasmussen, Peter
Vindmøllevinger af limtræ: Rapportering af projektet: er bevilget til og udført af tømrer- og bygningsingeniør Viggo Øhlenschlæger, Hvidbjerg, Thyholm. Rapportering er udført af Peter Rasmussen. 1990.
Sørensen, Frits
Handlingsplan for gårdbiogasanlæg: Renovering af 2 biogasgårdanlæg. 1990.

Historisk Årbog 1990 - For Thy og V. Hanherred.

Sydthy Årbog 1990.

KFUM, Hurup

Slagsværd fra fortiden

Den 27. marts 1888 fortaltes i Thisted Amts Avis følgende: Da husmand Thomas Smed af Svankjær i Hvidbjerg v. Aa i forrige uge fra isen på Ove Sø stangede efter ål, mærkede han - skrives der til os - at noget usædvanligt og tungt hængte ved ålesaksen. Det tabtes dog atter, da han huggede påny, var igen noget tungt på redskabet, og da dette droges op - hvortil han behøvede alle kræfter - befandtes et sværd at sidde fast i ålesaksen. Ved første øjekast troede han og de omstående kammerater, at det optagne kun var et stykke jern tildannet til ålefangst, men da han ved en våge rensede det for mudder og smuds, viste det sig at være et prægtigt, ualmindeligt godt bevaret, tveægget slagsværd næsten 2 alen langt, hvoraf hæftet udgjorde omtrent ½ alen. Klingen var omgivet af en skede af sejlduglignende stof, der endnu på enkelte steder er fastklæbet til den, men som for største delen ved afskylningen forsvandt. Heftet var omsluttet af et så tykt træhylster, at hånden ikke kunne omslutte det, men også dette var så skørt, at det ved rensningen straks smuldrede bort. Sværdet er nu gennem sogneråd og amt indsendt til Oldnordisk Museum (Nationalmuseet), hvor et sådant stykke naturligvis bør opbevares, og hvorhen finderen absolut ønskede det sendt. Han har af samlere og opkøbere haft mange fordelagtige tilbud, og det er at håbe, at Museet vil påskønne hans loyalitet og da han er en fattig mand belønne denne med en lille sum.

Hans glæde over fundet er stor, og han fortsætter ufortrødent sine undersøgelser på samme sted, som han i tilfælde af tøbrud har bestemt ved mærker på landjorden og håber, at den hedengangne krigers rustning og hjelm må findes sammen med hans sværd. Tvende sådanne, men mindre end dette, skal for flere år siden ligeledes være fundet i Ove Sø - et ud for Tandrup og et ved Madstedborg, den fra Dr. Heibergs værk »Thylands Fugle« bekendte ø.

Én uges tid senere læses videre om samme fund: Det her i bladet tidligere omtalte Slagsværd fra fortiden, der er fundet i Ove Sø, er i disse dage gennem amtet indsendt til Oldnordisk Museum. Det er ualmindelig vel bevaret og må, efter sammenligning med afbildninger, henføres til den »Tidlige Middelalder«, altså til tiden ved det 11'te eller 12'te århundrede. Sværdet er lige, tveægget, til at føre med begge hænder og på heftet forsynet med et stempel, formentlig våbensmedens mærke.

Den langstrakte Ove Sø, der fra landsbyen Hassing på østsiden til klitterne på vestsiden strækker sig tværs igennem næsten hele Sydthy som én for begge ender tillukket fjord, har uden tvivl i hine tider været åben og sejlbar fra Vesterhavet, ligesom Sjørring Sø, muligt også til Limfjorden.

Da der, som tidligere nævnt forhen er fundet et par andre sværd her i søen, kan man vist nok med stor rimelighed slutte, at Ove Sø gemmer mange interessante fortidslevninger, såvel fra middelalderen som fra hedenold.

Hvis der er fundet andre spændende ting i og ved Ove Sø i de sidste hundrede år, kunne det være spændende at høre om dette her i Sydthy Årbog.

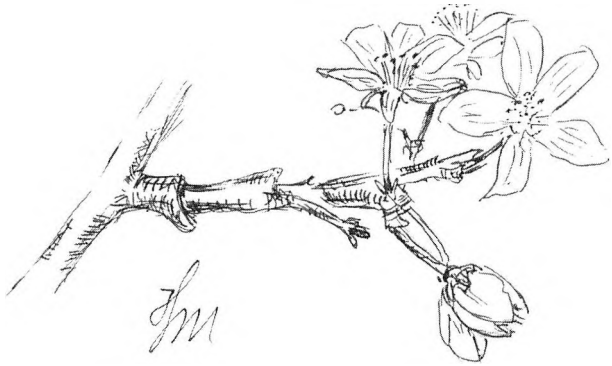

Mindeord

over

lærer Uffe Larsen, Bedsted

I en alder af 56 år døde lærer Uffe Larsen, Bedsted, pludselig den 17. maj 1991. Uffe Larsen var med til at stifte Egnshistorisk Forening for Sydthy i 1984, og han har været næstformand i foreningens bestyrelse fra stiftelsen og indtil sin død.

Uffe Larsens interesse for egnen og for dens historie udmøntede sig blandt andet i, at han skrev/redigerede flere skrifter, af hvilke vi nævner: »Da Bedsted var bedst«, en folkebog om Bedsted, Thy, »Bedsted Skole og dens rødder«, »Elevskrifter«, »Thy Højspændingsværk 75 års jubilæumsskrift«, og »Sydthy for 200 år siden«. Desuden var Uffe Larsen medforfatter til bogen »Tro i Thy«. Ved foredragsaftener, f.eks. med udgangspunkt i hans smukke lysbilledserie: »Kirker i Sydthy«, samt på busture i Sydthy, var Uffe Larsen den levende fortæller.

Når Uffe Larsen arbejdede med egnshistorie, rettede han ofte blikket mod den lille detalje, som mange andre overså. At detaljen intet er i sig selv, hvis den ikke sættes ind i en større sammenhæng, må Uffe Larsen have været sig fuldt bevidst. Kan dette illustreres bedre, end Uffe selv gjorde, da han i »Sydthy Årbog 1990« skrev artiklen: »Mørkt stiger en høj over kornhavet op«.

Vi tror, Uffes positive livssyn fandt næring i hans mangesidige virke. I øvrigt føler vi, at ord bliver fattige, når vi skal nævne, hvad vi har mistet, men lad os slutte med at udtrykke et: »Æret være Uffe Larsens minde«

Bestyrelsen

Skoleklasse i Hurup med lærer Kappel 1914
(- er der nogen blandt årbogens læsere, der kender navne på nogle af eleverne, er bestyrelsen interesseret)

Aftentur til Gudnæsstrand

Af Elly Mardal, Burhøjgårdvej 2, Boddum, 7760 Hurup

Limfjorden - skudefart

Naturens egen havn med transport og handel. Alt har der været her, antagelig så langt tilbage, som egnens historie kan beskrives. Oldtidens folk har levet her, som overalt langs fjorden, hvilket de mange fund fra fortiden beviser.

Som et naturligt udskibningssted her ved Gudnæsstrand, havde Irup allerede tidligt ladet bygge et kornmagasin, hvortil dens egne, samt mensalgodsets bønder i Skyum, Hørdum leverede deres korn eller - som en del af hovedpligten fragtede ejernes korn til kornmagasinet.

I 1609 nævnes i forbindelse med en domssag et pakhus i Gudnæs, og i Tingbogen 1632 fra Hassing herred fortælles om en skomagers tvist med en skyldner ved et kornhus i Gudnæs. i 1716 er det præsten i Skyum, der lader sine bønder køre korn til Gudnæs på en højhellig søndag.

Oprindeligt lå der 4 vandmøller langs åen fra Irup til Gudnæs. Vandmøllen, her ved Gudnæs har ligget omtrent, der hvor vejen går i dag indtil 1807, ifølge brandtaxationen, da der bygges en hollandsk vejrmølle, og den gamle vandmølle blev nedrevet. Efter den tid kaldes gården så »Gudnæs Møllegård«. Det må formodes, at ejeren af Gudnæs vand- og vejrmølle, har stået for ud- og indskibningen af kornmagasinets lager, idet han ved ombygningen af sin egen mølle,

Medlemmer af Egnshistorisk Forening for Sydthy er ankommet til købmandsgården i Gudnæsstrand og venter på rundvisningen. (Foto: Johs. Wienberg-Larsen)

gård og lade, bygger et særskilt materiale- og vognhus - af større dimensioner end til en normal gård af denne størrelse. Irup solgte først sit kornmagasin her i Gudnæsstrand i 1863 til købmand N. P. Helligsø. Men allerede i 1856 har ejeren af Gudnæs Møllegård, Jens Christensen Møller, solgt parcellen 40 b til købmand Simonsgaard, der har indrettet købmandsforretning og kro i den første del af Gudnæs Møllegård, hvor det ses, at næringsbevillinger forefindes i 1859-61 o.s.v. I 1873, mandag den 10. november kl. 3, afholdes et vælgermøde i Gudnæs Kro, hvor J. H. Bagger anskueliggør sin politiske holdning op til Rigsdagens folketingsvalg.

Beboere i Gudnæs de sidste 200 år

Jens Christensen Møller	1787-1795
Chr. Peitersen	1795-1826
Jens Christensen Møller	1826-1856
Simonsgaard	1856-1861
N. P. Helligsøe	1861-1863
P. W. Jensen	1863-1871
P W. Jensen/N. P. Helligsøe	1871-1878
Interesseselskab: P. W. Jensen/	
N. P. Helligsøe/A. Salmonsen	1878-1883
P. W Jensen	1883-1899
I. F. O. Andersen m/P. W. Jensen som lejer	1899-1904
I. Boysen	1904-1909
M. Christensen	1909-1911
P. Chr. Pedersen	1911-1944
Karen Pedersen	1944-1947
Aksel Pedersen	1947-1990
Nina Jexen Dall	1990-

Egnshistorisk Forening

Foreningen har deltaget i mange arrangementer i årets løb. Sammen med Fyrspillene og Sydthy Folkeuniversitet blev der sidste efterår og i begyndelsen af dette år holdt 4 foredrag, alle i Skyum Forsamlingshus. Emnerne for disse var »Jernalderen«. 23. oktober indledte museumsinspektør Jens Henrik Beck, Thisted, med »Hvad ved vi om jernalderen«. Det næste emne »Nyt om oldtidens dragter« ved mag. art. Lise Bender Jørgensen den 13. november. Ved foreningens generalforsamling den 20. november vistes filmen »Landsbyen lever«, samtidig var der bogudgivelse.

Foredragsrækken i Skyum Forsamlingshus fortsatte den 15. januar hvor det var museumsinspektør mag. art. Hans Rostholm, der talte om »De første bønder«, om agerbrug og jernalderen. 12. februar fortsatte universitetslektor, Søren H. Andersen, Moesgård, med emnet »Danmarks oltid«, kulturhistorie om menneskets dagligdag.

Den næste række af foredrag holdtes i samarbejde med Vestervig menighedsråd, LOF og Sydthy Folkeuniversitet. Emnerne for disse forelæsninger var: Studier med ekskursioner og en enkelt bustur, »Rundt om Vestervig«.

21. marts var der »Kirkevandring« med forfatter og lektor Henrik Bolt-Jørgensen. 18. april, »Da Vestervig Kloster var et pragtfuldt slot« ved museumsinspektør Hanne Mathiesen. Den 14. maj havde vi arkitekt ved Nationalmuseet, Knud Krogh heroppe for at fortælle om »Sct. Thøgers Kirke og Kirkegård«. Hvad ved vi? Busturen 8. august fulgte brochuren »Rundt om Vestervig«s aftegnede ruter. Her var museumsinspektør Hanne Mathiesen og plantør Eigil Andersen guider. Skiftevis fortalte de på den meget interessante køretur. 22. august gjaldt det »Naturen og kulturplanterne omkring Vestervig Kirke«, ved naturvejleder, Jan Ribergaard. 19. september hed emnet: »Oldtidssamfund og oldtidsminder på Vestervigegnen«, ved arkæolog Jens Henrik Beck, Thisted. Den sidste i rækken, den 8. oktober, hvor forfatter og journalist Gunnar Iversen berettede om: «Sct. Thøgers samtid, mellem vikingetid og middelalder«.

Foreningen havde den 22. maj samlet sine sognerepræsentanter til en aftentur ud til Thisted Museum, som blev beset og forklaret. Aftenen sluttede på Skyttehuset i Koldby.

I anledning af »Det thylandske landøkonomiske Selskabs« 150 års jubilæum, deltog foreningen den 8. juni, ved dyrskuet i Hurup, med en udstilling af gamle billeder om landbruget igennem de svundne år.

Den 11. juni havde foreningen arrangeret sin årlige aftentur, denne gang til den gamle Købmandsgård i Gudnæsstrand, hos Nina og Villy Dall, som gæstfrit åbnede alle døre. Villy Dall

Egnshistorisk Forening havde blandt andet udstillet gamle landbrugsredskaber ved dyrskuet. Elly Mardal, Jytte Sunesen og E. T. Andersen ser på de gamle redskaber

fortalte selv om stedets 400-årige historie. »Oves Kapel« underholdt med sommerens melodier og aftenen sluttede med bål ved stranden.

Bestyrelsen konstituerede sig atter den 24. juni - efter at Lisbeth Jensen var indtrådt i bestyrelsen som suppleant i nu afdøde næstformand, Uffe Larsens sted.

Som ny næstformand valgtes plantør Eigil Andersen, og sekretær blev Villiam Mortensen. De øvrige fortsætter uforandret i bestyrelsen.

Bestyrelsen

N.B.: Foreløbige planlagte aktiviteter i 1992.

Tirsdag den 18. februar bliver der film/foredrag kl. 19 ved lærer og forfatter Jens Østergaard, Nibe. Emnet er: »Jægere og fiskere ved Limfjorden, før og nu«.

Tirsdag den 10. marts kl. 19.30 lysbilled/foredrag ved arkæolog cand. phil Inge Kjær Christensen, Thisted. Emnet er: »Vikingen som handelsmand«, belyst ved arkæologiske fund og historiske kilder.

Sommeraftenturen bliver et lørdagsbesøg i Hvidbjerg v. Aa plantage, der netop på dette tidspunkt fylder 100 år. Se nærmere i dagspressen.

Sydthy Egnshistoriske Arkiv

Der skete store forandringer i det forløbne år, idet Arkivet i december måned flyttede til Hurup, hvor det har fået lokaler i kælderen under Kommunekontoret, Kirkevej 9, men med indgang fra Rolighedsvej lige over for Missionshuset.

Det har været en stor omvæltning for alle brugere af Arkivet i de nye omgivelser - men med tålmodighed bliver alle nok fortrolige med brugen igen, især når Arkivet som planlagt får rådighed over Skole- og Kulturforvaltningens nuværende lokaler, bliver der god plads igen.

I Vestervig, er der nu indrettet bibliotek i Arkivets tidligere lokaler.

Arkivet modtager fortsat protokoller, og mange billeder afleveres heldigvis til stadighed. Af større samlinger har Arkivet modtaget diverse protokoller fra den nu nedlagte A/M Frem, Hurup, og kan vise dette mejeris knapt 100 årige virke. - Ligeså er modtaget samtlige arkivalier, fra den nedlagte Brugsforening i Bedsted.

Arkivet har i denne sommer deltaget med en fotoudstilling om »Landbruget i dette århundrede«, i Sommerudstillingen fra 8. juli til 4. august i Vestervig på Musikskolen. 1150 besøgte denne udstilling, en stor del af disse beklagede, at Arkivet var flyttet fra de vante omgivelser.

Tage Thure - Elly Mardal

Hvordan får du kontakt til Egnshistorisk Forening for Sydthy?

Drejer det sig om medlemsskab, spørgsmål og/eller forslag til foreningsarbejdet m.m.: Kontakt da et bestyrelsesmedlem eller en kontaktperson:

Bestyrelsen:

Elly Mardal, Burhøjgårdvej 2, Boddum, 7760 Hurup, (formand). Tlf. 97 95 90 93.

Eigil T. Andersen, Lodbjergvej 39, 7770 Vestervig (næstformand). Tlf. 97 94 80 25.

Jytte Sunesen, Brendgårdsvej 67, Ydby, 7760 Hurup, (kasserer). Tlf. 97 95 64 05.

Villiam Mortensen, Lodbjergvej 54, Ørum, (sekretær), 7755 Bedsted. Tlf. 97 94 80 78.

Lisbeth Jensen, Morup Møllevej 10, 7755 Bedsted. Tlf. 97 94 52 51.

Sogne-kontaktpersoner:

Agger: Jens Andersen, Blåbærvej 10, Agger, 7770 Vestervig. Tlf. 97 94 16 29.

Bedsted: Leif Krogsgaard, Morup Møllevej 11, 7755 Bedsted. Tlf. 97 94 55 09.
Viggo Nielsen, Rosenvænget 5, 7755 Bedsted. Tlf. 97 94 52 20.

Boddum: Elly Mardal, Burhøjgårdvej 2, Boddum, 7760 Hurup. Tlf. 97 95 90 93.

Gettrup: Egon Olesen, Ydbyvej 92, Gettrup, 7760 Hurup. Tlf. 97 95 64 30.

Grurup: Milther B. Jensen, Grurupvej 17, 7755 Bedsted. Tlf. 97 94 50 96.

Hassing: Jens Søndergaard, Udsigten 12, Hassing, 7755 Bedsted. Tlf. 97 94 61 99.

Helligsø: Henny Munch, Helligsøvej 44, 7760 Hurup. Tlf. 97 95 63 17.

Heltborg: Anne Larsen, Landevejen 61, Heltborg, 7760 Hurup. Tlf. 97 95 19 71.

Hurup: Annelise Henriksen, Thormodsvej 31, 7760 Hurup. Tlf. 97 95 19 05.
Hjalmar Stauersbøl, Østerled 2, 7760 Hurup. Tlf. 97 95 10 55.

Hvidbjerg: Vera Møller, Hedegårdsvej 11, Svankjær, 7755 Bedsted. Tlf. 97 94 81 63.

Hørdum: Jens Jørgen Krogh, Møllevangen 5, Hørdum, 7752 Snedsted. Tlf. 97 93 63 61.

Koldby: P. Elgaard Jensen, Borgergade 30, Koldby, 7752 Snedsted.

Lodbjerg: Eigil T. Andersen, Lodbjergvej 39, 7770 Vestervig. Tlf. 97 94 80 25.

Skyum: Jens Tølbøll, Tingvej 2, Skyum, 7752 Snedsted. Tlf. 97 93 61 57.

Vestervig: Kirstine Vendelboe, Bubbelvej 4, 7760 Hurup. Tlf. 97 95 13 03.
Ruth Visby, Klostergade 44, 7770 Vestervig. Tlf. 97 94 12 66.

Villerslev: Folmer Tybirk, Kirkebakken 4, Villerslev, 7755 Bedsted. Tlf. 97 94 60 27.

Visby: Hans Petersen, Oddesundvej 248, Visby, 7755 Bedsted. Tlf. 97 95 14 03.

Ydby: Jytte Sunesen, Brendgårdsvej 67, Ydby, 7760 Hurup. Tlf. 97 95 64 05.

Ørum: Villiam Mortensen, Lodbjergvej 54, Ørum, 7755 Bedsted. Tlf. 97 94 80 78.

Årbogen tilsendes alle medlemmer:
Kontingent for 1992:
70,- kr. for enlige - 90,- kr. for par.

ISSN 0900 - 2103 . ISBN 87 88 919 07 2

